

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KAHVEHANELER:
KONYA ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

NİMET ŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. İLHAN EKİNCİ

ORDU 2024

TEZ KABUL SAYFASI

NİMET ŞEN tarafından hazırlanan “**OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E KAHVEHANELER: KONYA ÖRNEĞİ**” başlıklı bu çalışma, **24.01.2025** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. İlhan EKİNCİ
Ordu Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye Doç. Dr. Oktay KARAMAN
Giresun Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye Doç. Dr. Mustafa Emre KILIÇARSLAN
Ordu Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi

İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nimet ŞEN

ÖZET

TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KAHVEHANELER: KONYA ÖRNEĞİ

NİMET ŞEN

Bu tez çalışmasında geçmişten günümüze Konya'da bulunan kahvehanelerin varlığı ve yüzyıllar içerisinde gelişimi üzerinde durulmuştur. Kahvenin kökeni ve Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkmasıyla dini, siyasi ve sosyal rolleri nedeniyle yasaklamaları beraberinde getirmiştir. Kahvehane yasakları zaman zaman hafifletilse bile tamamen yasakların kalkması XIX. yüzyıl dönemine kadar devam etmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarında birçok kahvehane çeşitleri ortaya çıkmıştır. Mahalle Kahvehaneleri, Esnaf Kahvehaneleri, Yeniçeri Kahvehaneleri, Semai Kahvehaneleri kahvehane çeşitleri içerisinde incelenmiştir. Kahvenin Konya şehrine gelişi İstanbul ile aynı dönemlere rastlamaktadır. Konya'nın kahve ve kahvehane geçmişi Türbeönü Kahvehanesi ve Sulu Kahve ile başlayarak adeta aşıkların mekanı haline gelmiştir. Konya'da da kahvehane çeşitleri incelenmiş olup Aşık Kahvehaneleri, Esnaf ve Seyyar Kahvehaneler işlenmiştir. Cumhuriyet Döneminde Kayıklı Kahve ve Kızlı Kahveler etkili olduğu belirtilmiştir. Yine Cumhuriyet Döneminde Konya yerel gazetelerinde geçen kahvehanelerle ilgili haberler incelenmiştir. Günümüze doğru geldikçe “kafe” kültürü şekline dönüşen kahvehaneler geleneksel ile modern arasında bir kültürel mekân olmaya devam etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kahve, Kahvehane, Konya, Konya Kahvehaneleri

ABSTRACT

DEPARMENT OF HİSTORY

COFFEEHOUSES FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLIC: THE EXAMPLE OF KONYA

NİMET ŞEN

In this thesis, the existence of coffeehouses in Konya from past to present and their development over the centuries are emphasized. The origin of coffee and its emergence in the Ottoman Empire brought with it prohibitions due to its religious, political and social roles. Even though the coffeehouse bans were eased from time to time, the complete lifting of the bans continued until the 19th century. XVIII. Many types of coffeehouses emerged at the end of the century. Neighborhood Coffeehouses, Tradesmen's Coffeehouses, Janissary Coffeehouses, Semai Coffeehouses were examined among the types of coffeehouses. The arrival of coffee in Konya coincides with the same period as in Istanbul. Konya's history of coffee and coffeehouses started with Türbeönü Coffeehouse and Sulu Kahve, and has become a place for lovers. In Konya, the types of coffee houses were examined and Aşık Coffee Houses, Tradesmen and Mobile Coffee Houses were discussed. It has been stated that Kayıklı Kahve and Kızlı Kahveler were effective during the Republic period. Again, news about coffeehouses in local newspapers of Konya during the Republican period were examined. Coffeehouses, which have evolved into a "cafe" culture over time, continue to be a cultural space between the traditional and the modern.

Keywords: Coffee, Coffeehouses, Konya, Konya Coffeehouses

ÖNSÖZ

Kahvenin keşfedilmesi, insanlık tarihi açısından oldukça önemli olmuştur. Kahvenin yayılması ile özellikle Osmanlı'nın payitahtı İstanbul'da yayılması sonucu kahve ve kahvehane kültürü yerleşmiş olup insanların iletişim ortamları kurdukları eğlence mekanları haline dönüşmüştür. Ayrıca kahvehanelerin dedikoduların yapıldığı, siyasi konuşmaların yapıldığı mekanlar olmuştur. Kahvehanelerin Cumhuriyet Dönemine kadar nasıl bir değişime uğradığı oldukça önemlidir. Bu nedenle kahve ve kahvehane geçmişi, geçmişten günümüze kadar incelenmesi hedeflenmiştir. Konya üzerinden ilk kahvehanelerin neler olduğu, nerelerde açıldığı, kahve ve kahvehane kültürünün aşıklar, Konya halkı ve Konya esnafı üzerinden değerlendirilmeler yapılmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kahvehaneler: Konya Örneği adlı tez çalışması kahve ve kahvehane tarihini ve kültürünü Osmanlı İstanbul'undan başlayarak Cumhuriyet Dönemine kadar geçen sürede yüzyıllar içerisinde değişiminin incelenmesi hedeflenmiştir. Yine günümüze kadar süreklilik gösteren kahve ve kahvehane kültürünün Konya'da Cumhuriyet Dönemine ulaşan izleri takip edilmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar yapılmış çalışmaların örneklendirilip Konya örneği üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında yardımını ve desteğini eksik etmeyen her konuda destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. İlhan Ekinci'ye teşekkürümü bir borç bilirim.

Ayrıca tezin hazırlanma sürecinde bana maddi ve manevi destek olan aileme teşekkür ederim.

Nimet ŞEN

TEZ KABUL SAYFASI.....	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. KAHVE HAKKINDA	1
2.1.KAHVE KELİMESİNİN ANLAMI	4
2.2. BİTKİ OLARAK KAHVE.....	5
2.3. KAHVE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE YAYILIŞI	6
2.4. BATI’YA KAHVENİN GELİŞİ.....	10
3. OSMANLI’DA KAHVE VE KAHVEHANELER	13
3.1. KAHVEHANE.....	13
3.2. KAHVE’NİN OSMANLI TOPRAKLARINA GELİŞİ	14
3.2.1. Osmanlı Dönemi Saray ve Kahve İlişkisi	18
3.2.2. Osmanlı Dönemi Tarikatlar ve Kahve İlişkisi.....	19
3.2.3. Osmanlı Döneminde Kahvenin Sosyal ve Toplumsal Fonksiyonları	19
3.3. OSMANLI’DA KAHVEHANE YASAKLARI	23
3.4. XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ ‘NDE KAHVEHANELER	29
3.5. OSMANLI’DA KAHVEHANE ÇEŞİTLERİ	36
3.5.1. Mahalle Kahvehaneleri	36
3.5.2. Esnaf Kahvehaneleri.....	37
3.5.3. Yeniçeri Kahvehaneleri.....	38
3.5.4. Tulumbacı Kahvehaneleri	41
3.5.5. Semai (Çalgılı) Kahvehaneler	41
3.5.6. Meddah Kahvehaneleri	42
3.5.7. Seyyar Kahvehaneler.....	43
4. KONYA VE KAHVEHANELER	44
4.1.1. Konya şehrinin Kısa Siyasi Tarihi	44
4.1.2. Konya’da Çarşı, Pazar ve Ticari Hayat	45

4.1.3. Konya’da Sosyal ve Tasavvufi Hayat	47
4.2. OSMANLI DÖNEMİ KONYA’DA KAHVE VE KAHVEHANE.....	49
4.3. KONYA’DA KAHVEHANE ÇEŞİTLERİ	67
4.3.1. Aşık Kahvehaneleri.....	67
4.3.2. Konya’da Esnaf Kahvehaneleri.....	68
4.3.3. Konya’da Seyyar Kahvehaneler.....	69
4.4. KONYALI AŞIK ŞEM’İ VE DİĞER AŞIKLAR.....	70
4.5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KONYA’DA KAHVE VE KAHVEHANE	76
4.6. KONYA’DA KIRAATHANE	82
4.7. CUMHURİYET’TEN SONRA KONYA YEREL GAZETELERİNDE KAHVE VE KAHVEHANE.....	84
4.8. CUMHURİYET’TEN SONRA GÜNÜMÜZ KONYA’DA KAHVE-KAFE DEĞİŞİMİ89	
5. SONUÇ	91
KAYNAKÇA	94
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

A/ MKT. DV.	:Sadaret Mektubî Kalemi Deâvî Evrakı
BOA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	:Çeviri
C.	:Cilt
DH. MKT.	:Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi Evrakı
DH. ŞFR.	:Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
Haz.	:Hazırlayan
HR. MKT.	:Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi Evrakı
İ.DFE.	:İrade Defteri Hakani
MF. İBT.	:Maarif Nezareti İbtidai Evrakı
MF. MKT.	:Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı
ML. EEM.	:Maliye Nezareti Emlak-i Emiriye Müdüriyeti
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
ŞD.	:Şûra-yı Devlet Evrakı
TDV.	:Türkiye Diyanet Vakfı
TSMA. E.	:Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
vb.	:Ve Benzeri
Yay.	:Yayınları
ZB.	:Zaptiye Nezareti Evrakı

1. GİRİŞ

XIV. yüzyılda Afrika kıtasında Habeşistan'ın Kaffa bölgesinde başlayan kahvenin yolculuğu oldukça uzundur. Kahvenin İslam diyarında başlayan yolculuğu XV. yüzyılın sonunda kutsal topraklara kadar yayılmıştır. Kahve XVI. yüzyılda Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı İstanbul'unda kahve tüketimi artınca kahvehanelere ihtiyaç duyulmuş, ilk kahvehane 1555 yılında İstanbul'da açılmıştır. XVI. yüzyılın sonlarında İstanbul'da benimsenen kahve ve kahvehane kültürü XVII. yüzyılda da Batıda kabul görmüş ve benimsenmiştir.¹

Osmanlı İstanbul'unda kahvehaneler cami yakınlarında oluşturulmuş yapılar olmuştur. Bunun sebebi camiye namaz kılmak için giden kişiler namaz vakitleri dışında aradaki boşluklarda kahvehanelere gelip kahvelerini birlikte sohbet havasında içmeleridir. Bir nevi kahve arkadaşlığı yapmaktaydılar. Kahvenin kavrulduğunda sağlığa zarar vereceğini düşünen devrin şeyhülislamı ve alimleri kahve yasakları koymuşlardır. Sadece kavrulduğu için değil artan kahve tüketimi ve kahvehanelerden çıkmayan kişiler, camilere dahi gitmez olunca din alimleri kahvenin yasaklanmasını istemişlerdi. Bu yasakların asıl sebebinin ise kahvehanelerin Osmanlı toplumunda yeni bir kamusal alan yaratmış olması ve devletin bu yeni alanı istediği gibi tam olarak kontrol ve denetim altına alamamış olmasıdır. Kahve içilen bu mekanlar zaman içerisinde dedikoduların ve siyasi konuşmaların gündemini belirleyen yerler haline gelmiştir. Özellikle IV. Murat döneminde İstanbul'da çıkan büyük bir yangın sonucunda halk kahvehanelerde devlet hakkında konuşmasından dolayı IV. Murat kahvehaneleri kapatma kararı almıştır.

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren kahve ve kahvehane yasaklarının etkisi azalmış,² kahvehane sayılarının artmasıyla kahvehane çeşitliliği de artmıştır. Farklı türlerde kahvehaneler ortaya çıkmıştır. Her kahvehanenin kendine özgü müşterisi ve kahvehanecisi olmuştur. Mahalle kahvehaneleri esnaf kahvehaneleri, yeniçeri kahvehaneleri, semai kahvehaneleri, tulumbacı kahvehaneleri gibi kahvehaneler açılmıştır.³

---

¹ Erhan Akarçay, "Kâh Kahvehane Kâh Cafe: Küreselleşen Eskişehir'de Kahve Tüketimi Üzerine Kuramsal Bir Giriş", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, S.2, 2014, s.184-185.

² Abdülkadir Emeksiz, *İstanbul Kahvehaneleri*, Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul, (Haz. Filiz Özdem), C.2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.124.

³ Selin Şahbaz, "*Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Hayattaki Yeri ve Önemi: Aydın Merkez Örneği*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Aydın, 2007, s.53.

Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasından dolayı bazı yeniçeriler maaşlarını alamadıkları için kahvehane işletmeciliğinin iyi gelir getireceği düşüncesi ile kahvehane işletmeciliği yapmışlardır. Bu sayede Yeniçeri Kahvehaneleri açılmıştır.⁴ Yeniçeri kahvehaneleri günlük siyasi sohbetlerin ve dedikoduların merkezi haline gelmiş devlet aleyhine konuşmalar yapılmış, halkı ayaklanmaya sevk etmiştir.⁵ Bu sebeple 1826 yılında II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kapatmasıyla yeniçeri kahvehaneleri de etkisi kalmayarak ortadan kalkmıştır.⁶

Kahvenin Kanuni döneminde İstanbul'a geldiği bu dönemlerde Anadolu'nun şehirlerinden Konya'da da görülmeye başlandığı ifade edilmektedir. Konya'da ilk kahvehane İstanbul ile aynı dönemlere rastlar.⁷ Konya'da ilk kahvehanelerin neler olduğunu Şer'iyeye sicillerinde görülmektedir. On sekizinci yüzyılın sonu on dokuzuncu yüzyıl başlarında Konya'da iki önemli kahvehane olan Türbeönü Kahvehanesi ve Sulu kahvehanesi oldukça önemli olup bu mekanlar Aşıkların mekanı olmuştur.⁸ Konya'da Osmanlı Döneminde olduğu gibi Cumhuriyet Döneminde de kahvehanelerin açıldığı kaynaklarca da belirtilmektedir.

Tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci Giriş kısmında kahve ve kahvehane geçmişi ile kahvenin Anadolu'ya nasıl geldiği hakkında bilgiler verilmiştir. Kahvehane kültürünün İstanbul'a yerleşmesiyle kahvehane yasaklarının ortaya çıkışından bahsedilmiştir.

Tezin ikinci bölümü Kahve kelimesinin tanımı, kahve bitkisi ve kahvenin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili rivayetler, Osmanlı Dönemine kadar olan sürede kahvenin yolculuğu ve Batıya kahvenin nasıl geldiği hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde kahvenin Osmanlı topraklarındaki serüveni anlatılmak istenmiştir. Kahvenin gelişi, Osmanlı toplumunda hızla yer bulması ve özellikle yasaklama teşebbüsleri ve arkasındaki sebeplerden bahsedilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde Konya'nın sosyal ve ticari hayatından ve Osmanlı Dönemi Konya'sında kahvehaneler hakkında ve ilk kahvehanelerin hangileri olduğundan bahsedilmeye çalışılmıştır. Konya'da kahvehane geleneğinin temsilcisi olan iki önemli kahvehane aşıkların mekânı Türbeönü Kahvesi ile Sulu Kahve hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Konya şehri için de kahvehane çeşitlerinden bahsedilmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçerken Konya'da kahvehane geleneğinin değişim ve dönüşümü ile bilgiler

⁴ Aziz Altı, "Bektaşilerin ve Yeniçerilerin Yaşantısından Bir Kesit: Yeniçeri Kahvehaneleri", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2018, s.220-221.

⁵ Altı, 2018, s.224.

⁶ Şahbaz, 2007, s. 57.

⁷ A. Sefa Odabaşı, *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya, 1998, s.109.

⁸ İbrahim Aczi Kendi, *Aşık Şemi Konuşuyor*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1951, s.7.

verilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet sonrası yerel gazeteler içinde Konya'da yaşanan kahvehanelerde yaşanan olaylar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Son olarak kahvehanelerin kafelere dönüşümü hakkında ve günümüz Konya'sında konumlanan kafeler üzerinde durulmuştur. Son beşinci kısmında sonuç kısmı yer almaktadır.

Konya'nın kahvehane geçmişine ışık tutan eserler Şer'îye sicilleri, Arşiv Belgeleri, Dergiler, Konya Ansiklopedisi ve gazetelerdir. Gazeteler içerisinde Konya Gazetesi, Yeni Meram Gazetesi, Konya'nın en eski gazetesi olan Babalık Gazetesi önemli yerel gazetelerdir. Diğer eserler arasında İbrahim Peçevi'nin Peçevi Tarihi isimli eseri ve makaleler önemli kaynaklar arasındadır.

2. KAHVE HAKKINDA

2.1 KAHVE KELİMESİNİN ANLAMI

Kahve kelimesinin etimolojik kökeni hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Buna göre kahve Arapça kökenli sözcük olup İngilizce yazımı “kahva” veya “kahwah” şeklinde telaffuz edilmiştir. Eski kaynaklarda ve Arapça sözlüklerde, şiirlerde “şarap” içki veya bade anlamlarına da gelmektedir. Araplar tarafından keyif verici bir içecek olması sebebiyle bu isimlerin verilmesi muhtemeldir. Ayrıca kahveye “Bunn” denilmiş ve bu anlam “kahve çekirdeği” veya “kahve bitkisinin meyvesi” anlamlarına gelmektedir. Kahvenin anavatanı bugün Etiyopya olan Habeşistan’dır. Adını da eskiden kahve yetiştirilen bir bölge olan “Kaffa” bölgesinden almıştır. Kahve kelimesi, “Kaffa” bölgesinden adını alsa da kelime zamanla dönüşüme uğrayarak günümüz halini almıştır.⁹

Kahve kelimesinin kökeni ile ilgili bir başka görüş ise Arapça fiil olan k-h-y (قهى) harflerinden türediği ve “iştahı kesen, iştahı kesilen” anlamlarına geldiğidir. Bu sebeple kahve içen kimselerin iştah kesilmesi sebebiyle bu anlam ilişkilendirilmiştir.¹⁰ Kahve kelimesi ile ilgili olarak bir diğer görüş ise kahvenin İbrani kökenli koyu veya kara anlamlarına gelen “geheh” den türetildiği ve Arap diline kutsal kitaplar yoluyla girildiği düşünülmektedir.¹¹ Ayrıca Kamus-ı Türki’de kahve çeşitlerinden şu şekilde bahseder: Yemen Kahvesi, Brezilya Kahvesi, Toz Kahve, Kuru Kahve, Kavrulmuş Kahve, şekerli, sade, orta ve alaturka, alafranga kahve. İkinci maddesinde, habbenin kavrulması tozundan pişirilen şerbet: Kahve içmek.¹² Ayrıca kahve kelimesi halis süt, doyma ve koku anlamlarına da geldiği belirtilmiştir.¹³

Yine kahve sözcüğü Türkçeden Avrupa dillerine geçmiştir. Fransızca da ‘Cafe’, İngilizce de ‘Coffe’, Yunanlar ‘Cofes’, Flamanca “coffie”, Macarlar ‘Kave’, İtalyanca “caffè” gibi birbirine yakın ve benzeri isimler kullanılmıştır.¹⁴

⁹ Şahbaz, 2007, s.4.

¹⁰ Esat Ayyıldız, “Kahve Sözcüğünün Etimolojisi ve Arap Literatüründeki Yansımaları”, *Uluslararası Anadolu Kahve ve Kakao Konferansı*, Malatya, 2021, s.62.

¹¹ Yahya Kemal Taştan, “Sufi Şarabından Kapitalist Metaya Kahvenin Öyküsü”, *Gazi Akademik Bakış*, C.2, S.4, 2009, s.56.

¹² Şemseddin Sami, Kahve, Kamus-ı Türki, *Çağrı Yayınları*, 2017, s.1121.

¹³ İdris Bostan “Kahve” *İslam Ansiklopedisi*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s.202.

¹⁴ Mehmet Yardımcı, “Geleneksel Kültürümüzde Kahve ve Kahve Kültürü”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C.2, S.4 2014, s.86.

2.2. BİTKİ OLARAK KAHVE

Kahve yağış alan sıcaklığı 18-24°C arasında don olaylarının görülmediği iklim kuşağında yetişir. Kökboyasıgiller familyasından Latince adı (rubiaceae) olan bitkiye verilen isimdir.¹⁵

Kahve bitkisinin dalları koyu ve yeşil, yaprakları ise ovaldir yılda iki kez çiçek açar. Kahve ağacında açan çiçekler böcekler ve rüzgâr ile birlikte döllenir ve kahvenin çekirdeği olan yemişi ortaya çıkar.¹⁶ Kahve ağacı tropikal iklim bölgeleri ve yüksek kesimlerde, sıcak ve rutubetli ortamlarda yetişir. Budanmaya ve bakıma ihtiyaç duyulmayan kahve ağacından yılda iki veya beş kg kahve çekirdeği elde edilir.¹⁷ Kahve ağacı meyve verdikten sonra kahvenin taneleri işlenmesi için hazırdır. İlk olarak çekirdekleri meyvelerinden ayrılır. Kahvenin çekirdeğinin kabukları serttir. Sert olduğu için zor işleminden geçer. Bu çekirdekler ince zar bir tabaka ile örtülü olduğu için güneşte kurutulur. Kurutulan kahve çekirdekleri temizlenir. Makinelerde çekirdekler küçük parçalara ayrıldıktan sonra, toz ve kum halini alır. Kahve çekirdeğinin kabuğunun sert olması bildiğimiz kahve lezzetini ve kokusunu vermez, ancak kavrulduktan sonra ve içerisine kafein ve bazı kimyasallar sayesinde o koku ortaya çıkar.¹⁸

Kahve ağacının yetmiş yakın farklı isimleri ve çeşitleri bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı “coffea arabica” ve “coffea robusta” dır. En çok bilinen “coffea arabica” dır. Diğerine göre yani “coffea robusta” ya göre aroması güzel olup kafein oranı azdır.¹⁹

Kahvenin keşfinden ve yayılmasından sonra Osmanlı Dönemi Anadolu’sunda tüketilmeye başlanmasından sonra kahve çeşitleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan en çok bilineni “Türk kahvesi” dir. Diğerleri; “Mırza Kahvesi” Mırza Kahvesi acı kahve olarak bilinmektedir. “Kara Kahve” Kara Kahve siyah kahve olarak bilinen bu kahve çeşidi genellikle Hatay bölgesinde tercih edilmektedir. “Menengiç Kahvesi” Menengiç Kahvesi Menengiç ağacının meyvelerinin çekirdeklerinden yapılır ve genellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde tüketilmektedir. “Dibek Kahvesi” Dibek Kahvesi kahve çekirdeklerinin dibek taşında dövülmesi sonucu elde edilen bir kahve çeşididir. “Saray Kahvesi” kahve çekirdekleri dibek taşında öğütülerek Türk

---

¹⁵ Taştan, 2009, s.53.

¹⁶ Ramazan Kılıç, “Osmanlı Toplumunda Kahvehaneler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2017, s.6.

¹⁷ Firdevs Yönet Eren, Aybüke Elif Ceyhun Sezgin, "Kültürel Miras Açısından Türk Kahvesi", *Turkish Studies*, C.13, S.10, 2018, s.701.

¹⁸ “Kahve”, *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, C.4, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1982, s.1834.

¹⁹ Eren, Sezgin, 2018, s.701.

kahvesi şeklinde pişirilmektedir. Özellikle Osmanlı sarayında özel fincanlarda padişah ve saray halkına sunulmaktaydı.²⁰ Bu kahve çeşitleri günümüzde de halen tüketilmektedir.

Osmanlı dönemi Konya’da tüketilen kahve çeşitleri olarak kaynaklarda Türk kahvesinin yanında “Yemen kahvesi” ve “Yeni dünya kahvesi“ gibi çeşitlerinden bahsedilmektedir.²¹

2.3. KAHVE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE YAYILIŞI

Habeşistan’da yerli halk kahvenin tohumlarını yiyeceklerle birlikte özellikle buğday ve mısır unu ile birlikte ekmek yaparak tüketmişlerdir. Yiyenler gün içerisinde dinç kaldıklarını ve güne daha iyi uyandıklarını keşfetmişlerdir. Kahvenin nasıl ortaya çıktığı hakkında çok sayıda rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerin kaynağı hakkında kesin hükümler bulunmamaktadır. Dilden dile, nesilden nesle aktarılan sözlü rivayetlerdir. Kahvenin ortaya çıkışı hakkında ilk ve en eski rivayetlerden birisi peygamberler ile ilgilidir. İlki rivayete göre Hz. Süleyman kahveyi ilk bulan kişidir. Hz. Süleyman çıktıkları bir yolculukta kasabaya uğramış ve kasabada bulunan kişilerin hastalığa yakalandıklarını fark edince Yemen’den gelen kahve çekirdeklerini Cebrail’in direktifleriyle kavurup kaynatmış ve hastalara şifa olmasını sağlamıştır. Ayrıca Habeşistan’dan Yemen’e getirilen kahve, Yemen topraklarının iklim koşullarının elverişliliği nedeniyle kahve bitkisinin bu bölgede iyi yetişmesini sağlamıştır.²² Bitkinin burada yetişmesi ile kahve ticareti de etkili olmuştur.

Bu rivayete benzer bir diğer rivayet ise Hz. Muhammed döneminde Müslümanlar için içkinin yasak olduğu gerekçesiyle kahvenin içilmesinin daha doğru olacağını tavsiye ettiğine dairdir. Ayrıca Hz. Muhammed hastalandığı için Cebrail’in kendisine getirdiği koyu renkli bir içeceği içmesiyle hastalığından kurtulmasına dair bir anlatı söz konusudur. Bu içeceğin kahve olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Bu rivayetlerin ve Cebrail’in her iki peygambere de getirdiği kahve sayesinde iyileşmesi motifleri bu rivayetlerin ilahi kökenine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla her iki rivayet de toplumda kahvenin içilmesi ve yaygınlaşmasında bir meşruiyet alanı oluşturduğu tahmin edilebilir.²³ Ancak bu iki rivayet çok yaygın değildir.

Yaygın olan bir diğer üçüncü rivayet ise Kaldi adlı çoban ile ilgilidir. Dönemin Yemen hükümdarı Emir Sadettin müritleri ile birlikte Şeyh Şazeli’yi Habeş dağlarına sürgüne

²⁰ Ecem İnce Karaçeper, “Osmanlı Dönemi Kahve Kültürünün Gastronomalji Açısından İncelenmesi”, *Journal of Recreation and Tourism Research*, C.11, S.3, 2024, s.25-26.

²¹ Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya 1756- 1856*, KTO Konya Ticaret Odası, Konya, 2001, s.155.

²² Kurukahveci Mehmet Efendi, Yemen’de, mehmetefendi.com/kahve- ve- tarihi/kahvenin- tarihsel- yolculuğu/Yemen’de, 15-12-2024.

²³ Taştan, 2009, s.57-58.

göndermiş. Şazeli'nin Kaldi isimli çobanı koyunlarını otlatırken bir bitkinin meyvelerini yiyip garip bir şekilde uyanık kaldıklarını fark etmiş. Bu durum çobanın dikkatini çekmiştir. Bu bitkinin meyvelerinden kendisi de yemiş ve zinde kaldığını keşfetmiştir. Kaldi bu durumu diğer dervişlerle birlikte Şazeli'ye bildirmişlerdir. Şazeli bunların şeytana ait olabileceği düşüncesiyle yanan ateşe atınca güzel kokular gelmeye başlamış. Bu bitkinin çekirdekleri toplanmış ve yanan ateşte güzel koktuğu için ateşte kavrulmuş ve ateşte kavrulan bu içecek Şazeli ve müritlerince çok beğenilmiştir. Rivayetin devamında Yemen'de büyük bir uyuz salgını baş göstermiş. Şazeli hastaları kahve çekirdeğini kaynatıp içirmiş, yaprağı ile de hastaları tedavi etmiş. Böylece Şazeli ve müritleri affedilmiştir. Bu sayede kahve Habeşistan'dan Yemen'e getirilmiştir.²⁴ Bu rivayete benzeyen başka bir rivayet Şazeli'nin dervişlerinden Ömer ile ilgili olup 1258'de Arabistan'ın Moka bölgesinde iftiraya uğramış ve sürgüne gönderilmiştir. Çölde aç kalınca bir çalının tanelerini kaynatıp içmiş. Derviş Ömer kendisini aramaya çıkan arkadaşlarına da bu içecekten içirmiş. O dönemde salgın hastalık baş göstermiş. Bu hastalığa yakalanan herkese bu içeceği içirmişler, içenler iyileşmiş. Moka halkı da iyileşmeleri için bu içeceği ilaç olarak kullanmışlar halk bu sayede iyileşince dönemin hükümdarı tarafından derviş Ömer de affedilmiş. Moka halkını bu hastalıktan kurtarması sebebiyle derviş Ömer şeyh Ömer olarak anılmaya başlanmıştır.²⁵ Bu iki rivayet de kahvenin Şazeli'nin müritleri vasıtasıyla yayıldığından bahsedilmektedir. Şazeli'nin asıl adı Ebu'l Hasan eş-Şazeli olup Şazeli tarikatının piridir. Ayrıca mesleklerin geleneksel örgütlenme biçimlerinde kendilerine sembolik bir pir bulma kültürünün bir sonucu olsa gerek kahvecilerin piri de olarak da nitelendirilmiştir. Bu iki rivayet de birbirine çok benzerdir. Her iki rivayette de kahve tesadüf eseri keşfediliyor ve salgın hastalık neticesinde hastaları iyileştirdiği gerekçesiyle tanınmaya başlanmıştır. "Kahve Yemen'den gelir" sözü bu iki rivayet ile ilişkilendirilmektedir. Yukarıda bahsedilen derviş Ömer ile ilgili anlatılan rivayetin Arabistan'ın Moka bölgesinde geçmesi günümüz Moka (Mocha) kahvesi ismiyle ilişkilendirilebilir. Kahveyi Şazeli tarikatının dervişleri keşfetmiş ve tüketmişlerdir. Bu nedenle Şazeli tarikatı dönemin diğer tarikatlarından farklı kılmaktadır.

Kahve Habeşistan'da yiyecek olarak kullanılırdı. 1000 yıllarında "*fidan boyundaki yeşil ağaçların meyvesi olarak bilinmekteydi.*"²⁶ Kahve çekirdeklerini fırında kavrulup un haline getirilirdi. Un haline getirildikten sonra undan ekmek yapıp yenirdi. Habeşistan'da halk

---

²⁴ Yardımcı, 2014, s. 86.

²⁵ Ahmet Türker, "*19.Yüzyılda Yabancı Seyyahlara Göre Osmanlı Devleti'nde Kahvehaneler*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Gümüşhane, 2019, s.7.

²⁶ Taha Toros, "*Kahvenin Öyküsü*", İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.8.

somun kahve ekmeği ile karınlarını doyururlardı. Bu durum beş asır devam etmiştir. XV. yüzyıldan sonra Habeşistan'dan Arabistan topraklarına geçmiştir.²⁷

Kahve hakkında Orta çağ döneminde İbni Sina'nın "İlaçlar Öğretisi" kitabında "Bunchum" isimli şifalı bir bitkiden "Kâfi" adında bir sıvı elde edildiği bu sıvının kahve olabileceği hastalara şifa verdiği ifade edilmiştir. Bu anlatıdaki ilacın kahve olabileceği belirtilmiştir. Dolayısı ile kahve İslam dünyasında şifa veren bir ilaç olarak görülüp değerlendirildiği anlaşılmaktadır.²⁸

Ayrıca Kâtip Çelebi şu bilgileri vermektedir: "*Kahvenin olmuştur değirmene girmez*" der ve *kahvenin çekirdeğinin elle çıkarıldığını, kabuğunun bağırbaştı üzümü gibi kurutulduğunu belirtir.*" Kâtip Çelebi, kahveyle tanışan Yemen halkı sıcak yaz aylarında serinlemek için kahvenin kabuğunu kaynatıp içtiklerini de kaydeder.²⁹

Kahvenin geçmişi rivayetler, hikayeler ve efsanelerle iç içe geçmiştir. Bu anlatılar içerisinde kesin bilgilere ulaşmak zordur. Ancak bu anlatılardan çıkarılabilecek bazı değerlendirmelerin yapılması mümkündür. Kahve ilk olarak Yemen coğrafyasına sufiler ve Yemenli öğrenciler yolu ile yayılmıştır. Sonraki rolü hacılar ve tüccarlar devam ettirmiştir.³⁰ Kahvenin başka yerlere taşınması tüccar veya tarikat ehlinden Yemen dışına çıkan kişiler aracılığı ile olmuştur. Kahvenin Yemen'de tanınması ile Yemen'den geçen her zengine öğretilmesi kahvenin içilmeye başlaması olarak gösterilebilir.³¹

Kahvenin İslam coğrafyasında bir içecek olarak kullanılmaya başlanmasında Yemen'in ve bir şekilde burada bulunmuş sufilerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Sufi tasavvufta nefislerini terbiye etmek için mücadelelerini tamamlayarak kemale eren mürit ve mutasavvıflara denmiştir.³² Sufiler toplum ile birlikte barışık yaşarlardı. Onların bu durumu dünya lezzetlerine olan yaklaşımları kahvenin yaygınlaşmasında önemli rol oynadıklarını göstermektedir. Kahvehane kahvelerin içildiği mekanlar olarak bilinse de kahvehane geleneğinin olmadığı ve kahvenin yeni keşfedildiği dönemlerde Yemenli sufiler gece Allah'ı zikretmek için zikir meclisleri kurmuş ve bu sebeple de gece uyanık kalmak için bu içeceğe yani kahveye ihtiyaç duymuşlardır. Kahve sufiler için zikrin bir parçasıydı. Sufiler XVI. yüzyıl başlarında kahveyi benimsemişlerdir. Sufiler kahve sayesinde ibadetlerini daha rahat

²⁷ Süheyl Ünver, "Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler", Türk Etnografya Dergisi, Ankara, 1962, s.41.

²⁸ Şahbaz, 2007, s.7.

²⁹ Salah Birsal, *Kahveler Kitabı*, Sel Yayıncılık, 2002, s.10.

³⁰ Taştan, 2009, s.60-61.

³¹ Şahbaz, 2007, s.9.

³² Kılıç, 2015, s.11.

bir şekilde yerine getirdikleri için kahveye önem vermişlerdir. Zikir meclislerine kahve içtikten sonra başlanması bunun bir göstergesi olabilir.³³

Sufiler hayatlarını Allah yolunda devam ettirseler de tüccarlık esnafılık gibi işlerle hatta çeşitli devlet işleriyle de ilgilenmişlerdir. Sufiler gün içerisinde sıradan insanlarla etkileşim halinde olduğundan kahveyi günlük hayata taşıyarak toplumsal bir içecek statüsüne getiren sufilerin özellikle Mısır'ın el- Ezher Medresesinde bulunan Yemenli sufiler ile Yemen'e eğitim amacıyla gelen öğrenciler sayesinde kahvenin Kahire'ye taşındığı görüşü ileri sürülmektedir. Yemenli öğrenciler para kazanmak amacıyla memleketlerinden getirdikleri kahveyi satmışlardır. Böylece halk kahveyle tanışmıştır. Yemen'e farklı coğrafyalardan ticaret amacıyla gelen ve yöre halkından olan sufiler ve esnaf ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan tüccarlar kahve ile tanışarak ülkelerine götürmüşlerdir.³⁴ Üçüncü olarak Kahve Mekke ve Medine'ye hac vazifesi için gelen hacılar yolu ile yayılmıştır. Kahve Mekke'de XVI. yüzyıl başlarında içilmeye başlanmış ve yaygınlaşmıştır. Yemen'in hac yolu üzerinde olması ve Hicaz ile stratejik konumda olması sebebiyle hac vazifesini yerine getirmek için Mekke ve Medine'ye gelen hacılar Yemen'den gelen hacılardan kahveyi gördükleri ve öğrendikleri belirtilmiştir. Hacılar memleketlerine dönerlerken kahveyi de yanlarında götürmeyi ihmal etmemişlerdir.³⁵

Kahvenin ünü yayılmış ve birçok kişi tarafından sevilen bir içecek halini almıştır. Bu sebeple kahve içenlerin sayısı artınca kahve içmek için kahvehane diye adlandırılan mekanlara ihtiyaç duymuşlardır. İlk kahvehane 1511 yılında Mekke'de bir caminin yanında açıldığı belirtilmektedir.³⁶ Burada hacıların rolü büyüktür. Memluk hükümdarı sultan Kansu Gavri döneminde XVI. yüzyıl başlarında Mekke de görevli olan Hayr Beğ el-Mimar kahve içenlerin sayısının çok olması gerekçesiyle ileride de Osmanlı Devleti'nde kahve yasaklarının bir örneğini oluşturacak olan ilk kahve yasağını çıkarmıştır. Haram gerekçesiyle Mekke'de bulunan tüm kahvehaneleri kapattırılmıştır. Bölgeye egemen olan yeni siyasi yapı yasağı kaldırıp kahvenin yaygınlaşmasını kolaylaştırmış olması muhtemeldir.³⁷ Böylece Habeşistan'da ekmek olarak kullanılan kahve Yemen'den Kahire'ye kadar uzanan yolculuğu Osmanlı Devleti'nin payitahtı İstanbul'a geçmiştir.

³³ Hattox S. Ralph, Kahve ve Kahvehaneler-Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Çeviri: Nurettin Elhüseyni), İstanbul 1996, s.65-66.

³⁴ Taştan, 2009, s.60-61.

³⁵ Taştan, 2009, s.61-62.

³⁶ Şafak Tunç, "Osmanlı Payitahtında Kahve ve Kahvehane Kültürünün Yeri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2014, s.6.

³⁷ Türker, 2019, s.9.

2.4. BATI'YA KAHVENİN GELİŞİ

Kahvenin Avrupa ile tanışmasından önce Müslümanlar tarafından tüketilmekteydi. Keşfedilmesinden iki asır sonra Avrupa ile tanışmıştır. Kahvenin Avrupa ile tanışmasında farklı görüşler bulunmaktadır. XVII. yüzyıl Habeşistan kilise kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, kahve Müslüman içeceği olarak görüldüğünden Hristiyanlarca haram sayılmıştır. Ayrıca Cizvit Misyonerlerin kayıtlarında geçmekte olan bilgilere göre Hristiyanların kahveyi Müslüman içeceği olmasından ötürü kullanmamışlardır. Bu sebeple kahve Avrupa'ya girmeye başladığında Hristiyanlarca kahve kullanımına karşı oluşan tepkiden dolayı da Papa 8.Clemente Müslümanlardan alınan kahveyi kullanmamakta kararlıydı. Ancak kaynaklardaki bilgi doğru ise, kahveyi bir sefer içmesiyle kahvenin kullanımına izin vermeye karar vermiştir. Kahveyle tanışan ilk millet İtalyanlardır. Venedikler Kuzey Afrika, Mısır ve Akdeniz ticaretinde önemli bir konumdadı. Kahvenin ticari potansiyeli yüksek olması sebebiyle Venedikler 1570 yılında kahveyi İtalya'ya taşımaya başlamışlardır. Kahve ilk olarak zengin halk tarafından ilgi görmüştür. Daha sonra Venedik pazarlarında satılarak halk arasında yayılmıştır. Venedik'te ilk kahvehane 1645 yılında açılmıştır. 1763 yılına gelindiğinde Venedik'te açılan kahvehane sayısı 218'e ulaşmıştır. Kahve Venedik, Torino, Cenova, Milan, Roma vasıtasıyla diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Ayrıca kahve Akdeniz ticaretinde etkili olan Venedik tüccarları, Venedik tüccarlarının yerini alan Hollandalılar vasıtasıyla diğer Avrupa ülkelerine ulaşmıştır. Ermeniler, Lübnanlılar, Rumlar sayesinde de ulaşılamayan kahve diğer Avrupa ülkelerine ulaştırılmıştır. Kahvenin Avrupa'ya taşınmasında tek etkili olan tüccarlar değildi. Yapılan savaşlar ve savaşlar sonucunda Avrupa'ya göç eden insanlar da etkili olmuştur. Kahveyi ülkelere kabul eden Avrupalılar bulunduğu yere gidip asıl yerlerinden almışlar ve kendileri yetiştirmek istemişlerdir.³⁸

Kahve XVII. yüzyılda Marsilya'ya gelmiş ama burada çok kabul görmemiştir. Hatta tıbbi gerekçelerle kahveyi kötülemişler zararlı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Kahvenin Avrupa'ya giriş yollarından birisinin de diplomatik münasebetler olduğu kabul edilmektedir. XVII. yüzyılda Osmanlı Sultanı IV. Mehmet 1669 yılında Süleyman Ağayı Fransa Kralı XIV. Louis'e elçi olarak gönderir. Süleyman Ağa hediyeleri de yanında getirmiştir. Bu eşyalar

---

³⁸ Taştan, 2009, s.73.

arasında kahve çuvalları vardır.³⁹ 20 kişilik bir grup ile yola çıkan Süleyman Ağanın Ermeni asıllı bir kahvecisi bulunmaktaydı.⁴⁰

Ayrıca Süleyman Ağa Fransa'ya kahveyi getirmekle doğu kültürünü de taşımıştır. Böylece alaturka yaşamın Avrupa'da görülmesinde etkili olmuştur. Süleyman Ağa Fransa'da elçilik görevini yerine getirmek için Paris'te kaldığı dönemde gelen misafirlerine Osmanlı adetlerine göre ziyafetler vermiş ve kahve ikram etmiştir. Kahvenin yanında kahve sunumlarının yapıldığı göz alıcı kahve fincanları ile süslü danteller ve minderler bulunmaktaydı. Alaturka ile tanışan Avrupalılar ve Avrupalı kadınlar bu durumdan çok etkilenmişlerdir. Böylece kahve Fransa'da aristokratik toplumda moda haline gelmiştir.⁴¹ Süleyman Ağa Paris'ten 1670 yılında ayrıldıktan sonra Ermeni kahvecisi Pascal Paris'te kalarak seyyar kahveciliğe başlamıştı.⁴²

Ermeni kahveci Pascal 1672 yılında İstanbul'daki kahvehanelere benzer tarzda Paris'te "kahve evi" ismiyle bir kahvehane açmıştır. 1676'da ise açılan kahvehane sayıları artmıştır. Böylece Paris sosyetesinde moda haline gelen kahve halk arasında yayılmıştır.⁴³

Kahvenin Viyana'da tanınması durumu ise 1683 İkinci Viyana seferi ve sonrasındaki gelişmelerde yatar. Savaşın kaybedilmesinde etkin rol oynayan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın idamıyla tarihin en büyük felaketlerinden biri olmuştur. Savaş sonucunda Türkler ellerinde bulunan her şeyi savaş meydanında bırakmışlardır. Çadır, yük hayvanları, buğday ve 500 çuval kahve Avusturyalılar tarafından ele geçirilmişti. Böylece Viyanalılar 500 çuval kahve ile tanıştı.⁴⁴ Kahve Viyana kuşatmasından sonra Viyana'da yaygın hale gelmişti. Viyana'dan sonra Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da yayılmıştır. Ayrıca XVII. yüzyılda Venedik'te başlayan kahve on yedinci yüzyıldan sonraki dönemlerde Marsilya, Paris, Lyon, Londra ve İsveç 'e kadar tüm Avrupa ülkelerinde kahve tanınmış bir içecek halini almıştır.⁴⁵

Kahvenin Orta Avrupa'da yayılmasıyla ilgili Avusturya kökenli hikâyeye göre 1683 Viyana Kuşatmasında başarısız olduktan sonra Osmanlı ordusu geri çekilmiş ve savaş ganimetleri içerisinde kahve çuvallarını bırakmışlardı. Avusturyalılar kahve çuvallarındaki kahveleri pişirmiş, Macar fırıncılar ise hilal şeklinde ayçörekleri yapmışlardır. Bugün bile halen devam

---

³⁹ Toros, 1998, s.43-44.

⁴⁰ Toros, 1998, s.46.

⁴¹ Taştan, 2009, s.74-75.

⁴² Toros, 1998, s.57.

⁴³ Taştan, 2009, s.74-75.

⁴⁴ Toros, 1998, s. 63-64.

⁴⁵ Şahbaz, 2007, s.11.

etmekte olup kahvenin yanında çörekler ikram edilmektedir. Ayrıca Avusturya kahvenin ilaç olarak gut hastalığı, ödem ile göz hastalıkları gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Viyana'da ilk kahvehaneinin sahibi Georg Kolshitsky Türk kahvesi telvesinin içerisine süt ile bal ekleyerek içecek haline getirmiştir.⁴⁶

---

⁴⁶ Taştan, 2009, s.75-76.

3. OSMANLI'DA KAHVE VE KAHVEHANELER

3.1. KAHVEHANE

Kahvehane Arapça “kahve” ve Farsça “hane” kelimelerinden meydana gelmiştir.⁴⁷ Anlamı kahve evi demek olup kahvenin ortaya çıkışından sonra kahve tüketiminin artması mekân ihtiyacını doğurmuş, kahve evleri (Beytü'l Kahve)⁴⁸ kurulmuştur. Beyt Arapça bir kelime olup sözlükte ev anlamına gelmekte olup tasavvufta mecazi olarak kalp anlamına gelmektedir.⁴⁹

Kahvehaneler Müslüman toplumlar için en eski kahve tüketilen yerler olması, coğrafi yayılış yolu üzerinde bulunmaları ve sosyalleşme alanı oluşturması bakımından önemli bir yere sahip olmuştur. Bu sebeple ilk kahvehaneler XVI. yüzyılda Mekke, Kahire ve Şam da açılmıştır.⁵⁰ Ayrıca kahvehaneler dinlenmek ve vakit geçirmek için açılan mekânlar olması bu mekânların çay ve kahve gibi alkolsüz içeceklerin Müslüman toplumlarca tüketildiği ve satıldığı yerler olması bakımından da önem arz eder. Kahvehaneler, kahvenin tüketilen ve satılan bir içecek olması kahve ticaretini ortaya çıkarmıştır. Kahveye duyulan ihtiyacın artmasıyla kahve ticareti yaygınlaşmıştır. Böylece kahve halka açık kamusal mekânlarda hem ticareti yapılmış hem de tüketilmeye başlanmıştır.⁵¹

Kahvehaneler kahve içilen mekânlar olması haricinde birçok işlevleri bulunmaktadır. Bu mekânlar halkın birlikte sohbet ettikleri sosyal mekânlar olması Müslüman halk açısından büyük bir iletişim ortamlarına dönüşmüştür. Bu sebeple kitle iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde insanların toplu sohbet ettikleri ve haber edindikleri mekânlar olarak kahvehaneler gösterilebilir.

Kahvehanelerin halkın haber edindikleri mekânlar olması sebebiyle ilerde bahsedilecek olan Osmanlı Döneminde kahvehanelere zaman zaman yasaklamalar getirilmiştir. Bu durumun halkın kahvehanelerde konuşulan konuların devleti rahatsız etmesinden kaynaklı olmuştur.

Kahvehaneler, sosyal ve kültürel ilişkileri düzenleyen mekânlar olmuş ve toplumun kültürel ve dini yönleri ile sosyal ve ekonomik anlamda da gelişme göstermiştir.⁵²

---

⁴⁷ Tunç, 2014, s.45.

⁴⁸ Talat Mümtaz Yaman, Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler, Kitabevi, (Haz. Fatih Tılgı), İstanbul, 2011. s.7.

⁴⁹ İrfan Gündüz, “Beyt”, *İslam Ansiklopedisi*, C.6, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s.86.

⁵⁰ Ahmet Yaşar, “Kahvehane”, *İslam Ansiklopedisi*, C.3, TDV Yayınları, Ankara, 2019, s. 3.

⁵¹ Şahbaz, 2007, s.39.

⁵² Tunç, 2014, s.45.

Kahvehaneler de kahve tüketiminin artmasıyla kahve ticareti doğru orantılıdır. Bu sebeple büyük işletmeli kahvehanelerden ilk olarak kahve ocağı, kahve dükkanları ve kahvehaneler olarak üç grupta incelenebilir. İlk önce halkın yoğun olduğu çarşılarda küçük dükkanlarda veya odacık olarak kahve ocağı denilen “ayaküstü satış” olarak yapılan kahve ticaretidir. Bu satış şekli satıcı kahveyi pişirip kahve içmek isteyen esnaflara bu küçük kahve ocağında çalışan çocuk veya delikanlıya verilen sıcak kahveleri cezveyle kahve fincanlarına döküp üç askılı bir tepside sunmasıdır. Bu hizmet şekli çarşılarda ve İshani gibi yerlerde devamlılığı sağlamaya devam etmektedir. Kahve dükkanları ise kahve ocağı ile aynı özelliği taşımaktadır. Ayaküstü satış yeri statüsüne sahip olmasıyla beraber kahve dükkanlarına gelen müşterilerin oturup kahve içmek için toplandıkları mekanlardır. Kahve dükkanlarında kahve içen kişiler için oturulacak yüksek sedirler ve peykeler bulunmaktaydı.⁵³ Son olarak üçüncü grup ise kahvehanelerdir. Kahvehaneler kahve ocakları ile kahve dükkanların yanı sıra daha büyük ve daha görkemli mekanlardır.⁵⁴

3.2. KAHVE’NİN OSMANLI TOPRAKLARINA GELİŞİ

Kahve ilk Habeşistan (Etiyopya) da ismi duyuldu. Şazeli dervişler vasıtasıyla Yemen ardından Arabistan’a oradan Suriye ve en nihayetinde 1550’lerde Osmanlı Devleti’nin payitahtı İstanbul’a ulaşmıştır.⁵⁵ Kahvenin İstanbul’a gelmesi ve daha sonra bahsedeceğimiz ilk kahvehanenin İstanbul’da açılması ile İstanbul’un Osmanlı Devleti’nin merkezi konumunda olduğu ve ticari alanda önemli bir konumda olduğunu gösterir. Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan Köprü görevi gören İstanbul önemli bir stratejik öneme sahiptir. Bu sayede tarih boyunca gerek deniz yoluyla gerek kara yoluyla birçok tüccarın uğrak merkezi olmuştur. Kahvenin İstanbul’a hem deniz hem de kara yolu ile nasıl geldiği hakkında ve hangi liman ve iskelelerden geçtiği hususu önemlidir. İlk olarak deniz yolunda Yemen iskelelerinden kahve çuvalları yüklenerek Cidde’ye oradan Süveyş’e oradan da Mısır’a ulaşırdı. Mısır’ın önemli limanlarından İskenderiye, Dimyat veya Reşit Limanlarından kara yolu ile yine Kahire ve Şam üzerinden Anadolu’ya gelmiştir. Gemilerle gelen kahve çuvalları İstanbul ile İzmir’e ve Osmanlı Devleti’nin diğer şehirlerine de ulaştırılmıştır.⁵⁶ Kahvenin deniz yolu ile Mısır’dan İstanbul’a gelmesi sırasında kahveyi taşıma işlemini Mısırlı tüccarlar yapıyordu. Mısırlı tüccarlarda gemilerle getirdikleri kahveyi Osmanlı tacirleri ile yabancı

---

⁵³ Hattox, 1998, s.70-71.

⁵⁴ Şahbaz, 2007, s.40.

⁵⁵ Hattox, 1998, s.24.

⁵⁶ Kılıç, 2015, s.14.

tacirlere veriyorlardı. Bu taşıma işlemi sırasında kahvenin iyi korunması gerekliydi. Bu sebeple kahve bir zembil içine konulup, üstü ferde ile sarılıp üzerine de çul denilen bir çeşit örtü örtülüyordu. Böylece kahve üç kat örtülmüş oluyordu. Rutubetten korunuyor ve kokusu da muhafaza ediliyordu.⁵⁷ Yukarıda bahsedilen zembil kelimesi hasırdan örülmüş kolay taşınması için bir çeşit kulplu torba idi.⁵⁸ Bu şekilde kahve kaplara konulmak suretiyle muhafaza ediliyordu. Ferde ise Küçük bir top ipek olarak belirtilmiştir. Bu toplar ipeklere sarılarak kullanılmakta olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹

XVI. yüzyılın başlarında tüketilen kahve Arabistan, Kahire ve Şam'da ortaya çıkmıştır. On altıncı yüzyılın ortalarında ise İstanbul şehrine gelmiştir. Kahvenin daha geniş bir alanda ilgi görmesi kahvehanelerin toplumsal ve evrensel bir kurum olarak geniş bir alana yayılması İstanbul şehrine gelmesi ile gerçekleşmiştir. Avrupa dahi batı ülkelerinde açılan kahvehanelerin sayısının artması İstanbul şehrinin büyük payı vardır.⁶⁰

Kahvenin Anadolu'ya hangi tarihte geldiği yerli ve yabancı kaynaklarca çeşitlilik göstermektedir. Fernand Braudel kahvenin Anadolu'ya gelişi hakkında en erken tarih 1511 yılını vermekte ve bu tarihte kahvenin Osmanlı topraklarında kullanıldığı belirtmektedir. Ulla Heise ise İstanbul'da kahvenin içiliş tarihini 1517 olarak vermiştir. Osmanlı tarihçilerinden olan Solakzade ise kahvenin İstanbul'a 1519 yılında geldiğini belirtmiştir. Yine Osmanlı tarihçilerinden olan Kâtip Çelebi ise 1543 yılında kahvenin deniz yolu ile gemilerle İstanbul'a geldiğini belirtmiştir.⁶¹ İsmail Hami Danişmend'in vermiş olduğu bilgiye göre Kahve İstanbul'a Kanuni döneminde 1555 yılında geldiğini belirtmiştir.⁶² İbrahim Peçevi ise Kahvenin İstanbul ile tanışmasını 1554 yılı olarak verir.

“Yıl 962 (1554), Dokuz yüz altmış iki tarihine gelinceye kadar başkent İstanbul'da ve kesinlikle bütün Rum ilinde kahve ve kahvehane yok idi. Söylenen yılın başlarında Halep'ten Hakem adında esnaftan bir adam ile Şam'dan Şems adlı kibar bir kişi gelip Tahtakale'de açtıkları birer büyük dükkânda kahve satmaya başladılar. Keyiflerine düşkün bazı kişiler özellikle okuryazar takımından birçok büyük kimse bir araya gelmeye ve yirmişer, otuzar kişilik toplantılar düzenlemeye başladılar. Kimisi kitap ve güzel yazılar okur, kimisi tavla ya da satranç oynardı. Bazen yeni yazılmış gazeller getirip, şiir ve edebiyattan söz edilirdi.

⁵⁷ Bostan, 2001, s. 204.

⁵⁸ Canpolat, Zembil, Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, C.2. Ankara, 1988, s.1668.

⁵⁹ Sami, 2017, s.988.

⁶⁰ Ahmet Yaşar, “Osmanlı Şehir Mekânları: Kahvehane Literatürü”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.3, S.6, 2005, s.239.

⁶¹ Kılıç, 2017, s.13.

⁶² Ünver, 1962, s.43.

Ahbab toplantıları yapmak için büyük paralar harcayarak ziyafetler çeken kimseler, artık bu masraftan kurtulup bir iki akçe kahve parası vermekle toplantı safasını sürmeye başladılar.”⁶³

Kahvenin Anadolu’ya gelmesinde Sufiler, hacılar ve en önemli olanı da tüccarlardı ancak bunlarla sınırlı değildi. Kahve Osmanlı topraklarına gelmeden önceleri Yemen’de popülerdi. 1512 ile 1520 yılları arası hükümlerlik süren Yavuz Sultan Selim’in 1516 yılında doğuya yaptığı Mısır seferinde Memluklerin hezimete uğramasıyla Mısır Osmanlı Devleti’nin hakimiyeti altına geçti. ⁶⁴

Ayrıca Mısır’ın fethinden sonra Osmanlı Devleti, Kızıldeniz üzerindeki Portekiz hakimiyetini ortadan kaldırmak ve Hindistan’dan gelen ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak istemişti.⁶⁵ Mısır’ın Yavuz Sultan Selim için önemi hem Memluk tehlikesini ortadan kaldırmak hem de ticaret yolu güvenliğini sağlamaktı. Portekizler Ümit Burnu’nu dolaşıp Hindistan’a ulaştılar. Buradan Hint Deniz’inde Arap tüccarların ve tacirlerin yaptıkları ticarete darbe vuruyorlar Akdeniz ticaretini de engellemeye çalışıyorlardı. Bu durum Osmanlı Devleti’nin ticaretini de tehdit ediyordu. Portekizler bunlarla sınırlı kalmayıp Kızıldeniz üzerinden Müslümanlarca kutsal olan Hicaz bölgesi Mekke ve Medine’yi dahi tehdit ediyorlardı.⁶⁶ Böylece Osmanlı Devleti on altıncı yüzyılın ilk çeyreğinde kahvenin yoğun olarak tüketildiği ve kullanıldığı bu bölgelerde hakimiyet kurmuştu. Osmanlı Devleti kahveye bu tarihlerden sonra ulaşma imkânı bulmuştur.⁶⁷

Osmanlı Devleti hakimiyetini baltalamaya çalışan Memlukleri ortadan kaldırdı. Ticaretin yoğun olduğu Hint Deniz Ticaret yolunu ele geçirmiş oldu. Bu sayede kahve Mısır’ın fethiyle Anadolu’ya gelmiştir. Buradan hareketle kahvenin İstanbul’da 1517’de Yavuz Sultan Selim döneminde ismi duyulmaya başlaması tesadüf olmasa gerektir.⁶⁸ Yine bir kayda göre kahve 1520 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Yemen’den İstanbul’a getirilmişti.⁶⁹

Ayrıca İstanbul’da ilk kahvehaneler on altıncı yüzyılın ortalarına doğru açılmaya başlanmış⁷⁰ olup yine on altıncı yüzyılın ortalarına doğru açılan kahvehane sayılarında artış yaşanmıştır. Ancak Peçevi’ye göre ilk kahvehane Halepli Hakem veya Hükm ile Şamlı Şems isimli iki

⁶³ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1992, s.258.

⁶⁴ Kılıç, 2015, s.14.

⁶⁵ Kılıç, 2015, s.14.

⁶⁶ Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.220.

⁶⁷ Kılıç, 2015, s.14.

⁶⁸ Şahbaz, 2007, s.45.

⁶⁹ Ünver, 1962, s.43.

⁷⁰ Osman Tural, “Kırk Yıllık Hatırın İletişim Mekânı Olarak Kahvehaneler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.14, S.3, 2014, s.153.

tüccar tarafından 1554 yılında Osmanlı Devleti'nin payitahtı İstanbul'un Tahtakale semtinde açılmıştır. Hakem ve Şems'in açtıkları kahvehane ilk önceleri esnafa seyyar kahve satarak işe başlamışlardır. Daha sonraları bir dükkân kiralayıp kahve sevenlerin rahat kahve içmeleri için rengârenk sedirler yaptılar. Halılar döşediler. İşi büyüten bu iki kişinin dükkânı tanınmış kişilerce uğrak mekân halini almıştır. Kahvehane sohbet edenler, kitap okuyanlar, satranç ve oyun oynayanlar ile dolup taşmıştır.⁷¹ Ayrıca Tahtakale'de açılan kahvehanede müşterilerin ilgisini çekmek için aktiviteler ve etkinlikler düzenlediler. Kahvenin yanında tatlı niyetine şeker ve helvalar verilmekteydi. Tuzlu olarak lezzetli börekler ile çeşitli mezeler de bulunmaktaydı. Zamanla İstanbul'un Tahtakale semti en çok tercih edilen, eğlence mekanlarından biri haline gelmiştir.⁷²

İstanbul'da açılan ilk kahvehanenin Tahtakale semtinde olması bir tesadüf değildi. Tahtakale İstanbul'un ticari alanda en önemli konumundadır. Dışarıdan gelen yiyecek, giyecek ve hatta içecek şehre Tahtakale'den giriş yapıyordu. Doğuda çok sevilen kahve de bunlardan biriydi. Ayrıca Tahtakale semti yerel ticaretin ve uluslararası ticaretin merkezi konumundaydı. Bu nedenle Hakem ile Şems isimli bu iki tüccarın ilk kahvehaneyi İstanbul'un Tahtakale'de ticaretin yoğun olduğu bölge olması sebebiyle açmışlardır. XVII. yüzyıla gelinceye kadar İstanbul'da kahvehane sayıları artmıştır.⁷³

Osmanlı'da ilk kahvehanenin İstanbul'da Tahtakale'de açılmasından sonra kahvehane sayıları artmaya başladı. Kanuni devrinde İstanbul'da açılan kahvehane sayısı 50'dir.⁷⁴ Kanuni döneminde açılan ilk kahvehaneden yaklaşık kırk yıl sonra II. Selim ve III. Murat döneminde kahvehane sayısı 600'ü geçmiştir.⁷⁵ Bu tarihten sonra İstanbul ve diğer şehirlerde açılan kahvehaneler zamanla kasaba ve köylere kadar yayılmış, her mahallede bir kahvehane açılmıştır.⁷⁶ Kahvehanelerin kurularak kendi varlıklarını kabul ettirmesi ile birlikte kahve tüketimi toplumsal bir içeceğe dönüşmüştür. Bununla beraber sıradan kahve dükkanları toplumsal ilişkilerin yoğun olduğu buluşma ve eğlence mekanlarına dönüşmüştür.⁷⁷ Halk ve aydın, seçkin kimselerce sevilen bir içecek halini almıştır.

---

⁷¹ Toros, 1998, s.24.

⁷² Kılıç, 2015, s.32.

⁷³ Selma Akyazıcı Özkoçak, *Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri*, (Haz. Ahmet Yaşar), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018, s.23.

⁷⁴ Şahbaz, 2007, s.43.

⁷⁵ Türker, 2019, s.21.

⁷⁶ Şahbaz, 2007, s.43.

⁷⁷ Savaş Çağlayan, "Anadolu'nun İlk Kamusal Mekânı: Kahvehane", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.29, 2012, s.102.

Kahve Osmanlı Devleti'ne ilk geldiği dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Yemen'den Mısır'a gelirken vergisiz alınmıştır. Kahveye artan talep neticesinde İstanbul'da, gerek imparatorluğun her yerinde açılan kahvehane sayısında artış gerçekleşmiştir.⁷⁸ Kahve “rüsüm-ı bid'atıyye” adı altında vergi alınmış ve bu vergi normal gümrük vergisinin iki katı miktarında alınmaktaydı. Müslümanlardan bir kıyye kahve sekiz, gayrimüslimlerden on akçe vergi alınmaktaydı. Avrupalı tüccarlardan kahve ile birlikte diğer mallardan da yüzde üç gümrük ödemeleri gerekmektedir. II. Mustafa döneminde 1698 tarihli bir düzenlemeye göre bu vergiye her kıyye kahve için beş para vergi ilave edilmiştir. On sekizinci yüzyılın başlarında ise kahveye yeni bir vergilendirme daha getirilmiştir.⁷⁹ Kahvenin Osmanlı topraklarına dağıtım işlemi ise şu şekilde gerçekleştirilmiştir. Kahve İstanbul, Trabzon İzmir, Erzurum gibi gümrüklere gelmişti. Buralarda İstanbul Kahve Rüsümü, Trabzon Kahve Rüsümü, İzmir Kahve Rüsümü ve Erzurum Kahve Rüsümü mukataaları yoluyla gümrük vergisi alınmıştır. İstanbul Kahve Rüsümü Mukataasına gelen kahve Çanakkale boğazından giriş yaparak Gelibolu, Eminönü, Galata ve diğer iskelelere sevk edilmiştir.⁸⁰ İstanbul'da kahve satanlar attar esnafına mensuptu. Kahve İstanbul'a geldiğinde ilk önce gümrük vergisi ödeniyordu. Ardından esnaflar kahveyi hanlarda serin bir şekilde muhafaza ediyordu. Tüccarlarda bulunan kahveyi attarlar satın alıp “tahmis” edilip dövüldükten sonra perakende satış olarak dükkanlara satılıyordu. Buradan halk kahvelerini satın alabiliyordu.⁸¹

İstanbul'a getirilen kahve çuvalları tahmis mekanlarında kahve tanelerinin dövülmesi suretiyle, “tahmishane” adı verilen mekanlara getiriliyordu. Evliya Çelebi'ye göre İstanbul'da Tahtakale ve Yeni Cami'nin yakınlarında iki tahmishane bulunduğunu ve tahmishanelerde üç fırın ile yüz dibek olduğunu kaydetmiştir. İstanbul Tahtakale yakınlarındaki tahmishane de üç yüze yakın kişini çalıştığı ve Yeni Cami yakınlarında bulunan tahmishane de ise bir tane fırın ile elli dibek bulunduğu hakkında bilgi verilmektedir.⁸²

3.2.1. Osmanlı Dönemi Saray ve Kahve İlişkisi

Kahvenin Kanuni devrinde gelmesiyle ilk saray çevresinde ilgi görmüştür. Saray içinde kahvecibaşılık makamı kurulmuş olup padişahın kahvesinden sorumluydu. Kanuni döneminde

⁷⁸ Ünver, 1962, s.50.

⁷⁹ Bostan, 2001, s.205.

⁸⁰ Eşref Temel, “İstanbul Tahmishanesi (1590-1836)”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C8, S.2, 2021, s.384.

⁸¹ Bostan, 2001, s.204.

⁸² Kılıç, 2017, s.14.

kurulan kahvecibaşılık makamı on sekizinci yüzyılda Darüsaade ağasına bağlanmıştır.⁸³ Bu makama liyakatli kişiler atanırdı. Bu makamdan sadrazamlığa yükselenler dahi olmuştur. Sarayda kahve teşkilatına büyük önem verilirdi.⁸⁴ Kahvecibaşılar padişahın kendine ait kahvesinin suyunu Eyüp tepesinden akan Gümüşsuyu'ndan getirirlerdi. Padişahın kahvecibaşısı olduğu kadar saray içerisinde de bulunmaktaydı. Valide sultanların, şehzadelerin, darüssaade ağalarının dahi kahvecibaşıları bulunmaktaydı.⁸⁵ Ramazan ve Kurban bayramları gibi özel dini bayramlarda Sadrazam, Şeyhülislam, Yeniçeri ağası, Defterdar, Nişancı gibi önemli devlet ricalinden devlet adamları bayram nedeniyle padişahın huzuruna çıkarlar, padişah onları kabul ederek kahve ve şerbet yanında da tatlı ikram ederdi.⁸⁶

3.2.2. Osmanlı Dönemi Tarikatlar ve Kahve İlişkisi

Kahvenin İstanbul'da yaygınlaşmasında tarikatlar etkili olmuştur. Bu tarikatlardan en önemli olanı Halveti tarikatıdır. Tarikat Osmanlı Devleti'nin yönetim sınıfı içerisinde etkili olmuştur. Tarikat içerisinde az yeme, az uyuma gibi ilkelere önem verilirdi. Bu durumda kahve en önemli etken olmuştur.⁸⁷ Müritler arasında kahve kullanımının ve tüketiminin yaygınlaşması ile birlikte saray çevresi ve üst rütbeli, seçkin kişilerce çok sevilmişti. Kahvenin sevilen içecek olması ile İstanbul'da da yaygınlık kazanmaya başlamıştı. Ayrıca Kanuni'nin doktoru olan Bedrettin EL- Kusuni kahve tüketiminin hiçbir zararlı etkiye sebep olmayacağını, aksine yararlı bir içecek olduğunu ve ilaç olarak da kullanılabileceğini bildirmiştir.⁸⁸ Ayrıca kahvenin içilmesi ve kullanılmasında Halveti tarikatından başka Kalenderi ve Bektaşî gibi tarikatların içerisinde bulunan müritlerin zikir meclislerinde tüketilen bir içecek olması önemli bir rol oynamıştır.⁸⁹

3.2.3. Osmanlı Döneminde Kahvenin Sosyal ve Toplumsal Fonksiyonları

İstanbul'da kahvehanelerin açılmasından sonra kahvenin Osmanlı'ya gelişinden Osmanlı Devleti'nin yıkılış tarihine kadar kahveci esnafı tarafından Şeyh Şazeli kahveci esnafının "pir"i olarak nitelendirilmiştir. "*Hazreti Şeyh Şazeli*" yazılı levhaları kahveci esnafları işlettikleri kahvehanelerin duvarlarına asmışlardır. Ayrıca kahveci esnaflarının Şeyh Şazeli isimli levhaları asmaları bununla sınırlı değildi. Pir Şeyh Şazeli'ye sevgilerini dile getirmek

---

⁸³ Kılıç, 2015, s.15.

⁸⁴ Toros, 1998, s.39.

⁸⁵ Yaman, 2011, s.21.

⁸⁶ Yaman, 2011, s.17.

⁸⁷ Kılıç, 2015, s.15.

⁸⁸ Çağlayan, 2012, s.100.

⁸⁹ Jale Karhan, "Toplumsal ve Kültürel Bir İçecek: "Türk Kahvesi"", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C.52, 2021, s.152.

için “*Her seherde besmeyleyle açılır dükkânımız, Hazreti Şazeli’dir pirimiz, üstadımız. Bu kahve öyle bir kahvedir ki her usulü bâ sefa İçinde sâkin olanlar çekmesün asla cefa*”⁹⁰ gibi etkileyici sözleri kahvehane dükkanlarına bu özlü sözleri asarlardı.⁹¹

Kahvehanelerden önce elbette Osmanlı halkının birlikte sohbet edeceği, birlikte bir şeyler yiyecekleri ve içecekleri, halkın bir araya geldiği sosyal ve kamusal mekanlar bulunmaktaydı. Kahvehanelerden önce halkın bir araya geldiği mekanlar arasında ilk akla gelen meyhaneler ve bozahaneler bulunmaktaydı. Halkın en çok günlük hayatta uğrak yeri olan hamamlar ve berber dükkanlarıdır. Bakkal, Manav ile kasapları da unutulmamalıdır. Kahvenin İstanbul’a gelmesi ile halk kahvehanelerle tanışmış oldu. İlerleyen zamanlarda kahvehanelere getirilen yasaklamalar sonucu kahvehanelerin kapatılmasından hemen sonra kahvehane sahipleri dükkânı berber dükkanına çevirip burada kahve ocağı da açarak gelen müşterilerine kahve ikram ediyordu. Hamamlar içinde aynı şey geçerliydi. Hamam sahipleri kahve pişirmek için her türlü donanımına sahiplerdi. Gelen müşterilerine kahve ikramları yapılmaktaydı.⁹²

Ayrıca yukarıda bahsedilen bozahaneler ve meyhaneler konusu üzerinde durulmalıdır. Kahvehanelerden önce bozahaneler ve meyhaneler bulunmaktaydı. Ralph Hattox Kahve ve Kahvehaneler isimli eserinde meyhanelerden bahsederken Müslüman toplum adına kahvehanelerden “şarapsız meyhaneler” olarak bahseder. Meyhaneler, kahvehanelerden ayrılır. Meyhaneler içki içen alkol tüketen insanların bulunduğu mekanlardır. Ayrıca meyhaneler Müslümanlar tarafından Müslümanlığa yakışmadığı, haram olduğu ve ahlaki yönden Müslüman toplumlarca hoş karşılanmadığı gerekçeleriyle tercih edilmeyen mekanlardır. XVI. yüzyılda Osmanlı’ya kahvenin gelmesiyle ve kahvehanelerin yerleşmesiyle meyhanelere benzer statüde ama şarapsız ortamların kurulduğu mekânlar, kahvehaneler ortaya çıkmıştır. Meyhanelere fiziksel yapı ve çalışma şekli bakımından benzemektedir. Müslüman bu mekâna gelip sadece kahve içecekti şarap değil. Bu yüzden şarapsız meyhaneler olarak adlandırılmıştır.⁹³

Kahvehanelerin mekânsal anlamda en belirgin özelliği erkek egemen merkezli oluşudur. Böylece Osmanlı kahvehaneleri erkeklerin toplandığı ve kahve içerek birbirleriyle sohbet ederek eğlendikleri mekânlar olmuştur. Ancak Osmanlı toplumunda kadınlar kahvehane mekanlarına katılmamışlardır. Bu durumda erkeklerin bulunduğu mekânlar kahvehaneler iken

---

⁹⁰ Tunç, 2014, s.27.

⁹¹ Tunç, 2014, s.27.

⁹² Özkoçak, 2018, s.22.

⁹³ Hattox, 1998, s.69-70.

kadınların bulunduğu mekânlar ise hamamlar olmuştur.⁹⁴ Ayrıca eskiden erkek egemen toplumda kadınların kahve içmemesi için söylenmiş şu söz dikkat çeker. Kahvenin renginin siyah olması kadınların esmerleşmeleri, kararmaları korkusuyla kahveyi tercih etmezler, onun yerine şerbet, şurup veya ayran gibi içeceklerden içtikleri söylenir. Bu durum kahve hakkında söylentilerin kadınlar arasında kulaktan kulağa aktarılmış olmakla kadınların kahveye karşı önyargılara sebep olmuştur.⁹⁵ Kadınlar ve erkekler günlük hayatta farklı mekanlarda sosyal ilişkilerde bulunmuşlardır. Erkekler kahvehanelerde toplanırken kadınlar ise kendi aralarında toplanıp genellikle evlerde zaman geçirmişlerdir. Kadınların sohbet etme, eğlenme, tanışma ve tartışma gibi ihtiyaçların karşılandığı mekanlar hamamlar olmuştur. Hamamlar kadınların boş vakitlerinde çay kahve içerek sohbet ettikleri mekanlar olması sebebiyle bu mekanlara “kadınlar kahvesi” denilmiştir. Kadınların eğlence mekanları hamamlarla sınırlı değildi. Hamam dışında bahar ve sıcak havalarda piknik alanları ve eski İstanbul’da kayıkla gezmek ve yine eski Osmanlı Döneminde evlerde yapılan düğün eğlence alanları olduğu belirtilmektedir.⁹⁶

Kahvehanelerin şehrin nerelerde kurulduğundan bahsetmek gerekirse, kahvehaneler mahalle çevresinde gelişme göstermiştir. Bir mahallede cami, hamam ile halkın temel ihtiyaçlarının karşılandığı birkaç tane bakkal, fırın ve manav bulunmaktadır. Mahalle halkı hem temel ihtiyaçlarını karşılıyor hem de karşılıklı sohbet ediyorlardı. Kahvehaneler de bu mahalle yapı sistemine çok rahat bir şekilde yerleşti.⁹⁷

İlk kahvehane örnekleri mahalle içerisinde bir caminin yakınında kurulmuştur. Bu sebeple mahalle kahvehaneleri ilk kahvehane modelini oluşturmuştur.⁹⁸ Camiler her Müslüman için günde beş vakit ibadetlerini gerçekleştirdikleri ve toplandıkları mekanlardı. Gerek şehrin merkezinde gerek her mahallede bir veya birkaç tane cami bulunmaktaydı. Çünkü caminin bulunduğu alana yakın olarak manav, bakkal, hanlar ve bedestenler veya dükkanlar da bulunmaktaydı. Camiden çıkan kişi günlük alışverişini yapmak için bakkala, manava veya bedestene uğraması gerekliydi. Ayrıca temizlenmek için de hamamlar mevcuttu. Bu mekanlar müşteri potansiyelinin yüksek olduğu yerlerdi. Bu sebeple cami etrafı ticaretin yoğun olduğu mekanlarda kahvehaneler kurulmuş, camiye gitmek için evinden çıkan erkekler ezan saatine kadar birbirleriyle kahvehanelerde oturup sohbet mekânı oluşturmuşlardı. Bir tür bekleme alanıdır. Ezan saatini beklerken kahve içmeyi de ihmal etmemişlerdir. Genellikle kahvehane

---

⁹⁴ Kılıç, 2015, s.37.

⁹⁵ Toros, 1998, s.67.

⁹⁶ Şahbaz, 2007, s.31.

⁹⁷ Özkoçak, 2018, s.25.

⁹⁸ Tural, 2014, s.154.

mekanlarının ortasında üç fiskiyeli havuz bulundurulması camide abdesthanelere benzetilmiş olmalıdır. Ayrıca havuzun kişide bir meditasyon veya bir çeşit rahatlama hissi uyandırması istenmiş olabilir. Kahvehane mekanlarında duvarlarda Kuran-ı Kerim'den ayetler ile hadisler ve Kâbe resimleri de bulunmaktaydı. Bu durum seküler- dünyevi bir mekân olmasına karşın kahvehanelerin halk arasında meşrulaşmak için dini motiflerin kullanıldığı yerler olduğunu göstermektedir. Ayrıca kahvehanelerin küçük bir bölümü berber dükkanına çevrilirdi. Bu sebeple kahvehanelerde ustura, ayna ve tıraş fırçası bulunurdu. O halde kahvecilerin berberlik yaptıkları anlaşılmaktadır. Kahvehanelerde dini ve tasavvufî müzikler de dinletilmekteydi. Genelde okuması ve yazması olmayan halk için dini, tarihi ve destansı konular içeren hikayeler anlatılır veya okunurdu. Örneğin, Battal Gazi, Muhammediye gibi eserleri bir kişi okur veya anlatır, etrafındakiler ise onu dinler bir taraftan da kahve çırakları ocakta pişen kahveleri müşterilere sunardı. Böylece müşteriler kahvelerini içerken hikayelerini dinlerlerdi.⁹⁹

Kahvehanelerde dinlenen bu hikayeleri okuyan kişi birçok kalabalığa hitap ediyordu. Bu durum kahvehaneleri bir çeşit gayri resmi eğitim kurumu haline getirmiştir.¹⁰⁰

Kahvehanelere gelen müşterilerin sayısı oldukça fazlaydı. Kahvehanelere her türden insanlar eğlenmek için geliyorlardı. Kahvehanelere gelen müşteriler arasında işsiz güçsüz kişilerin yanında okuryazar kişiler tarafından da tercih edilmiştir. Okuryazar kişilerce yirmişer ve otuzar kişilik toplantılar oluşturulmuştur. Kimileri kitap okur, kimileri de dinlerdi. Kitabın yanında gazellerde okunur ve dinlenirdi. Şiir ve edebiyattan bahsedilirdi. Bazıları da tavla ya da satranç oynardı. Ayrıca kahvehanelere gelen müşteriler arasında imamların ve müezzinlerin yanında alimler, şeyhler ile rütbe ve makam sahibi vezirler tarafından da tercih edilmiştir. Ayrıca vezirler kahvehane işletmeciliğinin çok karlı bir iş getireceği düşüncesi ile kahvehaneler açmışlardır.¹⁰¹

Kahvehanelerin Osmanlı toplumunda yer edinmesinden sonra halk tarafından içilen kahveler zamanla evlerde de içilmeye başlanmıştır. Günlük hayatta ev halkı sabah kahvaltısından önce kahve içerdi. Kahvaltı kelimesi kahve altı anlamına gelmekte olup zamanla kahvaltı olarak söylenmiştir. Kahve eve gelen misafirlere de ikram edilirdi.

---

⁹⁹ Kılıç, 2015, s.33-34.

¹⁰⁰ Cem Sökmen, *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s.22.

¹⁰¹ Peçevi, 1992, s.258-259.

3.3. OSMANLI'DA KAHVEHANE YASAKLARI

Kahvenin Osmanlı İmparatorluğu'na özellikle Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a gelmesiyle tepkilerle karşılaşmıştır. İlk önceleri kahvenin tıbbi açıdan sağlığa zararlı olduğu ileri sürülse de daha sonraları kahvenin dini açıdan yasaklanmasına dair fetvalar getirilmiştir.¹⁰² İslam toplumlarında ilk kahvehane yasakları Memlukler döneminde gerçekleşmiştir.

Etiyopya'dan Yemen'e gelen kahvenin içildiği ve tüketildiği yerlerden birisi de Mekke'ydi. Mekke İslam toplumu açısından önemlidir. Hacıların ziyaret ettiği kutsal bir mekandır. Dolayısıyla ticari açıdan oldukça önemlidir. Kahve de hacılar vasıtasıyla diğer bölgelere ulaştırıldı. İlk kahvehaneler Mekke'de açılmıştır.¹⁰³ 1511'de Mekke Memluk Devleti'nin hakimiyeti altındaydı. O dönemde Memluk hükümdarı Kansu Gavri Mekke'ye Hayır Beğ el-Mimar'ı atadı. O yılda Mekke'de kahvehane sayılarının artmasıyla Hayır Beğ tüm alimler ile görüşerek ortak bir sonuca vardılar. Alimlerden kahve karşıtı bir fetva alındı. Hatta Fahredib Ebu Bekr bin Ebi Yezid, kahve kelimesinin nefret ve tiksinti, iğrenme anlamalarına gelen ikha sözcüklerinden geldiğini iddia etmişti. Kahvenin kendisi kara olması ve kokusunun da keskin olması nedenlerinden dolayı bu iddiayı ileri sürmüş olmalıdır. Hayır Beğ aldığı fetvalar neticesinde kahve stoklarını yakmış ve Mekke'de kahvehaneleri kapattırılmış. Kahve içenleri ise cezalandırmıştır.¹⁰⁴

Taha Toros Kahvenin Öyküsü adlı eserinde Mekke'de kahvehanelerin kapatılma sebebini şu şekilde anlatır. Habeşistan'dan Yemen'e gelen kahve Mekke'ye gelmiş ve ilk kahvehaneler Mekke'de açılmıştı. Mekke'de kahvehanelerin açılmasından sonra bu mekanların eğlence mekanları haline dönüştüğünden bahseder. Kahve tiryakileri kahveyi çok tüketmelerinden dolayı içenlerde uyusukluk ve durgunluk baş göstermiştir. Mekkeli kadınlar eşlerinin bu hallerinden rahatsız olduklarından durumu Mekke'nin kadısına bildirmişlerdir. Her ne kadar kahvehaneler Mekkeli kadınların şikayetlerinden dolayı kapatılırsa da erkekler kahve içme alışkanlıklarından vazgeçmemişlerdi.¹⁰⁵ Böylece Mekke'de kahvehanelerin kapatılmasının bir gerekçesi de bu durum olmuştur.

Ayrıca Mekke'de kahvehane yasakları devam etmiş, yaşanan gelişmeler neticesinde durum Memluk hükümdarı Kansu Gavri'ye kadar ulaşmıştı. Mekke'de kahvehanelerin kapatılması hakkında bu durumu kabul etmediğini bildirmiş olsa da Hayır Beğ kahvehanelerin kapatılması

¹⁰² Şahbaz, 2007, s.46.

¹⁰³ Toros, 1998, s.28.

¹⁰⁴ Taştan, 2009, s.62.

¹⁰⁵ Toros, 1998, s.28.

için emir vermiştir. Bu durum neticesinde Hayır Beğ görevden alınarak Emir Kutlubay atanmıştır. Emir Kutlubay kahvehaneler konusunda daha ılımlı yaklaşmış ve önemli kişileri toplayarak evinde bir ziyafet vermiştir. Gelen misafirlerine kahve ikram ederek Allah'a şükretmelerini söylemiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde kutsal toprakların Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden sonra Mekke'de kahve içme hakkında herhangi bir kısıtlama söz konusu olmamıştı. Ayrıca 1523'te Kahire'de bir dükkânda genç bir kadının kahve içmesi kahve karşıtı Abdullah İbrahim isimli hoca ile diğer hocaların dinen karşı çıkmasıyla da sorunun fitilini ateşlemiştir. Yine 1532 yılında kahvehanelere gidenlerin sayılarının artmasıyla Ahmet Sunbati isimli bir kişi kahvenin haram olduğu gerekçesiyle fetva yayınlamıştır. Durum öyle bir hal almış ki, Sunbati öğrencilerini kışkırtarak kahvehaneleri basmalarını sağlamıştır. Buna karşı kadı olan Mahmut İlyas Hanefi ise kahvehane karşıtlarına karşı fetva yayınlamıştır. Bu fetvadan sonra kahvehanelerde kahve müdavimleri baskı altında olmadan kahvelerin içmeye devam etmişlerdir.¹⁰⁶

Buradan hareketle kahvenin ortaya çıkışından sonra ilk kahvehane yasağının İslam medeniyetinin merkezi kutsal topraklardan Mekke'den çıkmıştır. Kahvenin haram olduğu ileri sürülerek fetvalar çıkarılmış ve bu sebeple kahvehane yasaklarının dini ve sosyal nitelikli olayların bir neticesi olduğu oldukça açıktır.

Mekke ve Kahire'de çıkan yasaklamalara benzer Osmanlı Döneminde de rastlanmaktadır. Osmanlı Dönemi kahvehane yasakları XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı belirtilmektedir.¹⁰⁷ Kahvehanelerde kahve tüketimi yaygınlaşmış olmakla kahvehanelerde merkezi otoriteye karşı olumsuz bir tutum sergilenmiştir. Bununla beraber ilk yasaklama Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin fetvası ile yapılmıştır.¹⁰⁸ Fetvada sağlığa zararlı olabileceği düşüncesiyle kahvenin kömürleşene kadar ateşte kavrulup pişirilmesi ile kahve fincanlarının elden ele geçirilip dolaştırıldığı meclislerde içilmesi sebebiyle kapatılması istenmiştir. Daha sonra İstanbul limanına getirilen, içinde ise kahve çuvaları bulunan gemiler batırılmış, yükü denizin dibine boşaltılmıştır. Ebussuud Efendi'nin kahve hakkında verdiği fetvayı hangi tarihte verdiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Ayşe Saraçgil eserinde, verilen fetvanın tarihinin 1550 yılından önce olduğunu ileri sürmüştür. Ebussuud Efendi kahve hakkında vermiş olduğu fetvada kahve tüketiminin yoğun olduğu ve Kutsal topraklar olan Mekke ve Medine'de kahve tüketimi

---

¹⁰⁶ Taştan, 2009, s.63.

¹⁰⁷ Ahmet Yaşar, *Erken Modern Osmanlı'da Kahvehane Yasaklamaları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018, s.43.

¹⁰⁸ Şahbaz, 2007, s.47.

üzerinde durulmuştur. Ayrıca kahvenin meşru olup olmaması, içilip içilmemesi üzerinde durulmuştur.¹⁰⁹

Ebussuud Efendi'nin vermiş olduğu bu fetvada kahvehaneler dikkate alınmıştır. Kahvehanelerde erkeklerin tavla ve satranç oynamalarından rahatsızlık duyuluyordu. Kahve içen kişide sarhoş etkisi uyandırdığı için kişinin namazlarını kılmamaları veya camiye gitmemeleri gerekçeleriyle kahvehaneler kapatılmıştır. Kahvenin sarhoşluk etkisi uyandırması, kahvenin haram olduğu hakkında görüş ortaya atılmış, kahve hakkında “fasıkların içeceği” denilmiş, kahve içilen kahvehaneler için ise “ehli heva” şeklinde isimler verilmiştir.¹¹⁰

İlk kahve karşıtlığının Osmanlı Devleti'nde en büyük meşruiyet alanını temsil eden bir şeyhülislamdan gelmesi bu durumun dini, siyasi hukuki boyutları olduğunu göstermektedir. Osmanlı döneminin son dönemlerine kadar padişahlar, şeyhülislamın yayınladığı fetvalar aracılığı ile kahvehaneleri kapatmışlardır. Bazı dönemlerde de kapatılan kahvehaneler tekrar açtırıldığı da olmuştur. Bu konulardan daha sonra bahsedilecektir.

Kanuniden sonra ilk yasaklama II. Selim döneminde gerçekleştiği belirtilmektedir. Alimlerin kahvehanelerdeki hayasızlıklardan yakınmaları devlet ricaline kadar gelmiş ve tüm memlekette meyhaneler, bozahaneler, kahvehaneler İstanbul ile Galata'da dahil olmak üzere 1568 yılında padişah fermanıyla kapatılmasına karar verilmiştir.¹¹¹ II. Selim'in Haslar kadısına verdiği fermanla; şarap, içki gibi alkollü içecekler ile bozanın satışı yasaklanması, pazarlarda satranç ve oyunlar da yasaklanması, fahişelerin cezalandırılması, esnafların uyarılması ve kahvehanelerin kapatılması gibi benzer yasaklamalar getirilmiştir.¹¹² Kahvehanelerin hayasızlık yuvası olmasının yanında¹¹³ günlük siyasi dedikoduların yapılması, halkın ve her gruptan insanın bu mekanlarda toplanarak hükümeti eleştirmesi devlet tarafından tehlike olarak algılanmıştır. Bu sebeplerden dolayı kahvehanelerin kapatılması kararı alınmıştır.¹¹⁴ Kanuni devrinde dinsel olan kahvehane yasakları Kanuni döneminden sonra diğer padişahlar döneminde siyasi yönlü olup devlet otoritesine zarar verici

---

¹⁰⁹ Yaşar, 2018, s.43-44.

¹¹⁰ Bostan, 2001, s.203.

¹¹¹ Tural, 2014, s.156.

¹¹² Yaşar, 2018, s.48.

¹¹³ Kılıç, 2015, s.49.

¹¹⁴ Şahbaz, 2007, s.51.

nitelikte gerçekleşmiştir.¹¹⁵ Kanuni sonrası II. Selim, III. Murat ve I. Ahmet dönemlerinde uygulanan kahvehane yasakları etkili olmamış, sürekliliğini koruyamamıştır.¹¹⁶

III. Murat döneminde kahvehanelerin kapatılması yeniden gündeme gelmiştir.¹¹⁷ 1583 yılında müftülerin ve alimlerin kahvenin kömür derecesinde kavrulmasından dolayı haram olduğunu ve sağlığa zararlı olması ile sarhoşluk verici bir madde olduğunu belirttikleri bir fermanla III. Murat kahvehanelerin kapatılması¹¹⁸ için talimat verdiyse de kahvehanelerin açılmasına engel olunamadı. XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi'nin vermiş olduğu bilgiye göre her sokak başında bir kahvehane açıldığını belirtmiştir.¹¹⁹ Kahve severler III. Murat'ın kahvehaneleri kapatmayı istemesinden dolayı hiç memnun değillerdi. Bu duruma karşı çıktılar. Kahve müdavimleri kendi aralarında kahve içme alışkanlıklarına devam ediyorlardı. Sadece kahve müdavimleri değil kahve ticareti üzerinde çalışan esnaf ya da kahveciler de bu durumdan memnun değildi. Çünkü kahvehanelerin kapatılması onların ekmek kapılarının kapanması demektir. Böylece mahallelerde, tenha sokaklarda bulunan bazı dükkanların gizli yerlerinde “koltuk kahvehaneleri” olarak adlandırılan küçük kahve işletmeleri açılmıştır.¹²⁰ Ayrıca koltuk kahvehanelerine benzer koltuk meyhaneleri de gizli yerlerde kaçak içki satışının yapıldığı yerlerde bulunmaktaydı. Evliya Çelebi'ye göre XVII. yüzyılda İstanbul'un ara sokaklarında kaçak işletilen koltuk meyhanelerinin olduğundan bahseder.¹²¹

Ayrıca koltuk kahvehaneleri hakkında Peçevi şunlardan bahseder:

*“Rahmetli Sultan 3.Murat -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- zamanında kahvenin yasak edilmesi için sıkı tedbirler alındı. Ama yine de önüne geçilemedi. Kimi dostlar “koltuk kahvesi” diye çıkmaz sokaklarda ve bazı dükkanların gerisindeki arka kapıdan işlemeye başladılar. Daha sonra bir subaşı ya da asesbaşıya başvurarak izin aldılar ve kahveden vazgeçmediler.”*¹²²

Şeyhülislam Bostanzade Efendi kahve hakkında bir fetva yayınlamıştır. Fetvaya göre kahvenin haram olmadığını ve fazla tüketilmedikçe sağlığa yararlı olabileceğini belirtmiştir. Böylece kahvehane yasaklarına ara verilmiştir.¹²³

¹¹⁵ Ürer, 2010, s.4.

¹¹⁶ Tunç, 2014, s.66.

¹¹⁷ Taştan, 2009, s.67.

¹¹⁸ Şahbaz, 2007, s.48.

¹¹⁹ Yaşar, 2019, s.3.

¹²⁰ Erbil Gökteş, “Osmanlı Döneminde kahvehaneler, Kıraathaneler ve Bunların İşlevleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.11, 1999 s.74-75.

¹²¹ Hüseyin Öney, “Koltuk Meyhaneleri”, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, (Editör: Nazmi Kozak), Ankara, 2020.

¹²² Peçevi, 1992, s.258.

¹²³ Kılıç, 2015, s.49.

Yayınlanan fetvadın sonra kahve içimi serbest halini almış, İstanbul da dahil birçok Osmanlı şehirlerinde yasakların kalkması ile kahveye rağbet artmıştır.¹²⁴ Kaynaklar kahvehane açan dükkân sahibi devlet adamları ve ulemanın yorumlarını değiştirerek “kömür derecesine gelmeyince içilmesinde bir sakınca yokmuş” diyerek kazançlarını meşrulaştırma yoluna gittiklerini ifade etmektedir.¹²⁵

Ayrıca Osmanlı Devleti'nin büyük şehirlerinde pazarda ödenen vergiler arasında kahvede bulunmakta, kahve adına “tahmis-i kahve” şeklinde vergi alınmaktaydı.¹²⁶

Kahve ve kahvehane yasaklarının arkasındaki sebeplerden birisi de hiç şüphesiz ki siyasi idi. 1595-1603 yılları arasında hüküm süren III. Mehmet döneminde kahvehaneler günlük siyasi konuşmaların yapıldığı mekanlar halini almıştır. Bu mekanlar devlet tarafından bir tehdit olarak algılandığından yasaklanmıştır. Kahvehane yasakları 1603-1617 yıllarında padişahlık yapan I. Ahmet döneminde de devam etmiştir. Kahvenin çok tüketilmesi gibi tütünde çok tüketiliyordu. Bu sebeple Sadrazam Derviş Paşa ile Nasuh Paşaların teşvikleriyle kahvehaneler kapatılmak istenmişse de halkın ve tüccarların etkisiyle yasaklar etkili olmamıştır. Ayrıca tütün Osmanlı topraklarına I. Ahmet devrinde girmiş ve tütünün yayılması ile kahvehaneler hem kahve hem tütün içmek isteyenlerle dolup taşmıştır. Bu sebeple I. Ahmet döneminde kahvehanelerin sayısı artmıştır. Kahvehanelerin sayısının artmasıyla her mahalle arasında bir kahvehane ortaya çıkmıştır. Küçük mahalle kahvehanelerine kibar ve beyefendi müşteriler gitmekteyken, büyük kahvehanelere “ayak takımı” olarak adlandırılan bekar erkekler gitmekteydi.¹²⁷

IV. Murat dönemi kahvehane yasaklarının en şiddetle bastırıldığı ve yaşandığı dönemi olması bakımından oldukça önemlidir.¹²⁸ IV. Murat devrinde Evliya Çelebi'ye göre 200 kahvecinin olduğu ve bu kahvecilerinde 300 kadar çalışanlarının olduğu kaydedilmiştir.¹²⁹ Kahvehane sayılarının büyük kentlerde hatta mahallelerde artmasından dolayı devlet bu durumdan oldukça rahatsızdı. Ayrıca I. Ahmet devrinde tütünün Osmanlı ülkesine gelmesi ile IV. Murat döneminde kahve ile birlikte tütünün yanında afyonda içilmeye başlanmıştır. Bu sebeplerle 1633'te İstanbul'da çıkan yangın sebebiyle IV. Murat memleketteki tüm kahvehaneleri kapattırıştır. Kahve ve tütün içenlere de yasak gelmiştir.¹³⁰

---

¹²⁴ Yaman, 2018, s.11.

¹²⁵ Peçevi,1992, s.258-259.

¹²⁶ Gökteş, 1999, s.75.

¹²⁷ Şahbaz, 2007, s.49.

¹²⁸ Kılıç, 2015, s.50.

¹²⁹ Taştan, 2009, s.68.

¹³⁰ Şahbaz, 2007, s.49-50.

IV. Murat kahvehane yasaklarına ilişkin şiddetli girişimlerde bulunmuştur. Daha önceki kahvehane yasaklarından çok farklıydı. Salah Birsal Kahveler Kitabı isimli eserinde İstanbul'da çıkan bu yangın hakkında şu bilgileri vermektedir. Naima'ya göre Cibali kapısının dışında fundalıktan bir kalafatçının yakması sonucunda yangın çıkmıştır. Yangın kısa süre içerisinde rüzgâr ile birlikte kayıkhanelere ve evlere sıçramış, yangın buradan devam edip Mustafa Paşa çarşısına kadar gelmiştir. Yangın cuma günü başlamış ancak cumartesi günü söndürülebilmştir. İstanbul'da çıkan bu yangın neredeyse tüm kenti etkisi altına almıştır. Yangın söndürüldükten sonra halk üzerinde büyük bir üzüntü halini almış ve bir süre sonra her yerde hatta kahvehanelerde dahi dedikodular başlamıştır. Bu sebeple kahvehanelerin birer dedikodu merkezi haline geldiğinden IV. Murat fermanla tüm kahvehaneleri kapattırıştır. Kahvehanelerin kapatılmasına karşı çıkanlara da ölüm cezası vermiştir. Ayrıca IV. Murat bu yasağın rezil ve ahlaksızları terbiye etmek için olduğunu belirtmiştir. Kahvehanelerin kapatılmasında tek gerekçe 1633 İstanbul yangını değildi. Kahvehanelerde olur olmaz yerde siyasi konuşmaların olması ile devlet adamları hakkında konuşulması gibi gerekçelerde önemli rol oynamıştır. Padişah, yasağı İstanbul ile tüm şehirler için geçerli kılmıştır. Kahve yasağı ile tütün de yasaklanmıştır. IV. Murat kahvehaneler yerine bekar odaları açtırmıştır.¹³¹ Yasaklara uymayanları da şiddetli bir şekilde cezalandırmıştır.

Ayrıca IV. Murat döneminde kahvehanelerin kapatılmasında etken rol oynayan Mehmet Kadızade Efendi kahvehaneleri yasaklamak için gerekçe olarak Cibali yangının kahvehanelerde tütün içen tiryakilerin uyuya kaldıkları sırada içtikleri tütünün ateşinin yere düşmesi sonucu yangının başladığı söylenmiş ve bir daha yangın çıkmaması için kahvehanelerinin kapatılmasını padişaha bildirmiştir. Böylece kahve ile tütün içimi de yasaklanmıştır.¹³² Yasaklar oldukça çetin ve şiddetli geçmiştir. Kadızade Efendi'nin etkisiyle ve padişah fermanıyla kapatılan kahvehane yasaklarına uymayanlar da oldu. Edirne'de kahvehane açan kahveciler yasağı dinlemediler. Padişah bostancıbaşı ile cellatları Edirne'ye kahvehane yasağına uymayanları cezalandırması için gönderdi. Kahvehane sahipleri cellatlar tarafından idam edilmiştir. Kahvehanelerin çatılarını yıkmışlardır. Gösterişli, ortasında fiskiyeleri olan havuzlu kahvehaneler yıktırılmıştır.¹³³

IV. Murad'dan sonra başa geçen I. İbrahim döneminde kahvehaneler yeniden açılmıştır. I. İbrahim döneminde kahve ve tütün yasaklarını kimsenin önem vermediği görülmüştür. Devlet

¹³¹ Birsal, 2002, s.14-15.

¹³² Uğur Akbulut, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehanelerden Kaynaklanan Sosyal Sorunlara Dair Bazı Tespitler", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (TAED)*, S.54, Erzurum, 2015, s.566.

¹³³ Reşad Ekrem Koçu, *Tarihimizde Garip Vakalar*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971, s.40-41.

büyüklerinden vezirler dahi kahvehane işletmeciliğinin iyi gelir getirmesinden dolayı kahvehane açmışlardır. Açtırdıkları kahvehaneleri kahveci esnafına günde bir ya da iki altın kiraya verdikleri kaynaklarda belirtilmiştir.¹³⁴

Nihayet IV. Mehmet (1648-1687) dönemine gelindiğinde “kömürleşen kahvenin haram sayılmayacağı” yürürlükte bulunan fetva kaldırılmış ve kahvehanelere getirilen yasaklar kaldırılmıştır.¹³⁵ III. Selim (1789-1807) döneminde kahvehane yasakları yeniden getirilmek istenmiş ancak başarılı olunamamıştır.¹³⁶ On yedinci yüzyılın sonlarına doğru yeniçeriler ekonomik yönden şikâyetçiydiler. Yeniçeriler, döneminin iyi gelir getiren kahvehanelere yönelmişlerdir. Böylece yeniçeriler kahvehanelerde büyük bir güç oluşturmuşlardır.¹³⁷ Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kapatmış ve yeniçeri ocağının kapatılmasından sonra kahvehaneler olmak üzere özellikle yeniçeri kahvehaneleri de kapatılmıştır.¹³⁸ Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından sonra 1830 yılına gelindiğinde kahvehane yasakları kaldırılmıştır. Kahvehaneler yeniden açılmaya başlamıştır. Yine bu dönemde tüm kahvehaneleri kapatmak yerine gözetim altına alınması sağlanmıştır.¹³⁹

3.4. XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ 'NDE KAHVEHANELER

XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın başına gelindiğinde kahvehanelerin sayıları artmış her kesime göre kahvehane türleri ortaya çıkmıştır. Özellikle bu yüzyılda yeniçeriler 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılacağı zamana kadar etkin bir rol oynamışlardır. Tanzimat Fermanı'nın ardından Osmanlı toplumunda batılılaşmanın ve modernleşmenin zeminin oluşturduğu bu dönemde gazete ve dergilerin çıkmasıyla yeni bir dönem ortaya çıkmıştır.¹⁴⁰

XIX. yüzyıl döneminde kahvehanelere değinmeden önce On sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın başında Osmanlı Devleti siyasetine ve kahvehaneler ile olan ilişkisine değinilmelidir. Kahvehaneler her kesimden insanların toplandıkları karşılıklı sohbet ortamı oluşturdukları, iyi vakit geçirdikleri ortamlar olmakla siyasi sohbetlerin ve eleştirilerin yapıldığı mekanlar da olmuştur.¹⁴¹ Yeniçeri kahvehaneleri devlet sohbetlerinin gerçekleştiği adeta toplumsal kışkırtma merkezleri olmuştur. Muhafif grupların ve isyancı askerlerin

¹³⁴ Birsal, 2002, s.17.

¹³⁵ Şahbaz, 2007, s.50.

¹³⁶ Akbulut, 2015, s.566.

¹³⁷ Kılıç, 2015, s.51-52.

¹³⁸ Birsal, 2002, s.18.

¹³⁹ Şahbaz, 2007, s.50-51.

¹⁴⁰ Sökmen, 2016, s.53.

¹⁴¹ Hasan Sankır, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusalığın Oluşumu Sürecinde Kahvehanelerin Rolü Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.13, 2010, s.196.

toplandığı bu mekanlar devlet içerisinde ayaklanmaları getirmiştir.¹⁴² Bu duruma en iyi örnek 1730 yılında Patrona Halil isyanıdır. Toplumun adaletsizlik, yolsuzluk ve fakirlik gibi nedenlerden ötürü isyan eden belli bir grup bir yeniçeri kahvehanesinde ayaklanmışlardır. İsyancıların lideri Patrona Halil'in arkadaşı Kahveci Ali Ağa ile zanaatkarlar, esnaflar, sokak satıcılarının da katılımıyla isyan büyümüştür.¹⁴³ Ayaklanma III. Ahmet'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanmıştır.

XIX. yüzyıl reformlar dönemi olarak kabul edilir. III. Selim'in Nizam-ı Cedit adı verilen reform hareketinin merkezinde aynı adla bir askeri teşkilat oluşturulmuştu. Ordunun giderleri için İrade-i Cedit isimli bir hazine kuruldu. Ayrıca bu hazinenin gelir kaynakları arasında çok tüketilen tütün ve kahve ile alkol gibi ürünlere getirilen yeni vergiler de yer almıştır. Toplanan bu vergiler için kahvehanelerde konuşmalar ve dedikodular artmıştı. Yeni oluşturulan Nizam-ı Cedit ordusu için vergilerle toplanan paranın yeniçeri kahvehanelerin de olumsuz karşılanmasına sebep olmuştur. Neticede reform karşıtlarına, sosyal ve ekonomik sebepler de eklenince ayaklanma çıkmış ve III. Selim'in tahttan indirilmesi ve nihayetinde öldürülmesiyle sonuçlanacak olaylara sebebiyet vermiştir.¹⁴⁴

1807 yılında Kabakçı Mustafa isyanın başında bulunuyordu. Ayrıca isyan 1826 ayaklanmalarında yeniçeri kahvehaneleri etkin rol oynuyordu. Bu ayaklanmalar neticesinde birçok yeniçeri kahvehane sahipleri idam edilmiştir. Kabakçı Mustafa Ağa'nın At Pazarı'nda kahvehanesinin olması yeniçeri kahvehanelerinde isyanın onun liderliğinde başlamasının bir göstergesidir.¹⁴⁵ Nizam-ı Cedit ordusuna kaşı çıkan ve III. Selim'i tahttan indirmek isteyen Kabakçı Mustafa'nın önderliğindeki bu isyancılar Şeyhülislam Ataullah Efendi'den isyan için fetva aldıktan sonra kendi çıkarları için padişahı tahtan indirmişlerdir. Yerine IV. Mustafa tahta geçmiştir.¹⁴⁶ III. Selim'in tahttan indirilmesinde Kabakçı Mustafa'nın liderliğinde yapılan bu isyanların kahvehane işletmeleri ve bu mekanlarda isyanların başlamaları oldukça önemlidir.

II. Mahmut dönemine gelindiğinde III. Selim döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması için kurulan Nizam-ı Cedit yerine Sekban- Cedit kurulmuştur. II. Mahmut ayanlarla Senedi İttifak imzalanmıştır. II. Mahmut otoritesini sağladıktan sonra ayanları ve kendi sadrazamını dahi ortadan kaldırmayı düşünmüş ve ayanlardan Alemdar Mustafa Paşa'nın konağını kapıkulu

---

¹⁴² Sankır, 2010, s.199.

¹⁴³ Ali Çaksu, *18. Yüzyıl Sonu İstanbul Yeniçeri Kahvehaneleri*, (Haz. Ahmet Yaşar), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018, s.100.

¹⁴⁴ Kılıç, 2015, s.71-72.

¹⁴⁵ Çaksu, 2018, s.101.

¹⁴⁶ Kılıç, 2015, s.72.

askerlerinin basmasına müsaade etti. Alemdar Mustafa Paşa konağın barut deposunu havaya uçurmuş ve kendisiyle beraber yüzlerce yeniçerileri ortadan kaldırmıştır. Yeniçeriler bunlarla yetinmeyip devlet büyüklerinin konaklarını basmışlar, II. Mahmut'un yerine IV. Mustafa'nın tahtta geçmesini istiyorlardı. Bunun üzerine II. Mahmut kardeşi IV. Mustafa'yı öldürmüştür. Böylece yeniçerilere olan savaşı Alemdar Mustafa Paşa başlatmış, II. Mahmut ise son vermiştir.¹⁴⁷ Yeniçeriler, yeniçeri kahvehanelerinde devlete karşı isyan hareketine hazırlanıyorlardı. Bu mekanlar adeta devlete karşı çıkan dedikoduların ve isyanların arttığı, mekanlar haline gelmişti.

1826 yılında II. Mahmut'un kurmuş olduğu Eşkinci Ocağı'nın At Meydanı'nda askerlerin talim yaptığı ve II. Mahmut'un da bulunduğu bir törende yeniçeriler isyan hareketini başlattılar. Sebep olarak ise Eşkinci Ocağı'nın batıyı taklit etmesinden rahatsız olmuşlar. Kahvehanelerde ve kışlalarda Eşkinci Ocağı'nın kurulmasından rahatsız olduklarını her yerde duyurmuşlardır.

II. Mahmut yeniçerilere son vermek için II. Mahmut'un emriyle Eşkinci Ocağı'ndan Ağa Hüseyin ile İzzet Paşa komutasında askeri birlikle yeniçerilere karşı taarruz başlatıldı. Taarruza birçok alim, medreseliler ile halkında desteğiyle binlerce yeniçeri öldürüldü. Bu olay tarihte Vaka-i Hayriye (hayırlı olay) olarak geçer. II. Mahmut yeniçerilerin öldürülmesinden sonra Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdığını açıklar.¹⁴⁸

Tanzimat Fermanı Sultan Abdülmecid'in padişahlığının ilk dönemlerinde 1839 yılında padişah ile yanında Mustafa Reşit Paşa Gülhane'de bir Hattı Hümayun okuyarak ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasından sonra gerek siyasi ve yönetim gerek eğitim alanlarında ve toplum açısından yenileşmenin temelleri atılmıştır.¹⁴⁹ Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra kahvehanelerde konuşulan konular içerisinde toplum temalı konular ile ekonomik temalı konular konuşulmuş olmuştur. Ayrıca 1839 Tanzimat sonrası 1840 yılında hafiyelerin tutmuş olduğu jurnal kayıtlarında halkın kahvehanelerde genellikle toplumsal ve ekonomik alanlarda konuşmalar ve sohbetler yaptıkları jurnallerden saptanmıştır.¹⁵⁰

Kahvehanelerde neden toplumsal ve ekonomik kaynaklı sohbetlerin yapıldığı hakkında şunları söylemek gerekirse, Tanzimat'ın getirmiş olduğu yenileşme askeri, siyasi sanat, toplum ve ekonomi her alanda kendini göstermiştir. Halk toplumsal alanda yenilikleri kabul

¹⁴⁷ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyıl*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987, s.29-30.

¹⁴⁸ Kılıç, 2015, s.73.

¹⁴⁹ Ortaylı, 1987, s.23.

¹⁵⁰ Kılıç, 2015, s.95-96.

etmekte zorlanmış, eski gelenek ve göreneklerine bağlı kalmak istemiştir. Bu durumda halkın fikirlerinde uyuşmazlığa ve fikir ayrımcılığına sebebiyet vermiştir.¹⁵¹ Ekonomik alanda ise, Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda azınlıkların isyanı ve kaybedilen topraklar ile kaybedilen savaşlar, en önemli olanı da Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne büyük sorunlar çıkarması gibi devlete ve hazineye büyük kayıplar vermiştir. Bir diğer husus ise vergilendirme sistemidir. Tanzimat'tan sonra 1840-1841 yıllarında vergiler yeni düzenlemeler gelmiştir. Vergi muhassılları topladıkları vergileri merkeze götürmelerinin zaman alması sıkıntıya yol açmıştır. Ayrıca yine vergi toplayan muhassılların eski mültezimlerin yakın arkadaşlarından seçilen kişiler olması da yine sorunları beraberinde getirmiş ve yolsuzluk işleri de eklenmiştir. Vergi vermek istemeyen kişiler de olmuş, büyük tanınmış ailelerde vergi vermekten kaçınmaları gibi vergi işlemlerinde ve ekonomide büyük sıkıntılara yol açmıştır.¹⁵²

Osmanlı kahvehane yasakları geçmiş dönemlerde başarısız olmuştu. Kahvehaneler kapatılmış, yasaklara riayet etmeyenler cezalandırılmış ya da caydırılması istenmişti. Ancak etkili olmayan bu yasaklar XIX. yüzyılda devlet kahvehaneler hakkında birtakım değişikliklere gitmiştir. Kahvehanelerin ekonomiye katkısı düşünülmüş, kahve vergisi vs. gibi ekonomiye az da olsa yarar sağlaması istenilmiş ve devlet istikbali açısından kahvehanelerin gözetim ve denetim altına alınması şeklinde bir anlayış değişikliğine gidilmiştir. Bu sebeple 1840-1845 yılları arasında "Havadis Journalleri" oldukça önemlidir.¹⁵³

Journaller On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Osmanlı toplumu açısından oldukça önemlidir. Devlet adamları geçmişteki hatalara düşmemek için bu yüzyılda yeni önlemler almıştır. Journaller İstanbul halkının gündelik yaşamında sosyal mekanlar içerisinde konuşmalardan bahsetmektedir. Devletin gerek kahvehanelerde gerek diğer sosyal mekanlarda halkın neler konuştuğundan haberi olmamaktaydı. Devletin, halkın neler konuştuğundan haber almak için hafiyeler görevlendirmiştir. Her sosyal mekanlarda kahvehaneler, camiler, hamamlar, han odaları, evler, erkeklerin diğer bir mekânı olan berber dükkanlarında, sokaklarda dahi mezarlıklarda bile hafiyeler bulunmaktaydı. Hafiyeler kahvehanelerde neler konuşulduğundan haberdar olmak için jurnal yazılarında "havadis çalmak" olarak belirtmişlerdir. Halk gündelik yaşam içerisinde en çok kahvehanelerde vakit geçirirdi. Bu sebeple hafiyelerde kahvehanelerde "havadis çalmak" için bu mekanlarda bulunurlardı. Hafiyeler işlerini titizlikle yürütürlerdi. Konuşulanları dinleyen hafiyeler yazıya geçirmeden önce ezberliyorlardı.

---

¹⁵¹ Aybige Ebru Sarıçay, Belgin Arlan Cansever, "Tanzimat Döneminde Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine", *Sosyoloji Dergisi*, S.41-42, 2021, s.292.

¹⁵² Kılıç, 2015, s.91-92.

¹⁵³ Tural, 2014, s.157-158.

Yazıya geçirildikten sonra hafiyelerin başında bulunan amirleri tarafından eksik bir şey olmaması için dikkatle incelenip padişaha sunulurdu. Ayrıca hafiyeler halkın günlük konuşmalarından edindiği bilgileri dinlemekle kalmıyorlardı. Bizzat halk ile birebir sohbet şeklinde veya konuşma ve sohbet esnasında soru cevap şeklinde konuşmalarda yapılırdı. Halkın nabzı yoklanırdı.¹⁵⁴ Hafiyelerin kimler olduğu hakkında bilgiler bulunmamaktadır. Journallerin hafiyeler tarafından nasıl hazırlandığı hakkında da yine bilgi bulunmamaktadır. Her hafta hazırlanan jurnaller zaptiye amiri tarafından düzenlenerek sadrazama verilirdi. Sadrazam ise padişaha sunardı. Bu jurnaller 1839-1861 yıllarında padişahlık yapan Abdülmecid'e kadar ulaştırılırdı.¹⁵⁵

Jurnal faaliyetleri 1840'tan sonra kahvehanelerde halka daha yakın olabilmek adına halk ile iç içe olunmaya çalışılmıştır. Bu işleri yürütenler arasında padişah başta olmak üzere memurlar ve devlet ricali bulunmaktaydı. Bu işler bu tarihten sonra hafiyeler halk ile yakın olması sebebiyle halkın içinden seçilmeye başlanmıştır. Hatta bu hafiyeler maaşa dahi bağlanmıştır.¹⁵⁶

XIX. yüzyılda başlayan hafiyelik, XIX. yüzyılın sonlarında II. Abdülhamid döneminde de devam etmiştir. Hafiyelik yapmanın temel amacı halkı denetlemek olsa da sohbet mekanlarında özellikle erkek mekânı olarak tabir edebileceğimiz kahvehanelerde yapılan siyasi ve devlete zarar verici sözlü konuşmaların yapıldığı bu mekanları bulunup ortaya çıkarmaktır.¹⁵⁷

On dokuzuncu yüzyıldan önceki diğer dönemlerde Osmanlı Devleti'nin kamusal alanları içerisinde kahvehanelerin yanında camiler, çarşı ve pazar yerleri, meyhaneler gibi sosyal alanlar da bulunmaktadır. Bu sosyal alanlardan biri camilerdir. Camiler halkın gün içerisinde beş vakit dini vecibelerini yerine getirdikleri mekanlardır. Osmanlı şehir hayatında önemli bir role sahip olan çarşı ve pazar yerleri en önemli ticaret merkezleridir. Çarşı ve pazar yerleri Osmanlı şehirlerinin dört bir tarafında kurulmuştur. Bu mekanlar halkın günlük hayatta her türlü alışverişini yaptığı mekanlardır.¹⁵⁸ Çarşı ve pazar yerlerinin yanında bakkal, manav, kasap gibi alışveriş yerleri halkın sosyalleştiği, bir araya gelerek sohbet ettiği

---

¹⁵⁴ Cengiz Kırlı, "Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol," *Toplum ve Bilim*, S.83, 2000, s.60-61.

¹⁵⁵ Cengiz Kırlı, *Kahvehaneler: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kamuoyu*, (Haz. Ahmet Yaşar), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018, s.114.

¹⁵⁶ Kırlı, 2000, s.70.

¹⁵⁷ Kırlı, 2018, s.116.

¹⁵⁸ Gözen Güner Aktaş, "Anadolu'da Toplumsal Yaşamın Mekânsal İzleri", *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü*, C.1 S.7, 2011, s.58-59.

mekanlardandır.¹⁵⁹ Bir diğer mekân ise meyhanelerdir. İçki içilen bu mekanlar Müslüman toplum için haram kabul edilmiş ancak gayrimüslim toplum için ise İslami kurallara uymak kaydıyla içki tüketimi, üretimi ile ticareti yapılabilmekteydi.¹⁶⁰ Osmanlı toplumunda kahvehanelere getirilen kısıtlama meyhanelere de getirilmiştir. Haram olduğu ve içkinin sarhoşluk etkisi getirdiği gerekçeleriyle meyhanelere de kısıtlamalar getirilmiştir. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısından sonra meyhanelere gedik uygulaması getirilmiştir. Devletin denetleyebilmesi adına getirilmiştir.¹⁶¹ Kısaca gedik ruhsatlı meyhanelere denmektedir.¹⁶²

XIX. yüzyıldan önceki diğer dönemlerde Osmanlı halkı için iletişim aracı olan gazetelerin ortaya çıkmasından çok önceleri en önemli haberleşme mekanları hiç kuşkusuz kahvehanelerden önce camiler olmuştur. Camilerden sonra kahvehaneler iletişim mekanları olarak en önemli mekanlar halini almıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde batılılaşmanın etkisiyle modernleşmenin başladığı bu çağda kitle iletişim aracı olan gazetecilik ile edebiyatın gelişmesi ile kahvehanelerde etkili olmuştur.¹⁶³

XIX. yüzyılın modern çağında kitle iletişim aracı olan gazeteler bu dönemde ortaya çıkmıştır. İletişim aracı olan gazeteler kahvehanelerde etkili olmuştur. Kahvehanelerde gazete sesli bir şekilde okunur, gazetede o gün gündemde olan haberleri takip etmek isteyen okuma yazması olmayanlar ise gazete okuyan kişiden dinlerlerdi. Ayrıca sadece okuma yazması olmayanlar değil, aydın kesimde kahvehanelerde gazete okuma sayıları artmasıyla basın bu mekanlarda etkili olmuştur. Bu sayede kahvehaneler dolup taşmış, kahvehanelerin müşteri sayıları artmıştır. Gazetelerin kahvehanelerde yayılmaya başlamasıyla halkın hem toplumsal ve hem de siyasal haberlerden bilgi sahibi olunmuştur.¹⁶⁴

1831 yılında çıkarılan Takvim-i Vekayı Osmanlı Devleti'nin ilk gazetesidir. Gazete ilk çıkarıldığında Türkçe ve Fransızca çıkarılmışsa da Ermenice, Rumca ve Arapça olarak da çıkarılmıştır. Gazete içerisinde siyasi bilgiler, fermanlar, beratlar yer alsa da bina, yol, köprü konularını ele alan gündelik yaşamla ilgili sosyal konulu içerikler de bulunmaktaydı. Ayrıca Yeniçeri Ocağı hakkında hikayeleri de barındıran sanatsal ve kültürel temalı konuları da

---

¹⁵⁹ Sankır, 2010, s.193.

¹⁶⁰ İhsan Erdiñli, "Yasaklardan Modern Denetime: Osmanlı Devleti'nin İçki Tüketimine ve Meyhanelere Yaklaşımı", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.31, 2020, s.3.

¹⁶¹ Erdiñli, 2020, s.6.

¹⁶² Öney, 2020.

¹⁶³ Tatal, 2014, s.158.

¹⁶⁴ İsmail Safi, "Cumhuriyet Dönemi Kahvehanelerin Mekânsal İşlevselliği ve Siyasal Figür Olarak Kahvehaneleri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8 S.2, 2018, s.295.

barındırırdı.¹⁶⁵ On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı'da çıkarılan gazetelerden bir diğeri ilk özel gazete Ceride-i Havadis'tir. Zamanla basının etkili olmasıyla devleti eleştirmek isteyen bir zümre oluşmuştur. O dönem içerisinde batı hayranlığı oluşması sebebiyle bu zümre padişahın yaptığı işlerden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Böylece Osmanlı Dönemi içerisinde On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi, Ziya Paşa gibi isimler Jön Türkler hareketini başlatmışlar, siyasi yönde isimlerini duyurmuşlardır. Bu isimler basın yolu ile önemli adımlar atmışlardır. 1862'de Şinasi'nin kurmuş olduğu, daha sonra Namık Kemal'inde yer alacağı Tasvir-i Efkâr gazetesi siyasi yönde atılan en önemli adımdır.¹⁶⁶

Ayrıca Şinasi ile Agâh Efendi'nin birlikte çıkardıkları 1860'ta yayınlanan Tercüman-ı Ahval gazetesi de basının gücü kullanılmıştır. Tercüman-ı Ahval basın ile siyasi gücü kullanmıştır.¹⁶⁷ Çıkarılan gazetelerin Osmanlı basınının gelişmesini sağlamıştır. Kahvehanelerde halkın gündemden haberdar olmak için gazete okuma alışkanlığı veya okuması yazması olmayan kişilerin gazeteyi yüksek sesle okuyarak kahvehanelerde bulunan kişilerin dinlemesi ile gündemden bu şekilde haberdar oluyorlardı. Ayrıca kahvehanelerde gazetelerde yazılan köşe yazıları da okuyandan dinlenirdi. Köşe yazılarında o gün ne yazıldıysa o konu hakkında sohbet ve tartışmalar yapılırdı.¹⁶⁸

Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı toplumu basınında etkisiyle değişmiş, dönemin gazeteleri kahvehanelerde okumak ve dinlemek için gelenler ile dolmuştur. Böylece "kıraathane" isimli okuma mekanları oluşmuştur. Kahvehanelerden farkı gazete, dergiler ve dönemin yeni çıkan edebiyat kitaplarının okunduğu ve dinlendiği mekanlar olmuştur. Ayrıca aydın kesimlerin ve tanınmış kişilerin toplanma mekânı olmuştur. Kahvehanelerden ayrılan yönü okuma mekanları olmasıdır. Kıraathaneler ve dahil edeceğimiz kahvehanelerde şiirlerin okunduğu edebiyat mekanları halini almıştır. Ayrıca bu mekanlarda edebiyatçılar sadece şiir üzerine konuşmazlardı. Matematik, siyaset ve toplum hakkında sohbet edilir, birbirleriyle fikir akımı yapılırdı.¹⁶⁹

XIX. yüzyılda kahvehaneler kıraathaneler olarak işlev görmüyordu. Kahvehaneler ilk olarak bir mahallede cami yakınlarında açılmıştı. Zamanla sayıları artmış, İstanbul'da genellikle Beyazıt kahvehanelerini, ya da alafranga kahvehaneleri Galata'da veya mahalle aralarında

---

¹⁶⁵ Ortaylı, 1987, s.37.

¹⁶⁶ Kılıç, 2015, s.110.

¹⁶⁷ Ortaylı, 1987, s.154.

¹⁶⁸ Kılıç, 2015, s.110-111.

¹⁶⁹ Tural, 2014, s.158-159.

bulunurdu. Kahvehanelerin sayılarının bu kadar artması, kahvehanelere giden müşteri sayılarında da artış görülmüştür.¹⁷⁰

Kahve kadar çay içimi de oldukça önemlidir. Çayın geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlı Toplumunu XVI. yüzyılın sonlarında çay ile tanışmıştır. Çay ile ilgili en eski kayıt Evliya Çelebi'ye aittir. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde 1631 yılında İstanbul'u gezerken şu bilgileri vermiştir. Kahvenin kavrulduğu için haram olduğu ve sağlık açısından da uygun olmadığı hakkında fetvaların verilmesi üzerine çayın içilmesinin daha doğru olabileceğini ileri sürmüştür. Çayın kullanımı erken dönem Osmanlı toplumunda içildiği anlaşılmaktadır.¹⁷¹

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde İranlılarda ve Azerilerde bilinen çay, 93 Harbi'nden sonra Balkan ve Rus muhacirlerin savaş nedeniyle İstanbul'a göç etmelerinden sonra Osmanlı toplumunda görülmüştür. Çay tüketimi ile kahvehanelere benzer çayhaneler açılmıştır. Bu mekanlarda ise günümüzde kullanılan masa ve sandalye olarak isim değişmiştir.¹⁷²

Kahvenin çok beğenilmesinin ardından çayında beğenilmesi ile şeker tüketimi de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Şeker kullanımı Osmanlı halkı için ulaşılması zor bir üründü. Kullanımı lükstü. Herkes kullanmıyordu. Şeker Avusturya ile Rusya'dan gelirdi. Şekerin ana maddesi pancardır. Pancar ekimi sanayileşmenin ortaya çıktığı dönem on sekizinci yüzyılda ortaya çıkması şekerin on dokuzuncu yüzyılda Anadolu'ya geldiği düşünülmektedir. Önceleri yani şekerin olmadığı dönemlerde kahve şekersiz içilirdi. On dokuzuncu yüzyılda şekerin gelmesiyle kahve ve çay tüketimi şekersiz kullanılmamaya başlayacaktır.¹⁷³ Hatta şekerin gelmesiyle Türk mutfağı tatlılarını şekerle kullanmaya başlayacaktır. Kahvenin yanında lokum, çikolata vb. tatlılar eklenip tüketimi yaygınlaşacaktır.

3.5. OSMANLI'DA KAHVEHANE ÇEŞİTLERİ

3.5.1. Mahalle Kahvehaneleri

Mahalle kahveleri, XVI. yüzyılda ilk kahvehanelerin Osmanlı toplumunda oluşmasıyla gündelik yaşama sosyal, kültürel ve toplumsal açıdan destek sağlamıştır. Mahalle kahvehaneleri diğer kahvehane türlerine göre daha yaygındır. İlk kahvehanelerin mahallelerde oluşması kahvehane kültürünün temelini oluşturmaktadır. Mahallede en önemli yapı camidir.

---

¹⁷⁰ Yaşar, 2019, s.5.

¹⁷¹ Kemalettin Kuzucu, "Türkiye'de Çaycılığın Tarihi Gelişimi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.5, İstanbul, 2003, s.77.

¹⁷² Yaşar, 2019, s.5.

¹⁷³ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.135-136.

Camiler dini mekanlardır. Mahalle sakinlerinden erkekler ezan saatine yakın bir saatlerde kahvehanelerde beklemişler, bu mekanlarda vakitlerini geçirmişlerdi. Böylece mahalle statüsünde kahvehaneler ortaya çıkmıştır. Kahvehaneler, dini bir mekân olan camiler ile halkın bir arada yaşadıkları mahalle toplumu içerisinde meydana gelmiştir.¹⁷⁴ Camiler halkın ibadet etmek için toplandıkları mekanlardır. Camilerde ibadet etme dışında halkın günlük hayattaki sosyal, toplumsal ve kültürel anlamda konuşmalar ve sohbetlerde ediyordular. Ayrıca camilere genellikle erkekler gelir, kadınlar camilerde pek bulunmazdı. Bu sebeple kadınların ve erkelerin ayrıldığı mekanlardır.¹⁷⁵

Mahalle kahvehanelerinin camilere yakın durması sebebiyle kahve içmeye artan talep ile tüketim merkezi halini almıştır. Halkın da buluşma ve sohbet merkezi oluşturmuştur. Mahalle sakinleri ev, iş ve cami olarak nitelendirebileceğimiz gündelik yaşam alanlarından sıyrılarak kahvehanelere, sosyal mekanlara ulaşmışlardır.¹⁷⁶ Mahalle kahvelerinde mahalleli sadece kahve içmek için değil, birbirleriyle karşılıklı sohbet etmek için evinden çıkarak kahvehanelere gelir, buralarda sohbet ederlerdi. Böylece sosyal mekanlar oluşmuştur. Karşılıklı sohbetler neticesinde komşuluk ilişkileri farklı bir mekânda buluşma yeri olmuş böylece mahalle halkı evlerden çıkarak sokak kültürü ortaya çıkmıştır. Mahalle kahvelerinin ilk müdavimlerini yaşlılardan oluşmuştur. Mahalle kahvehanelerinin gelişmesi ile sonraki müdavimlerinin yaşlarında çeşitlilik gösterecektir. Genç, orta yaşlı mahallenin erkekleri bu mekanlar onlar için buluşma mekânı olacaktır. Mahalle kahvehanelerinde genellikle boş vakitlerde oyun oynamak için gidildiği mekân olsa da daha sonraları gündelik sosyal ve siyasal konuların konuşulduğu ve yer yer tartışılarak sorunların çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Böylece kahvehanelerde herkes kendi fikirlerini serbest biçimde dile getirme fırsatı bulmuştur. Sorunlar paylaşıldıkça azalır. Sözüden hareketle bir tür kültürel ve sosyal paylaşım mekanları halini almıştır. Ayrıca sorunların paylaşımı nedeniyle kahvehaneler toplumsal iletişim mekânı halini almıştır.¹⁷⁷

3.5.2. Esnaf Kahvehaneleri

Esnaf kahvehaneleri, ilk kahvehane türü olan mahalle kahvehanelerinde aynı zaman içinde gelişmesiyle beraber XVI. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Esnaf kahvehaneleri isminden anlaşılacağı üzere esnafın toplanma mekanlarıdır. Osmanlı Dönemi İstanbul'da ticaret merkezleri Beyazıt ve Aksaray'da çarşı ve hanlar ile Haliç kıyılarıdır. Bu yerlerin

---

¹⁷⁴ Şahbaz, 2007, s.53.

¹⁷⁵ Aktaş, 2011, s.58.

¹⁷⁶ Kılıç, 2015, s.57.

¹⁷⁷ Şahbaz, 2007, s.54.

ticaret alanları olması sebebiyle esnafların uğrak mekanları olmuştur. Esnaf kahvehanelerinin Osmanlı döneminde İstanbul merkezli iki kısımda incelenmelidir. İstanbul'da esnaf kahvehaneleri Eminönü ile Ayvansaray arasında kalan kısımlardan oluşmaktadır. Bu kısım esnaf kahvehaneleri genellikle inşaat işçileri, ırgatlık, hamallık, seyyar satıcılar ile kayıkçılık yapan esnaf gruplarının toplandığı mekanlardır. Ayrıca zamanla bu farklı mesleklerin ve günlük işçilerinde kendilerine ait kahvehaneleri oluşmuştur. İkinci kısım esnaf kahvehaneleri İstanbul'un Beyazıt ile Aksaray kısmında toplanmıştır. Bu esnaf kahvehanelerine ise o bölgede hâkim Kapalıçarşı'da hanlarda çalışan esnafların buldukları mekanlardır.

Ayrıca Anadolu'dan veya taşradan İstanbul'a çalışmak için gelen kişiler kalacak yer arayışına girmişlerdir. Esnaf kahvehaneleri en uygun yer olarak seçilmiştir. Böylece esnaf kahvehaneleri İstanbul'a dışarıdan gelenler için kullanılmıştır. Osmanlı Döneminde esnaf kahvehanelerini kethüdalar denetlenmiştir. Esnaf kahvehaneleri XIX. yüzyılda lonca sisteminin ve esnaf birliğinin bozulması üzerine çarşı sistemi de bozulmuş, buna paralel olarak bazı mesleklerinde ortadan kalkmasıyla esnaf kahvehanelerini tetiklemiştir. Esnaf kahvehaneleri XIX. yüzyıldan sonra büyük bir değişikliğe gitmiş, yeni meslekler ortaya çıkmıştır. 1930'larda İstanbul Galata'da esnaf kahvesinin ismi herkes tarafından "Artistler Kahvesi" olarak anılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere dönemin tiyatro oyuncularını tercih ettikleri için bu ismi almıştır.¹⁷⁸

3.5.3. Yeniçeri Kahvehaneleri

Yeniçeri Kahvehaneleri XVII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmışlardır.¹⁷⁹ Yeniçeriler Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda gayrimüslim halktan küçük çocukların devşirilmesi ile oluşturulmuştur. Yeniçeriler Osmanlı Devleti içerisinde önemli askeri görevlerde bulunmuşlardır. Devletten maaş alarak geçimlerini sağlamaktaydılar. Günümüzün karakolu olarak şekillendirilen kolluk olarak isimlendirilirdi. Kolluklar yeniçeri kahvehaneleri kolluk olarak kullanılırdı. Yeniçeri kahvehanelerinde yeniçeriler hem kahvehane olarak hem de kolluk olarak kullanılırdı.¹⁸⁰

Yeniçeriler on yedinci yüzyılın ortalarına doğru esnaf işine girmişlerdir. Başka meslekler ile ilgilenmeye başlamışlar. İyi para getireceği düşüncesiyle birçok yeniçeri kahvehane açmıştır.

---

¹⁷⁸ Sökmen, 2016, s.34-35.

¹⁷⁹ Kılıç, 2015, s.60.

¹⁸⁰ Çaksu, 2018, s.92-93.

Böylece yeniçeri kahvehaneleri açılmıştır. Ayrıca başka bir görüşe göre o dönemde diğer bir kahvehane türü aşık kahvelerinin yeniçeri kahvehanelerine dönüşmesidir.¹⁸¹

Yeniçeriler halkla iç içeydi. Bu sebeple kahvehaneler onlar için sosyal alanlardı. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti devşirme sisteminin bozulmasından sonra Yeniçeri Ocağı da bozulmuş, eski gücünü ve ihtişamını kaybetmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın bozulması yeniçeri askerlerini kahvehanelere itmesi bakımından bir diğer nedendir. Osmanlı ekonomisinin artan savaşlar ve savaşların kaybedilmesi gibi nedenlerden dolayı ekonomide bozulmalar olmuş, bu durum yeniçerilerin maaşlarına etki etmiş, zamanında paralarını alamayan yeniçeriler başka meslek dallarına yönelmiştir. Yeniçeriler evlenip ailelerine bakmak için iş sahibi olmaları gerekliydi. Böylece yeniçeriler ticaret ile meşgul olmaya başladılar. Esnaf ve lonca sistemine dahil olmalarıyla esnaflardan birçoğu yeniçeri olmaya karar verdi. Yeniçeri olmak isteyen birçok esnaf yeniçeri ocaklarına başvurdu. Yeniçeri askerlerinin sayıları 200.000'e kadar çıkınca hanlar, hamamlar, bekar odaları, kahvehaneler yeniçerilerin mekanları haline almıştır.¹⁸²

Yeniçeri kahvehanelerinde Bektaşî babaları olurdu. Bektaşî babalarına kahvede oda verilir ve odanın içinde de kütüphane bulunurdu. Akşamları Bektaşî babanın liderliğinde herkes toplanıp ilahiler ve nefesler okunurdu.¹⁸³

Devletten kahvehane açmak için izin alan yeniçeriler, Bektaşîlik ile yakın ilişkiler içinde olduklarından dini ve askeri düzen içinde işletirlerdi. Yeniçeri kahvehaneleri ilk toplumsal ayaklanmaların olduğu, devlet yöneticilerine karşı dedikoduların yapılarak halkın sokaklara döküldüğü mekanlardır. Yeniçeri kahvehaneleri sadece halkın ayaklandığı mekanlar değil işi gücü olmayan vasıfsız insanların toplandığı mekanlar olmuş, hatta bu insanlar bu kahvehanelerde yatıp kalkar olmuşlardır. Yeniçeri kahvehanelerinin özellikleri ise İstanbul'da deniz kıyısına yakın yerlerde veya kazıklar üzerine oturtulan mekanlardan oluşmaktadır. Yeniçeri kahvehaneleri genellikle süslü ve gösterişli mekanlardır. Kahvehanenin içerisinde her şey boyalı, çiçekli idi. Kahvehanenin ortasında mermerden bir havuz bulunur, havuzun içerisinde fiskiye bulunurdu. Kahvehanede müşterilerin yani müdavimlerin oturacakları yerler belliydi. Kişilerin rahat etmeleri için peyke ve sofa, müzik zevki için saz çalınan yerler ile Bektaşî liderler için bir baba sofaları bulunurdu. Gelen müşterilerin oturması için peyke, sofa, kilim ile seccade ve müşterilerin rahatlığı için yastıklar ile düzenlenmiştir. Kahvehanelerin

---

¹⁸¹ Altı, 2018, s.220-221.

¹⁸² Çaksu, 2018, s.93.

¹⁸³ Altı, 2018, s.222.

duvarları Bektaşiliğe bağlılıklarından dolayı Bektaşiliğe ait güzel özlü sözler asılırdı. Gelen müşterilere kahve verilmesi için kahve fincanları ve cezveler dahi özenle ve süslü bir şekilde dolaplara yerleştirilmiştir. Böyle güzel ve gösterişli kahvehaneleri her önüne gelen kafasına göre açamazdı. Yeniçeri kahvehane sahipleri birbirlerine kahvehanelerine şans getireceğine inanılarak kanarya verirlerdi. Bu sebeple her kahvehanede 30 veya 40 kadar kanarya bulunurdu. Ayrıca kahvehanelerde, kahvehane sahibinin dışında bir ocağcı bulunur. Müşterilere güzel hizmet sunmak amaçlı Rum ve Kıpti köçekler saz ekibi eşliğinde dans ederlerdi. Yine insanları eğlendirmek için meddahlar devreye girerdi. Kahvehane yasakları zamanında berber dükkanlarının bir bölümü kahvehane olarak işletildiğinden yeniçeri kahvehanelerinde yanlarında çıraqlarıyla berber ustaları bulunurdu.¹⁸⁴

Çardak İskelesi denilen yerde bir yeniçeri kahvehanesi bulunmaktaydı. Bu kahvehaneyi Osmanlı Ermenilerinden Balyan ailesinden mimar yaptırmıştır.¹⁸⁵ Böylece yeniçeri kahvehanelerinin yapımına daha çok özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

Yeniçeri kahvehaneleri askeri kökenli kahvehaneler olması sebebiyle siyasi konuların konuşulduğu mekanlar olmuştur. Siyaset, ekonomi ve devlet ricalinden büyükler hakkında konuşmalar dedikodular yapılmıştır. Böylece yeniçeri kahvehanelerinde “devlet sohbetleri” nin yapıldığı mekanlardır denilebilir. Yeniçeri kahvehanelerinde ilk ayaklanma 1730 yılında Patrona Halil isyanı sonucunda III. Ahmet tahttan indirilmiştir. Bu isyanın etkili olmasında yeniçerilerin kahvehanelerde isyan hareketini başlatmışlardır. Ayrıca Kabakçı Mustafa isyanı sonucunda III. Selim'in tahttan indirilmesinde yeniçeri kahvehanelerinin etkisi olmuştur.¹⁸⁶ Yeniçeriler tarafından çıkarılan bu isyanlar ve devlet hakkında yapılan dedikodular sonucunda IV. Murat Yeniçeri kahvehanelerini kapatmıştır.¹⁸⁷ Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından önce, yeniçeri ocağının son dönemlerinde İstanbul' da bazı kahvehane açan yeniçeriler isim yapmış olanları vardır. Kuledibi kahvehanesi isimli kahvehanenin sahibi Kalyoncu Burunsuz Mustafa, Hendek kahvehanesinde Tersane Başçavuşu Darıcalı İbrahim Çavuş, Çardak İskelesi kahvehanesinin Galatalı Hüseyin Ağa, Toygar Tepesi kahvehanesinin sahibi de Tiflisli Ali Balaban İskelesi kahvesinin sahibi ise Kız Mustafa Esir Pazarı kahvesinin Babadağlı Hasan, Irgat Pazarı kahvesinin de Turnacı Ömer'dir.¹⁸⁸

---

¹⁸⁴ Ürer, 2010, s.8-9-10.

¹⁸⁵ Çaksu, 2018, s.96.

¹⁸⁶ Sökmen, 2016, s.36-37.

¹⁸⁷ Altı, 2016, s.225.

¹⁸⁸ Koçu, 1971, s.43-44.

Yeniçeri kahvehaneleri 1826'da II. Mahmut döneminde Vakayı Hayriye (hayırlı olay) olarak bilinen olay ile kapatılmıştır.¹⁸⁹ Ocağın kapatılmasıyla yeniçeri kahvehanelerine yıkım emri gelmiştir. Kahvehane sahipleri halkı kıskırttığı ve isyanların başlamasına sebep oldukları için yargılanmışlardır. Bazıları sürgüne gönderilirken bazıları da idam edilmiştir.¹⁹⁰

3.5.4. Tulumbacı Kahvehaneleri

Tulumbacı kahvehaneleri yeniçeri kahvehanelerinin devamı olarak ortaya çıkmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılmasından sonra yeniçeri kahvehanelerinde yeniçerilerin kültürünü, yine askeri kökenli tulumbacılar tarafından alınmıştır. XIX. yüzyılda II. Meşrutiyet dönemine kadar geleneklerini sürdürmüşlerdir. Tulumbacı birliği askeri kökenli olması sebebiyle Acemi Ocağı'na bağlıdır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile tulumbacılar mahalle mahalle organize olarak örgütlenmişlerdir. Yeniçeri kahvehanelerinde olduğu gibi tulumbacı birliği kalacak yer için bekar odalarında kalmışlardır. Her mahallede bölük bölük oluşan tulumbacı kahvehaneleri etkili olmuştur. Ayrıca tulumbacı kahvehaneleri en parlak çağlarını Sultan Abdülaziz döneminde yaşamışlardır. Tulumbacı kahvehanelerini, yeniçeri kahvehanelerinden ayıran en önemli özellik kabadayı, külhanbeyi ve zorba gibi insanlar sıkça bulunurdu.¹⁹¹

3.5.5. Semai (Çalgılı) Kahvehaneler

Aşık kahvehanelerinden sonra ortaya çıkmışlardır. Kültürel bakımdan aşık edebiyatından alan semai kahvehanelerinin toplumsal temeli yeniçerilere kadar gelmekteydi.¹⁹² Bu mekanlar aşık kahvehanelerinden farkı saz ve müzik aletleriyle çalınarak eğlenilen mekanlardır. Farklı müzik aletleri olarak klarnet, darbuka, mızıka, zilli maşa gibi müzik aletleri bulunmaktaydı.

Alafranga müzik tercih edilmiştir. Müzik çalarak söyleyenlere "meydan şairi" olarak isimlendirilmiştir. Önemli günler ve gecelerde veya ramazan gecelerinde tanınan halk şairleri şiirlerini okumuştur. Bu isimler arasında Dertli, Bayburtlu Zihni, Erzurumlu Emrah, Seyrani, Gevheri gibi önemli isimler vardır. Semai kahvehaneleri Tanzimat döneminden sonra Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde ortaya çıkmıştır.¹⁹³

---

¹⁸⁹ Çaksu, 2018, s.95.

¹⁹⁰ Altı, 2016, s.225.

¹⁹¹ Sökmen, 2016, s.38.

¹⁹² Şahbaz,2007, s. 58.

¹⁹³ Sökmen, 2016, s.42.

Ayrıca semai kahvehanelerinin çalgılı olarak isimlendirilmesi Tanzimat döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Askeri kökenli olan semai kahvehaneleri 1826'da yeniçerilerin ortadan kaldırılmasından sonra tulumbacıların etkili olması sebebiyle semai kahvehaneleri tulumbacılar tarafından işletilir olmuş, bu mekanlara "tulumbacı kahvesi" olarak denilmesine yol açmıştır. Yeniçeri Ocağı'ndan çıkarılan kişiler ile aylak aylak gezen serseri kişiler ve kabadayı, sandalcı, arabacı kişiler gelirdi. Sadece ayak takımı değil memurlar dahi gelirdi.¹⁹⁴ Semai kahvehaneleri tiyatro şeklinde sahne olarak dizayn edilmiştir. Eski kahvehanelerde peykeler bulunmaktayken semai kahvehanelerinde sandalyeler yapılmıştır. Böylece semai kahvehaneler tiyatroya geçişin ilk aşamasıdır.¹⁹⁵ Tanzimat sonrası ortaya çıkan Semai kahvehaneleri 1920 yılından sonra yavaş yavaş kaybolmuşlardır.¹⁹⁶

3.5.6. Meddah Kahvehaneleri

Meddah kahvehanelerinde halk hikâye dinlemek için bu kahvehanelerde toplanırdı. Sadece halk değil saray çevresinden ve devlet büyükleri de meddah kahvehanelerine gelerek izlerlerdi. Meddahlık, bir kişi tarafından farklı rollere bürünmesiyle yapılan bir oyun türüdür. Bu oyun türünün konularını sıradan gündelik yaşantıdan seçerdi. Masallar ve hikayeler konulu oyunlar oynanırdı. Meddahlığın temeli eski halk edebiyatından sazları ile halk şiirleri söyleyen ozanlara kadar dayanır. İslamiyet'ten önce hikayeler anlatanlara kıssas denilmiştir. İran'da ise "kıssahan" ismi verilmiştir. Bize de meddahlık olarak geçmiştir. Meddah kahveleri genellikle ramazan gecelerinde gösterimi çok büyük ilgi görürdü. Meddahlar diğer kahvehanelerde de oyunlarını sergilerlerdi. Meddah hikayesine başlamadan önce bir taburenin üzerine oturmak suretiyle etrafında yarım yani hilal şeklinde insanların toplanması ile hikayesini anlatırdı. Meddahların en çok anlattığı hikâye Nasrettin Hoca'nın hikayeleri anlatırdı. Nasrettin Hoca hikayelerinde güldürürken düşündürücü ve nasihat verici özelliği olması sebebiyle meddahların en çok tercih ettiği konulardan biri olmalıdır.¹⁹⁷

Ayrıca meddahlar işlerini titizlikle yaparlardı. Dönemin siyasal ve toplumsal olaylarını, eleştirel bir yaklaşımla meddah gösterilerine gelen kişilere gösteriminde dolaylı yollardan, konuyu belli etmeden anlatırlardı. Bu durumda eğer dikkatli olunmazsa büyük cezalara tabi tutulacaklarını bildikleri için bu konuda hem kahvehanelenin sahibi hem de meddahlar dikkat ederlerdi.¹⁹⁸

---

¹⁹⁴ Şahbaz, 2007, s.59.

¹⁹⁵ Ürer, 2010, s.10.

¹⁹⁶ Sökmen, 2016, s. 43.

¹⁹⁷ Kılıç, 2015, s.67-68.

¹⁹⁸ Tunç, 2014, s.94.

3.5.7. Seyyar Kahvehaneler

Seyyar kahvehaneler isminden de anlaşılacağı üzere mekânı olmayan sokaklarda herkesin kahve içmesini sağlamak için oluşturulmuştur. Bu gezici kahveler kahvehanelerin uzak olduğu yerlerde faaliyet göstermiştir. Halkın ihtiyacını karşılamak için su taşıyan sucular gibi seyyar kahveciler ile aynı özelliklere sahiptir. Farkı olarak seyyar kahvecilerin kahve takımları bulunmaktadır. Ayrıca seyyar kahveciler sırtlarında kahve araçları ile oturacak bir yer bularak hizmetini daha iyi sunmak amaçlanmıştır. Hatta işini ilerleten seyyar kahveciler müşterilerini yanlarında bulunan iskemlelere oturtmuşlardır. İskemlenin sayısı az olduğundan kahve içmek için sıraya girenler dahi olmuştur. Kahvesini iskemlede ve oturarak içmek istemeyenlerde ayakta içmişlerdir. XIX. yüzyılda seyyar kahvehanelerin sayıları fazlaydı. Seyyar kahvehaneler genellikle insanların yoğun olduğu yerlerde bulunmuşlardır. Cami yakınlarında, pazaryerlerinde bulunmuşlardır.¹⁹⁹

Yukarıda saydığımız kahvehaneler dışında başka ad ve sıfatlarla anılan kahvehaneler de vardır. Bunlar;

Kuşçu Kahvehanesi, Köy Kahvehanesi, Garipler Kahvesi, İşçi Kahvehanesi, Kır Kahvehaneleri ile Pehlivan, Semt, Arabacılar, Amele Kahvehaneleridir.²⁰⁰ Bir diğer Kahvehane çeşitleri ise Esrarkeş Kahvehaneleri, İmaret Kahvehaneleri, Tiryaki Kahvehaneleri dir.²⁰¹

---

¹⁹⁹ Şahbaz,2007, s.67.

²⁰⁰ Tunç, 2014, s. 95-96.

²⁰¹ Kılıç, 2015, s.57.

4. KONYA VE KAHVEHANELER

4.1. KONYA ŞEHRİNİN TARİHİ

4.1.1. Konya şehrinin Kısa Siyasi Tarihi

Konya şehrinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Konya birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, önemli bir şehirdir. Konya'nın ismine ilk olarak yazılı kaynaklardan ulaşılmaktadır. Ksenofon'un Anabasis Onbinlerin Dönüşü adlı eserde M.Ö 401'de Konya isminden "İkonion" olarak bahsedilir. Uzun bir zaman Frigyalıların hakimiyetinde kalmıştır.²⁰² Ayrıca Latin kaynaklarında "Iconium" veya "Yconium" olarak kaydedilmiştir. Batı kaynaklarında Como, Cunnyo, Cogno, Coyne, Coine, Kon şeklinde benzer isimler kaydedilmiştir.²⁰³ Roma döneminde Roma İmparatoru Clavdiyus "İkonium" isminin önüne kendi adını ekleyerek "Cladiconium" ismini vermiştir. İmparator Hadriyan döneminde şehir, koloni şehri olarak görülmüş, şehre "Coloniconium" ismi verilmiştir.²⁰⁴ Bizans döneminde "Kawana" ismi verildiği düşünülmektedir. Daha sonraları Selçuklular da bu isme "gönül hoşluğu" anlamına gelen "Gunya" ismi ile bağdaştırılabilir.²⁰⁵ Hz. Ömer döneminde İslam orduları tarafından fethedilen şehre "Kuuniye" ismi verilmiş, bu isim zamanla değişime uğrayarak orijinal isminden farklı olarak Konya ismi verildiği düşünülmektedir.²⁰⁶ XI. yüzyılın ortalarında Konya Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmıştır. Selçuklu sultanlarından Sultan Mesut ile II. Kılıçarslan devirlerinde küçük bir yer olan Konya imar edilmiş, kalabalık bir şehir statüsüne kavuşmuştur.²⁰⁷ Ayrıca Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğullarından İzzettin Keykavus ile I. Alaaddin Keykubat dönemlerinde devlet içerisinde sosyal, siyasi ve ekonomi alanında birtakım gelişmeler yaşanmış olmakla önemli liman kentleri olan Antalya, Alaiye ile Sinop fethedilerek önemli ticaret merkezi haline gelmiştir. Halk için zorlu mücadelelerin verildiği bu dönemlerde şehir içerisinde güvenliği Ahiler sürdürmüştür.²⁰⁸ Konya, şehir statüsüne Selçuklular döneminde kazanmıştır. Alaaddin Keykubat döneminde Konya refah seviyeye ulaşmıştır.²⁰⁹ On dördüncü yüzyılın ortalarına doğru Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla

²⁰² Levent Zoroğlu, *Konya Adının Kaynağı Hakkındaki Dokümanlar*, (Haz. Feyzi Halıcı), Güven Matbaası, Ankara, 1984, s.137-138.

²⁰³ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklu Devletinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985, s.15.

²⁰⁴ Zoroğlu, 1984, s.139.

²⁰⁵ Yusuf Küçükdağ, Caner Arabacı, Serhat Yenice, "Tarihi Süreç İçinde Konya Şehrinin Fiziki Gelişimi", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.5, Konya, 2020, s.4.

²⁰⁶ "Konya", *Rehber Ansiklopedisi*, C.10, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.216.

²⁰⁷ Tuncer Baykara, "Konya", *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s.191.

²⁰⁸ Baykara, 1985, s.29-30.

²⁰⁹ "Konya", 1984, s.224.

Konya’da Karamanoğulları etkili olmuş, Karamanoğulları uzun bir dönem Osmanlı Devleti ile mücadele etmiştir.²¹⁰ Bu mücadeleler I. Murat, Yıldırım Bayezid, I. Mehmet, II. Murat dönemlerine kadar devam etmiştir. 1467 II. Mehmet döneminde Konya kesin olarak Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.²¹¹ II. Bayezid döneminde “Vilayet-i Karaman” Karaman Vilayeti olacak şekilde düzenlenmiştir. Yavuz Döneminde ise 1518 yılında Konya Karaman’ın kazası olarak geçmiştir. Kanuni döneminde Konya eyalet haline getirilmiş, Karaman Eyaletinin bir sancağını oluşturmuştur.²¹²

4.1.2. Konya’da Çarşı, Pazar ve Ticari Hayat

Türkiye’nin en büyük şehirlerinden biri olan Konya İç Anadolu bölgesinde yer alır. Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerini birbirine bağlayan yolların kesişme noktası olması sebebiyle Konya şehri büyük bir ticaret merkezi olmuştur.²¹³ Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Konya şehri coğrafi konumundan dolayı ticaret merkezi olmuştur. Konya şehri Selçuklular ve Osmanlılar döneminde savaşlar ve istilalar geçirse bile şehir kendini yeniden toparlamış ticaret yeniden canlandırılmıştır. Bu durum Konya şehrinin coğrafi konumdan dolayı tarihi ipek yolu üzerinde bulunmasının bir göstergesidir.²¹⁴ Selçuklular Döneminde ticaretin kolaylaştırılması için Anadolu yolları üzerinde yapılan kervansaraylar bulunmaktaydı. Bu ticari yol Antalya Alanya limanlarından gelen ana yol, Konya üzerinden Aksaray- Kayseri- Sivas- Erzincan- Erzurum üzerinden İran ve Gürcistan’a, Malatya- Mardin-Diyarbakır- Musul üzerinden Bağdat ve Basra’ya doğru uzanmaktaydı. Yol üzerlerine yolcuların ve tüccarların konaklayabilmesi adına kervansaraylar yapılmıştır. Selçuklu Devleti ticaret yollarının denetim altına alınması için ticari ve iktisadi faaliyetlerde bulunmuştur. XIII. yüzyılda Selçuklular, Karadeniz ve Akdeniz limanlarını kontrol altına alan fetih siyaseti izlemiş ve Anadolu’ya doğu-batı, kuzey-güney ticaretinde bir köprü niteliği kazandırmıştır. Asya ve Avrupa ticaretinin Anadolu üzerinden gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.²¹⁵

Konya şehri Selçukluların başkenti olması sebebiyle şehrin büyümesine neden olmuştur. On üçüncü yüzyılda şehrin doğu ve güneyinde yeni yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Şehirde çarşı ve evler farklı alanlarda kurulmuştu. Cami ve mescitler, şehirde ticaretin yoğun olduğu

---

²¹⁰ Baykara, 2002, s.192.

²¹¹ Osman Akandere, *Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Konya*, Eğitim Yayınları, Konya, 2016, s.15.

²¹² Akandere, 2016, s.16-17.

²¹³ Tülay Öcal, “Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu”, *Türk Bilimi Araştırmaları*, S.19, 2006, s.403.

²¹⁴ Öcal, 2006, s.405.

²¹⁵ Öcal, 2006, s.406-407.

çarşılar, hanlar, hamamlar, eğitim kurumları, imaretler, eğlence mahalleriyle Konya büyük bir şehirdi. XIII. yüzyılın ikinci yarısında şehir içerisinde oluşan çarşı düzeni oldukça önemlidir.²¹⁶ Konya'nın ticaret alanı şehrin doğusundan iç kaleye doğru olup diğer taraftan Şerafettin Cami'den At Pazarı'na kadar uzanmaktadır. Ayrıca İplikçi Cami'nin etrafından başlayarak Konya'nın dış kale surlarının doğu ile kuzey tarafları da ticari anlamda yoğunluk oluşturan bölgelerdir.²¹⁷

Konya halkının büyük bir kısmı esnaflardan oluşmaktaydı. Konya esnafı Selçuklulardan beri şehrin her türlü gereksinimi karşılayacak üretimi yapmaktaydı. Yine XIII. yüzyıl sonları, XIV. yüzyılın başları ve devam eden yıllarda da Selçuklu Devleti'nin yıkılışıyla Konya şehri olumsuzluklardan etkilenmiş, esnaf birlikleri de nasibini almıştır.²¹⁸

Osmanlılar Döneminde Konya şehri diğer şehirlerin ihtiyaçlarını karşılayan sanayi üretim merkezi ile Pazar şehri olmuştur. Konya'nın Payitaht İstanbul'dan güneydeki Osmanlı topraklarına giden yol üzerinde olması Konya şehrinin ticari ve ekonomik anlamda gelişmesini sağlamıştır. Konya, İstanbul- Halep- Şam yolu üzerinde bulunmaktaydı. Ayrıca İstanbul, Bursa, Adana, Kayseri, Halep Şam, Mısır gibi ticaret yolları arasında ticaret yapan tüccarlar vasıtasıyla Konya şehrinin de ihtiyaçları karşılanmaktaydı.²¹⁹

Konya'nın coğrafi konumundan dolayı Anadolu'nun merkezinde bulunduğundan birçok padişah sefere giderken Konya şehrine uğramıştır. I. Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, IV. Murat Konya şehrine gelen padişahlar Mevlâna Türbesi'ni de ziyaret etmeyi ihmal etmemişlerdir.²²⁰

Ticari hayatın en önemli yerlerinden olan çarşı ve pazarlardan yiyecek ve içecek ürünlerinin satıldığı yerlere pazaryeri denilmekteydi. Zanaat ürünlerinin satıldığı yerler ise açık ve kapalı çarşılardır. Osmanlı Dönemi Konya'da yeni kurulan çarşılarından biri 1538 yılında Kanuni döneminde Müftü ve kadıasker olan Mevlâna Kadri Çelebi tarafından yaptırılan Konya Bedestenidir. Bedestenin içerisinde küçük ve büyük birçok dükkân bulunduğu ve dahili ve harici iki kısımdan oluştuğu belirtilmektedir. Yine Kanuni döneminde Evliya Çelebi'ye göre bedesten ile birlikte 1.900 dükkân bulunduğundan bahsetmiştir.²²¹

---

²¹⁶ Baykara, 2002, s.183.

²¹⁷ Öcal, 2006, s.410-411.

²¹⁸ Baykara,2002, s.183.

²¹⁹ Caner Arabacı, *Kısa Konya Tarihi*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Konya, 2016, s.125.

²²⁰ Baykara, 2002, s.183.

²²¹ Arabacı, 2016, s.126.

Konya’da mal satmak ve almak için gelen tüccarlar Alaaddin Tepesi ile Mevlâna Dergâhı arasında kalan hanlarda kalıyorlardı. Bu hanlar Kiremitli Han, Sultan Beyazıd Hanı, Alaca Han, Yeni Han ve Hayvan Pazarı Hanı gibi hanlar bulunduğu belirtilmektedir.²²²

Osmanlı Döneminin sonlarına doğru esnaf gruplarının sayılarında artışlar yaşanmıştır. Esnaf grupları sayılarında artış görüldüğü gibi çarşı ve pazar yerleri sayılarında da artış meydana gelmiştir. On üçüncü yüzyılda isimleri bilinen bazı çarşılar on dokuzuncu yüzyılda günümüzde de halen var olan Muhacir Pazarı ile Kadınlar Pazarı katılmıştır.²²³ Kahvehaneler ticaretin yoğun olduğu han ve dükkanların bulunduğu mekanlara yakın yerlerde kurulmuştur.

4.1.3. Konya’da Sosyal ve Tasavvufi Hayat

Selçuklulara uzun yıllar başkentlik yapan Konya şehri Osmanlı Döneminde Karamanlıların hakimiyetindeyken Osmanlı topraklarına dahil edildi. Osmanlı Devleti Karamanoğullarının topraklarını ele geçirdikten sonra bölgede zirai ve askeri amaçlar için yeni düzenlemeler yapmıştır. Konya, Kayseri Kırşehir, Akşehir, Beyşehir, Niğde, Aksaray, Maraş, İçel Karaman Beylerbeyliği adı altında birleştirilmiştir. Ancak 1512 yılında tamamlanabilmiştir. Karaman Eyaleti Anadolu, Rumeli ve Rum Eyaletlerinden sonra kurulmuştur.²²⁴

Osmanlı şehirlerinin vazgeçilmez unsuru olan mahalleler genellikle dini bir yapı etrafında şekillenir. Mahalleler inanç gelenek ve yaşayış biçimi farklı olan cemaatlerden oluşmakta ve birbirlerini tanıyan sosyal dayanışma içinde yaşayan kişilerin oluşturduğu toplumsal mekanlardır. Mahalle beledi hizmetlerin yanında mescit ve çeşme gibi ortak kullanım alanları bakımından ahlaki değerlerin yaşatılmasını sağlar. Toplum güvenliğinin sağlanmasında asesler, sipahiler, subaşılardan gibi askeri görevliler kullanılsa da mahalle ve köylerde ahiler ve loncalar vasıtalarıyla güvenlik sağlanmıştır. Şehirlerin gelişmesi ve genişlemesi, nüfus ve mahalle sayılarının artması yakından alakalıdır.²²⁵ Buna göre kaynaklarda Konya şehrinde mahalle sayısı 1500’de 39, 1518 yılında sayı 89, 1539 yılında 95, 1584 yılında mahalle sayısı 121’e çıkmıştır. Nüfusun artmasıyla mahalle sayılarında artış görülmüştür.²²⁶

Konya şehrinde Müslüman nüfus olduğu kadar Hristiyan nüfusta yaşamaktaydı. Selçuklular Döneminden itibaren Müslüman ve Hristiyan halk bir arada yaşamışlardır. XVII. yüzyılın ortalarında şehirdeki Müslüman nüfus yaklaşık 19. 000 iken Hristiyan nüfus sayısı yaklaşık

²²² Arabacı, 2016, s.125.

²²³ Baykara, 2002, s.184.

²²⁴ Hüseyin Muşmal, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Selçuk üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Konya, 2006, s.202-203.

²²⁵ Doğan Yörük, XVI. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar, Konya Ticaret Tarihi, *İpek Yolu Dergisi*, C.16, Konya, 2018, s.232.

²²⁶ Yörük, 2018, s.236.

2000 kadar olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Konya’da yaşayan 2000 kadar gayrimüslimin 250’si şehrin İç Kale Mahallesi’nde bulunmuşlar, diğer kısım ise başka mahallelerde ikamet ettikleri görülmektedir. Ayrıca İç Kale Mahalle’sinde sadece gayrimüslimler değil Müslüman kesiminde kaldığını belirtmek gereklidir. Böylece hiçbir ayırım gözetmeksizin Müslüman halk ile Hristiyan halk birlikte barış içerisinde yaşamışlardır.²²⁷ Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında Tanzimat Dönemine kadar herhangi bir sorun görülmemiştir. Her iki dini grupta birbirleriyle ticari ortaklık ve mal alışverişi yaptıkları bağ-ev-tarla alıp sattıkları sicil kayıtlarında görülmektedir.²²⁸ Böylece kahvehaneler Konya’da halkın yoğun olduğu mahalle içerisinde dini yapıların etrafında oluşmaktaydı.

Konya’da sosyal hayat içerisinde tasavvufi hayat da oldukça önemlidir. Konya’nın en önemli düşünürü Hz. Mevlâna’nın sevgi ve hoşgörü ile yaklaşımı onun Konya halkı içerisinde gerek kendi döneminde gerek Osmanlı döneminde ve günümüzde de sevilmesine ve büyük bir saygı duyulmasına neden olmuştur. 1221 yılında²²⁹ Selçuklu sultanı Alaaddin Keykubat’ın ricasıyla Belh’ten Anadolu’ya gelen Hz. Celalettin Rumi’nin babası Bahaddin Veled, ailesiyle birlikte Konya’ya yerleşmiş, vefatından sonra adına türbe yapılmıştır.²³⁰ Hz. Mevlana’nın ilmi ve irfanı, tasavvufi görüşleri döneminde yaşayan her insana hitap etmiş ve derin sevgisini kazanmıştır. Konya şehrinin kültürel yönden gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Hz. Mevlâna Selçuklu sultanları ve devlet görevlileri ile iyi ilişkiler kurmuş, alim ve mutasavvıflarla da yakın ilişkiler kurmuştur.²³¹ Bu isimler arasında Şems-i Tebrizi, Yunus Emre, Sadrettin Konevi gibi isimler gelmektedir. Mevlâna ve ailesinin Konya’ya yerleşmesiyle Konya şehri Mevlevilik tarikatının merkezi olmuştur. Osmanlı Döneminde ise Konya’nın Mevlevi tarikatının merkezi olması tasavvufi, dini, sosyal ve ekonomik açıdan etkili olmuştur.²³²

Sosyal hayat içerisinde toplumu oluşturan aile yaşantısından bahsetmek gereklidir. Osmanlı Döneminde kaynaklarda aile halkının mutfak içerisinde kahve ve kahve takımları yanında şerbet takımlarının varlığından da bahsedilmektedir.²³³

---

²²⁷ Muşmal, 2006, s.231-232.

²²⁸ Tuş, 2001, s.140.

²²⁹ Reşat Öngören, “Mevlâna Celaleddin-i Rumi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV Yayınları, Ankara, 2004, s.442.

²³⁰ “Konya”, 1984, s.224.

²³¹ Ali Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.28, Konya, 2010, s.310.

²³² Arabacı, 2016, s.124.

²³³ Tuş, 2001, s.155.

Ayrıca terekelerde gıda maddelerinde de bahsedilmiş olmakla ilginç olduğu düşünülen bir gıda maddesinin şeker olduğu düşünülmüş ve bunun çay şekeri olduğu belirtilmiştir.²³⁴ Buna göre Konya’da kayıtlara göre Osmanlı Döneminde kahve ile çay gibi içeceklerin çarşı ve pazarlarda kahvehanelerde tüketildiği gibi evlerde de tüketildiği görülmektedir.

4.2. OSMANLI DÖNEMİ KONYA’DA KAHVE VE KAHVEHANE

Osmanlı İmparatorluğu’nun payitahtı İstanbul sadece idari siyasi merkezi değil kültürel, ekonomik ve sosyal hayatının merkeziydi. Buna karşın imparatorluk merkezinde yaşanan gelişmeler ve değişimler taşradaki diğer illerde de farklı zaman ve zeminlerde yayılmaktaydı. Kahvenin ve kahvehanelerin taşraya yayılışlarını bu merkezde incelemek gerekir. Bu bağlamda kahvehane ilk İstanbul’da açılmıştı. Konya’da da ilk kahvehane İstanbul’da aynı tarihlere yakın zamanda, XVI. yüzyılda Kanuni devrinde açılmıştır.²³⁵ Konya’da açılan ilk kahvehaneler Osmanlı arşivleri, Şer’iye ve kadı sicillerini takip etmek mümkündür. Ali Işık Konya’da Kültürel Hayat isimli kitabında Osmanlı arşiv belgelerinden şu bilgileri vermiştir. 29 Mayıs 1664 yılına ait bir vakıf defterinde verilen bilgiye göre Konya’da Yavuz döneminde Karaman eyaletinde Karapınar ilçesinin merkezi olan Sultaniye kasabasında cami vakıf giderlerinde mülk ve arazilerin arasında bir kahvehane olduğu belirtilmektedir. Bir diğer bilgi ise 1563 yılında bir miras davasında Mahmut Bin Abdullah isimli şahıs hanımına bir kahvehane bıraktığı hakkında bilgi verilmiştir.²³⁶ Ayrıca Kadri mahlasıyla eserler veren ve 1056/1646 yılında hac yolculuğu sırasında Konya hakkında bilgiler veren Abdülkadir Çelebi Konya’da gördüklerini yazmıştır. Kadri eserinde hac yolculuğunun İstanbul’da başlatmış ve Konya’da Akşehir’den başlayarak Ereğli’ye kadar olan güzergâhı eserinde dört bölümde işlemiştir. Ladik’ten Konya’ya olan yolculuğunda bugünkü Meram ilçesinde, Meram’ın suyunu çok beğendiğini, köşk, namaz kılınması için bir namazgah, hamam, akarsu ve bir kahvehane olduğundan bahsetmiştir.²³⁷ Kahvehaneler cami yakınlarında oluşmaktaydı. Burada da görüldüğü gibi Kadri 1646 yılında çıktığı hac yolculuğunda Konya’dan geçmiş ve Konya’nın Meram ilçesinde cami ve hamam etrafında bir kahvehanenin varlığından söz etmiştir. Buradan hareketle Konya’da açılan ilk kahvehaneler yukarıda da bahsettiğimiz gibi İstanbul’da açılan ilk kahvehanelerin üzerinden çok zaman geçmeden birkaç yıl sonra

²³⁴ Tuş, 2001, s.153-154.

²³⁵ Odabaşı, 1998, s.109.

²³⁶ Ali Işık, *Konya’da Kültürel Hayat*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020, s.266.

²³⁷ Ahmet Çaycı, “Osmanlı Seyyahların İzlenimleriyle Konya ve Çevresi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.21, 2006, s.125.

Konya’da da kahvehanelerin var olduğu Osmanlı belgelerinden anlaşılmaktadır. Yine kadı sicillerinde Konya’da bazı mahallelerde ve Konya çarşısında kahvehanelerin varlığından haberdar olunmaktadır. Konya Pürçüklü Mahallesi’nde 1672 yılında bir davada bir evin sınırlarının bir kısmı “parmak kahvehane” ile çevrili olduğundan bahsedilmiştir.²³⁸

1672 tarihinde Mevlâna türbesi yakınında bulunan Kiremitli Han’ın tamire ihtiyaç olmuş, damı yağmur suyu ile dolması sebebiyle hanın duvarlarına zarar vermeye başlamıştı. Ayrıca han kapısının iki tarafında da kahvehane mevcuttur. Bu kahvehanelerden biri Molla-zâde Abdülhalim Efendi Kahvehanesi ile bir diğeri de Türbe-i Celaliye Vakfı’ndan kahvehane, bu iki kahvehanenin duvarları hanın duvarlarına bitişik olması sebebiyle hana zarar verdiğiinden şikâyet etmişti. Durumun çözüme kavuşturulması için Abdülhalim Efendi kahvehanenin duvarlarına kurşun oluklar yerleştirdi. Ayrıca yine hanın yakınlarında Bekmezci Mescidi’nin vakfına ait üç dükkân ile Çelebi Efendi’nin Kahvehanesi bulunduğu bilgisi vardı. Bu dükkanların zararlarının giderilmesi ile Çelebi Efendi’nin Kahvehanesinde saçağı altında bulunan “*bir buçuk zira sekinin*” yıkılmasına karar verilmiş.²³⁹ Buradan hareketle Çelebi Efendi isimli bir kişinin kahvehane açtığını ve etrafında bulunan dükkanlar ile kahvehanenin yıkıldıklarını belgelerden görmekteyiz.

Kahvenin İslam dünyasında ve Osmanlı Devleti’nde yayılışı ile ilgili tarihsel geçmişte tasavvuf erbabının etkilerinden bahsedilmiştir. Burada Konya’nın İslam dünyasının önemli bir tarikatı olan Mevleviliğin merkezi olması sebebiyle de kahvehane kültürüne açık ve kolay bir geçiş sağladığı düşünülebilir.

Mevlâna Dergahında da kahve kültürü oldukça önemliydi. Mevlâna Dergahında Çelebi Efendi’nin önemli bir konumu vardı. Kendilerine ait odaları bulunurdu. Bu mekanlara Çelebi Dairesi ismi verilmiştir. Çelebi efendi, dede efendilere ve dergâha gelen konuklara kahve ikram etmekle görevli “kahveci” veya “tahmişçi” adı verilen dede efendiler bulunurdu. Yemeklerden sonra²⁴⁰ ve sabah namazından sonra dergâhın en önemli bölümlerinden biri olan meydan- 1 şerif denilen odada dedeler murakabe yaptıkları ve kahve içtikleri kaynaklarda belirtilmektedir. Ayrıca dergâhta kahve pişirilen yere kahve ocağı denilmekteydi. Kahve ocağı

---

²³⁸ Işık, 2020, s.266.

²³⁹ Ayşe Yürekli Tutar, “16 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1083-1083/ 1672-1673) Değerlendirme ve Transkripsiyon”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2018, s.122.

²⁴⁰ Ersin Taşkın, “Türk Kahve Kültürü, Kahvehaneler ve Konya Kahvehaneleri”, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Konya, 2009, s.50.

dergâhın bölümlerinden olan matbah-ı şerif yani mutfak bölümünün sağında aşçıdede odasının yanında bulunurdu.²⁴¹

Yine başka bir belgede 1685 yılında Eskipazar'da bir dükkân satışında dükkânın bir tarafının kahvehane olarak kullanıldığından bahsedilmiştir. 1692 yılında bir Alacamescit Mahallesi'nde yaralama vakasında mahallede bir kahvehanenin olduğu tespit edilmiştir. Kadı sicilinde 1661'de Eskipazar yakınlarında bir kahvehane satışı hakkında bilgi verilmiştir. 1670 yılında Meram'da Yukarı Kahve isimli bir kahvehanenin satışı hakkında da anlaşmazlık yaşandığı hakkında bilgi verilmiştir. Böylece Meram'da Yukarı Kahve olarak adlandırılan kahvehanenin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. En son yine bir kadı sicilinde 1704 yılında Konya Çarşısı'nda berber dükkânının satışı ile ilgili bir bilgide yakınında bir kahvehanenin olduğundan bahsedilmiştir.²⁴²

1765-1768 yıllarına ait Konya Şer'ie Sicilinde dükkân satışları hakkında bilgiler verilmiştir. Halkın temel ihtiyaçlarının karşılandığı çarşı ve pazarlar ekonomik ve sosyal hayatı ayakta tutmuştur. Tahtakale'de bir kahve dükkânı 95 kuruşa satılmıştır. Ayrıca At Pazarı Kapısı'ndaki İmamoğlu köşesinde altı üstlü bir kahveci dükkânı 667 kuruşa satılmıştır.²⁴³ Şehrin ticari ayağını oluşturan At Pazarı Selçuklular Dönemine kadar dayanır. At Pazarı Konya'nın Larende Caddesi'nin başlangıcı ile Bugün Tefikiye Caddesi'nin sonu olan meydana açılan kapının olduğu yerdir. İsminin anlamı at pazarlığı yapıldığı için bu isim verilmiştir. Ayrıca Konya'da hanların en çok kalabalık olduğu bölgedir.²⁴⁴

11 Kasım 1704 yılında birkaç darp yaralama vakası yaşanmıştır. Olay At Pazarı kapısının dışında bir kahvehanenin önünde meydana gelmiştir. Konya'da kahvehane dükkânları birer vakıf kültürünün örneğinde işletildiği anlaşılmaktadır. 1704 tarihinde Mevlâna torunları aralarında mal paylaşımı, vakıf hissesi gibi bir anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu mallar içerisinde kahvehanede bulunmaktadır.²⁴⁵

Konya kadı sicillerinde 41 numaralı defterde geçen bilgiye göre 1703-1704 yıllarında Konya Valiliğine bağlı (silahlı muhafızları veya askerleri) şatırlar, her sene çarşılarda bulunan

²⁴¹ Haşim Karpuz, "Mevlana Külliyesi", *İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV Yayınları, Ankara, 2004, s.452.

²⁴² Işık, 2020, 266-267.

²⁴³ M. Faruk Karacaoğlu, "1765-1768 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (59 Numaralı Konya Şer'ie Siciline Göre)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2008, s.72.

²⁴⁴ Mehmet Ali Uz, "At Pazarı", *Konya Ansiklopedisi*, C.1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2012, s.300.

²⁴⁵ Işık, 2020, s.268.

kahvehanelerde eğlence ve düğünlerde eğlenirlermiş. Buradan hareketle Konya'da çarşıda valinin muhafızlarının gittikleri Şatır Kahvehaneleri bulunmaktaydı.²⁴⁶

Osmanlı Dönemi Konya çarşısında farklı esnaf grupları çeşitli bölgelerde bulunmuştur. At Pazarı cami ile At Pazarı yakınlarında Şeyh Ahmet Efendi'nin yaptırmış olduğu bir kervansarayın kapısı, Alaca Mescid, Nalband Çarşısı, Kasaplar Çarşısı kahvehanelerin yoğun bulunduğu yerlerdir. Eski Yağlıkçılar Çarşısı'nda kahve dükkanları yanında berber ve leblebici dükkanları bulunmuştur.²⁴⁷ Ayrıca Çıkrıkçılar Çarşısı'na doğru uzanan Kalecik Mahallesi'nde Hacı Hasan Cami çevresinde Külâhçılar Çarşısı ile Külâhçılar Kahvesi vardır.²⁴⁸ Yine çarşı içerisinde esnafın ve müşterilerin kahve ihtiyacı karşılanmak amaçlı kahvehaneler çarşı içerisinde bulunmuşlardır.

Osmanlı Dönemi XIX. yüzyıla gelindiğinde konu hakkında önemli bir kaynak niteliği oluşturan İbrahim Aczi Kendi'nin Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor isimli eserinde Hicri 1223, Miladi 1808 yılında Türbe Kahvesi yani Türbeönü Kahvehanesi isimli bir kahvehanenin kurulduğundan bahsetmektedir.²⁴⁹

Türbeönü Konya'da bir mahallenin ismi olup Hz. Mevlâna ile Hz. Mevlâna'nın soyundan gelenler Çelebiler, Mevlevilerin bulunduğu oturdukları mahalleye denir. Bu mahallede ev ve gösterişli konaklar bulunurdu. Bu mahalleyi önemli kılan, Hz. Mevlâna Türbesi'nin bulunmasıdır. Mevlâna Türbesi veya Dergâh-ı Şerif olarak isimlendirilen yer Selçuklular Döneminde Alaaddin Keykubat tarafından Hz Mevlâna'nın babası Bahaddin Veled Konya'ya geldiğinde verilmiştir. Hz. Mevlâna'nın vefatından sonra türbenin etrafı yapılan yapılar ve mezarlıklar ile genişlemiştir. Ayrıca Hz. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled babasından aldığı inanç eğitimini ve öğretilerini herkese aktarmak için Dergâh-ı Şerif olarak yani türbe olarak kalmıştır. Cumhuriyetten sonra 1926'da müze olarak değiştirilmiştir.²⁵⁰ Türbeönü Mahallesi'nde Konya'nın tercih edilen yeri olması sebebiyle aile sayısı iki yüzden fazlaydı. Türbeönü Mahallesi, Türbe-i Celaliye veya Civar Mahallesi olarak da isimlendirilmiştir. Türbeönü Mahallesi'nin etrafında bulunan mahalle ve sokakları kapsayarak oldukça büyük sınırlara sahiptir. Etrafında hangi mahalle ve sokaklara kadar uzandığı hakkında bilgi verilmesi gerekirse; Mevlâna Türbesi'nden başlayıp, kuzey yönünde Bab-ı Aksaray Mahallesi ile Ayanbey ve Eşarizade Sokakları dahil olmak üzere İstanbul Caddesi'ne kadar uzanır.

²⁴⁶ Işık, 2020, s.269.

²⁴⁷ Ahmet Gökhan Kaynakçı, "18.Yüzyılın İlk Yarısında Konya", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2020, s.122.

²⁴⁸ Kaynakçı, 2020, s.108.

²⁴⁹ Kendi, 1951, s.7.

²⁵⁰ Odabaşı, 1998, s.59-60.

Güneybatı yönünde Tekke Mahallesi ile Piri Paşa Sokağı ile Aziziye Cami'sine kadar uzanır. Kuzeydoğu yönünde ise Asmalı Mescit Mahallesi ile Cevizaltı Caddesi'ni içine alır. Son olarak güney yönünde Üçler Mezarlığı, Topraklık Caddesi Tütsühane, bugün Balıkçılar Otelinin inşa edildiği Hasan Balıkçı'nın Konağı yer alır. Türbeönü kelimesinin anlamı topraklık veya Altınçeşme Önü anlamlarını gelir. Ayrıca Mevlâna Dergâhı içerisinde sadece bekar olan Dede lakaplı kişiler kalırdı. Evlenmek isteyenler ise Mevlâna Dergâhına yakın kiraladıkları ev ve konaklara otururlardı. Bundan sebep Türbeönü Mahallesi en çok tercih edilen mekân olmuştur.²⁵¹ Türbeönü Mahallesi hakkında bilgi verildikten sonra Türbeönü Kahvehanesi hakkında bilgi verilmesi gerekirse;

Aşıkların gittiği tercih ettiği kahvehane Türbeönü Kahvehanesidir. Daha düşük sosyal grupların dönemin ifadesiyle “ayak takımı” insanların gittiği kahvehane ise Ayakçı Kahvehanesidir. Bu kahvehaneler gerek İstanbul'da gerek Anadolu'nun diğer kahvehanelerinden farklı olarak akşam olduğundan kahvehanede müşteriler kalmadığında veya tatil günlerinde genç ve acemi şairlerin yetiştirildiği bir okul veya ocak olarak kullanılmıştır. Acemi aşıkların yanı sıra usta şairlerde bu kahvehanelerde şiirlerini kahvehanelere gelenlere söylemişlerdir.²⁵² Aşık Şem'i ya da Konyalı Aşık Şem'i Konya'nın saz şairlerindedir. İbrahim Aczi Kendi eserinde Aşık Şem'i'ye ve şiirlerine ve Türbeönü Kahvehanesi ile olan ilişkisi hakkında bilgiler vermiştir. Aşık Şem'i'nin birçok şiirleri bulunmaktadır. Bu konu hakkında ayrıntılı olarak diğer bölümlerde bilgi verilmiştir. 1808 yılında Konya'da bir diğer kahvehane bugün Buğday Pazarı'nın olduğu yerde Larende Caddesi denilen caddenin üzerinde Ayak Kahvesi bulunurdu. Kahvehane Bolulu halk şairi olan ve birçok şiirleri olan Aşık Dertli tarafından işletilmekteydi. Kahvehane dönemin kahve müdavimlerinin toplandığı bir mekândı. Ayrıca kahvehane aşıklarında mekânı olmuştur. O yıllarda askerliğinin yapmamış gençler kahvehaneye alınmazdı. Örneğin Aşık Şem'i de askerliğini yapmadığından ve yirmi beşine dahi giremediğinden dolayı Kahvehaneye giremiyordu. Şemi, Aşık Dertli ile çok iyi anlaşırdu. Kahveye gelen Konyalı erkekler akşam dağılınca Aşık Şem'i bu kahvehaneye gelirdi.²⁵³ Buradan hareketle on dokuzuncu yüzyılın ilk başlarında Konya'da en çok tercih edilen kahvehane Türbeönü Kahvehanesi ile Ayakçı Kahvehanesi olduğu anlaşılmaktadır. Türbeönü Kahvehanesi Konya'da yaşamı başını almış kimselerin uğradığı yerdı. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi genç erkekler bu mekanlara uğramazlardı. Evlerde düğün, eğlence düzenlenen sazlı, sözlü arkadaş toplantılarına gençler

²⁵¹ Ali Işık, *Türbeönü'nde Aşıkların Er Meydanları: Türbe Kahvesi ve Sulu Kahve*, (Haz. Muammer Ulutürk), Karatay Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2022, s.74-75.

²⁵² Feyzi Halıcı, *Aşık Şem'i Hayatı ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s.3.

²⁵³ Kendi, 1951, s.7-8.

katılırlardı. Aşık Şem'i de evde düzenlenen sazlı sözlü toplantılarda Aşık Dertli'nin de olduğu bu mekânda koşma semai ve divanlar saz eşliğinde okunurdu. Sohbetleri neşeli geçer, Aşık Şem'i'ye arkadaşları şakalar yaparlardı.²⁵⁴ Ayrıca yerli aşıkların yanında yabancı memleketlerden gelen aşıklarda vardı. Aşık kahvehanelerinde “muamma asma” ve “muamma indirme” geleneklerine katılarak şiirler söylerlerdi. Konyalı gençlerde bu eğlencelere katılırlardı.²⁵⁵

Orta yaşlara gelen Aşık Şemi Türbe Kahvesi'nde yakın arkadaşı olan ve Türbe Kahvesi'nin müdavimlerinden olan sürekli gelen Kız İsmail Zade Ali Ağa eski Yeniçeri Ocağı'ndan ihtiyar bir adamdı. Şakacı kişiliğe sahip olan Ali Ağa Aşık Şem'i'ye bir gün mezar taşına güzel sözlü yazı yazmasını söyler. Ali Ağa öldüğünde de Aşık Şem'i vasiyetini yerine getirir.²⁵⁶ Böylece Konya'da da geçmiş zamanda Yeniçeri Ocağı'na mensup kişilerin de Konya'nın en ünlü kahvehanesine geldiklerini ve kahvehanenin müdavimi olduklarını görmekteyiz. Ayrıca Türbeönü Kahvehanesi'ne gelen kişilerin sayısı artmış, sazlı sözlü bir mekân olduğundan, o dönemde kuraklık baş gösterdiğinden Konyalılar zor günler geçiriyorlardı. Dönemin hocaları kuraklığın sazlı sözlü bu mekândan kaynaklandığını dönemin Konya Valisi ihtiyar vezir Sami Paşa'ya bildirmişler ve bu nedenle Türbeönü Kahvesi'nin kapatılması istenmiştir. Sami Paşa hocaların bu isteğini reddetmiştir.²⁵⁷

Türbeönü Kahvehanesi bugün Katlı Otopark denilen yerde Mevlâna Türbesi'nin yanında olan Selimiye Cami'sine bakan taraftadır. Türbeönü Kahvehanesi yıllarca Konya kahve müdavimlerine hizmet vermiştir.²⁵⁸

Miladi 1820 Hicri 1236 yılında yazın habercisi olan ilkbahar mevsiminde Türbeönü Kahvehanesi küçük ve mekânın basık olması sebebiyle Konya halkı yeni bir kahvehaneye ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyacın giderilmesi için Hemdem Sait Çelebi Türbe Hamamı olarak bilinen hamamın yanında boş bulunan bir arsaya yeni bir kahvehane yaptırmıştır.²⁵⁹ Sulu Kahve ismi verilen bu kahvehanenin bu günkü yeri Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin yakınlarında kare şekilli bir yapı olan mekandır.²⁶⁰ Yeni açılan kahvehane dönemin şartlarına göre gösterişli ve geniş bir mekana sahip olması sebebiyle aydınlık ve ferah penceresi olan

---

²⁵⁴ Kendi, 1951, s.13.

²⁵⁵ Aziz Ayva, “Aşık Kahveleri”, *Konya Ansiklopedisi*, C.1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2012, s.281.

²⁵⁶ Kendi, 1951, s.58.

²⁵⁷ Kendi, 1951, s.51-52.

²⁵⁸ Odabaşı, 1998, s.109.

²⁵⁹ Kendi, 1951, s.59.

²⁶⁰ Odabaşı, 1998, s.109.

kahvehanenin ortasında güzel ve gösterişli bir taştan olan bir fiskiyeli bir havuz yerleştirilmiş olup suyu Dutlu suyundan verilmiştir.²⁶¹

Dutlu suyu daha eskiler dayanmaktadır. Yavuz Sultan Selim İran seferine çıkmış ve sefere giderken yolu Konya'ya da uğramıştır. Konya'ya gelmişken Mevlâna Türbesi'ni de ziyaret eden Yavuz Sultan Selim gerek dergâhın gerek Konyalı halkının su sıkıntısı yaşadıklarını görmüş ve Konya'da Dutlu kırı olarak bilinen yerden lağımlarla su getirmiştir. Dutlu kırından getirilen su dergâh halkı ve Konya halkına yetecek kadar fazlasıyla su ihtiyacı karşılanmış, o dönemde 10 çeşme ve bir tane de şadırvan yapılmıştır. Ayrıca dergâha getirilen su Türbe suyu olarak adlandırılmış olup günümüze kadar bu Dutlu suyu sisteminden kalan Mevlâna Türbesi'nde bulunan şadırvan ile Şems Çeşmesi halen varlığını korumaktadır.²⁶²

Sulu Kahve'nin Hemdem Sait Çelebi'nin yardımıyla açılmasından sonra Aşık Dertli Türbe Kahve'sinden, Sulu Kahvesi'ne geçmiştir.²⁶³ Sulu Kahvehaneyi Aşık Dertli'den önce Hacı Asım Usta isimli kişi bu kahvehaneyi uzun yıllar işletmiştir. Hacı Asım Usta kahveyi işletirken Aşık Dertli'de yanında ocaklık yapmış, ustasının ölümü üzerine kahveyi kendisi işletmiştir.²⁶⁴

Sulu Kahve gün geçtikçe ünü artmış, herkesçe çok sevilen ve zamanla aşıkların mekânı haline gelen Sulu Kahve Konyalı aşıklar ile başka memleketlerden gelen yabancı aşıklar bu mekâna akın etmişlerdir.²⁶⁵ Ayrıca büyük bir üne ve şöhrete kavuşan Sulu Kahve için Aşık Şem'i'nin söylediği bir şiir bir kitabeye yazılarak Sulu Kahvesi'nin kapısının üzerine koyulmuştur. Kitabede yazılan dörtlük şu şekildedir:

“Ehli aşka etti cesban bünyadını

Edüp tarıf bu dilküşanın inşadını

Hamii uşşak Hemdem Çelebi kim

Vaz' eyledi bunda aşkın yadını”²⁶⁶

---

²⁶¹ Kendi, 1951, s.59.

²⁶² M. Sabri Doğan, *Öteki Konya*, Çizgi Yayınları, Konya, 2018, s.77.

²⁶³ Kendi,1951, s. 63.

²⁶⁴ Aziz Ayva, *Konya'da Aşıklık Geleneğini Besleyen İki Kaynak: Türbeönü'nde Aşık Kahveleri ve Aşık Meclisleri*, (Haz. Muammer Ulutürk), Karatay Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2022, s.158.

²⁶⁵ Odabaşı, 1998, s.109.

²⁶⁶ Kendi,1951, s.63.

Sulu Kahve’de aşıklar toplanıp saz meclisi yaparlardı. Genellikle Aşık Şem’i arkadaşları Aşık Sururi, Aşık Derviş, Aşık Derviş ve Hüseyin birlikte saz ve söz ile aşık meclisleri kurulurdu.²⁶⁷

Aşık Dertli Sulu Kahve’yi yıllarca işletmiş, yaşlanınca çalışamayacağı gerekçesiyle yıllardır işlettiği Sulu kahveyi Derviş Hasan isminde kişiye devretmiştir. Kendisi de memleketi Gerede’ye yerleşmiştir. Sulu Kahvehane’si varlığını 1913 yılına kadar sürdürmeyi başarmıştır. 1913 yılında Sulu Kahve’nin yeni işletmecisi Mehmet Ali Efendizade Faik Efendidir. Mehmet Ali Efendizade dükkânı Yusuf isimli kişiye aylığı 60 kuruşa kiraya vermiştir. Ayrıca o dönemde dükkânın numarası 42 olarak numaralandırılmıştır.

Sulu Kahve II. Dünya Savaşının son dönemlerine kadar yani 1940’lara kadar devam etmiştir. Sulu Kahve kapatıldıktan sonra deri deposu olarak kullanılmıştır.²⁶⁸ Sulu Kahve bugün Üçler Mezarlığı’nın yakınlarında yol üzerinde bulunmuştur. Ancak günümüzde bu ve Türbeönü Kahvesi kalmamıştır. 1954’te Türbeönü çevresinin düzenlenmesi çalışmaları yapıldığında Sulu Kahvesi ile diğer yapılarda yıktırılmıştır.²⁶⁹

Kahvehanelere köylerden gelenler ile işi gücü olmayan kişiler gelirdi. Sulu Kahveye bu tip insanlar gelmezdi. Konya’da başka kahvehanelere gelirlerdi. Esnaf lar ise gündüzleri çalıştıkları için kahvehanelere gelemezlerdi. Bunun yerine kahve ihtiyacını karşılamak isteyen esnaf lar sokak başlarından her köşede duran seyyar kahvecilere giderlerdi.²⁷⁰

Konya’da çarşı içerisinde Osmanlı Döneminin son dönemlerinde ve Cumhuriyet Döneminde yangınlar meydana gelmiştir. Bu yangınlarına en büyüğü 1867 yılında çıkan yangındır. Diğer yangınlar ise küçük ölçekte olan yangınlardır. Bunlardan ilki 17 Aralık 1858 yılında gece saat üç civarında cuma günü Alaca Han’da bulunan Alanyalı bir tüccarın odasında çıkmıştır. Cumhuriyet Döneminde ise 1928 yılında Kebapçılar Çarşı’sında Kebapçı Dede dükkanında başlamıştır. Ayrıca 1961 yılına gelindiğinde da aynı çarşıda bir yangın daha görülmüştür. Ama en büyük yangın 1867 yılına aittir. Konya çarşısında büyük zarar oluşturan bu yangın 27 Eylül 1867 yılında bir cuma günü gerçekleşmiştir.

Yangın cuma gününü cumartesi bağlayan gece saat yedi sularında meydana gelmiştir. Yangının çıkış noktası Konya merkezde çarşı içerisinde Kapı Cami’sine yakın Çubukçu dükkânın altında bir kahvehane dükkanında çıkan yangın sebebiyle Konya çarşısında büyük

---

²⁶⁷ Kendi, 1951, s.101.

²⁶⁸ Odabaşı, 1998, s.110.

²⁶⁹ Odabaşı, 1998, s.60.

²⁷⁰ Odabaşı, 1998, s.110.

hasar meydana gelmiştir. Ancak sahibi akşam kahve ocağında bulunan mangal ateşini söndürdüğünü düşünmüş, Ancak kabasıyla bırakılan kül tüm gece alev almıştır. Sabah yedi sularında ise kahve dükkânı yanmaya başlamıştır. Yangın o gün rüzgârın çıkmasıyla yanda bulunan bakkal ve attar dükkanlarına oradan ahşap Kapı Cami'sine sıçramıştır. Yangın çarşıdaki diğer dükkanlara sıçramıştır. Dükkanların bitişik olması sebebiyle yangın iki kola ayrılmıştır. Biri Hükümet Konağı tarafına doğru giden yol üzerindeki dükkanlara, diğeri de Postane tarafındadır. Yangın çarşı içerisinde çok geniş bir alana yayılmıştır. Bekçiler, zaptiyeler ve valilikten gelen görevliler yangına müdahale etseler de yangın söndürme araç ve gereçleri yetersiz olduğundan ve rüzgârın etkisiyle yangın tüm çarşığı sarmıştır. Yangının büyümesinin sebepleri şu şekilde açıklanır. Konya halkının durumdan haberi olması için tellallar haberi yaymış ve haberi alan esnaflar yangının olduğu yere gelmişlerdir. Yangının ulaşmadığı dükkanlara sahipleri gelip eşyalarını almışlardır. Hapiste bulunan mahkumlar dahi getirilmiştir. Ayrıca yangının bu kadar büyümesinin bir diğer sebebi ise Konya halkının Meram bağlarında ve yaylalarında olması, suyun olay yerine yeterli miktarda gelmemesi ve yangının ulaşmadığı dükkân sahiplerinin eşyalarını almak için çarşıdaki sokakların dar olması sebebiyle izdiham yaşamıştır. Bu nedenle yangın söndürülememiştir. Hatta o dönemde yangın hakkında Konya halkı şu sözleri söylemişlerdir.

"Cehennemî bir hararet gökyüzüne çıkmış, kesif dumanla karışık kızıl alevler şehrin semalarını sarmış, gökyüzü kızıl renkle aydınlanmış, korkunç siyah dumanlar, Sultan Selim ve Şerafettin camileri istikametlerine doğru dağılmıştır."

Yangın rüzgârın kesilmesi ile dört saat sonra kendi kendine sönmüştür. Konya çarşısında çıkan yangın neticesinde 872 küçük ve büyük dükkân ve üç tane ev yanmıştır. Ayrıca iki camide alevlere teslim olmuştur. Bu camilerden biri Kapı Camidir. Kapı Cami'sinin tavanın çökmesiyle yanmıştır.²⁷¹ Diğer bir cami ise Yüksek Camidir. Bugün Aziziye Cami'nin yerinde olan Yüksek Cami ile Hükümet Binası yanmıştır.²⁷² Yüksek Cami'nin tavanı ile tahta minaresi çökmüştür. 1867 yılında gerçekleşen yangın sonrasında çarşı yeniden yapılmaya başlanmıştır.²⁷³ Çarşının yapılandırılması için Vali Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa bir ekiple çalışmalara başlar. İki yıl içerisinde çarşı tamamlanır.

²⁷¹ Hüseyin Muşmal, "Çarşı Yangını", Konya Ansiklopedisi, C.2, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2011, s.298-299.

²⁷² Caner Arabacı, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 1999, s.54.

²⁷³ Muşmal, 2011, s.299-300.

Çarşının yapılandırılmasında valinin yanında Belediye Reisi Hacı Fasih Efendi, Mevlevi Postnişini Sadrettin Çelebi' de bulunmuştur. 1872 yılında Kapı Cami, bu tarihten tam on üç yıl sonra da Aziziye Cami inşa edilmiştir. 1884 yılında Hükümet Binası yapılmıştır. Konya çarşısı iki tane 55 dükkânı olan tüccar bedesteni, kiraat ile sanayi-hane yaptırılmıştır.²⁷⁴ 1867 Konya çarşısında çıkan yangın sonrasında durumu anlatan bir şiir yazılmıştır. Şiir şu şekildedir:

“Saat yedi suları bir nısfu’l-leyli

Gafil kulların bozuldu fiili

Ortalığı aldı yangın alevi

Çağırıldı pâ-zedeler figan ağladı

Beyan eylediler saraya

Geldi binbaşı dokunmayın buraya

Ulu camiler uğradı kazaya

Yandı ayetler Furkan ağladı

Çıkan bedaetler meydana geldi

İbret ile Konya bezzazı yandı

Şükreyleyin kaza Mevlâ’dan geldi

İçinde bulunan insan ağladı”²⁷⁵

1867 çarşı yangınında bekçilerin yangını söndürmek için çaba göstermişlerdi. Bekçi Arapça Ases demektir. Osmanlı Döneminde Asesbaşılık kurulmuştur. Görevleri mahallede çarşı ve pazarlarda nöbetleşerek asayişini sağlamaktır. Gece kimsenin olmadığı sokaklarda güvenliği sağlamaktır.²⁷⁶ Bekçilerin diğer görevleri arasında devletin halka duyurularını bildirmek ve mahalle içi olası yangınları bildirmek ve ilgilenmektir. Kısaca halkın huzurunu ve mutluluğu sağlamaktır. Bekçiler genellikle mahalle kahvehanelerinin üstüne bir bekçi odaları yapılarak orada kalırlardı.²⁷⁷

²⁷⁴ Arabacı, 1999, s.54.

²⁷⁵ Matlubi, “Çarşı Yangını Destanı Şiir”, *Konya Ansiklopedisi*, C.2, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2011, s.299.

²⁷⁶ Abdülkadir Özcan, “Asesbaşı”, *İslam Ansiklopedisi*, C.3, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s.464.

²⁷⁷ Ali Işık, “Bekçi Teşkilatı”, *Konya Ansiklopedisi* <https://www.konyapedia.com/makale/685/bekci-teskilati>, 05-07-2024.

Bekçiler mahalle halkının huzurunu sağlamakla görevlidir. Günümüzün polis teşkilatı ise XIX. yüzyılın sonları XX. yüzyılın başlarında Zaptiye Nezareti olarak nahiye ve sancaklarda görev yapmışlardır. 1880/1881 yılında önce İstanbul'da, 1901/1902 yıllarında Konya başta olmak üzere Trabzon, Yemen, Bitlis, Trablusgarp vilayetlerinde polis teşkilatı kurulmuştur.²⁷⁸ 1918 yılında Konya'da Merkez Karakolunda görevli olan Abdullah Efendi isimli bir polis memuru Kapaklı Kahve denilen kahvenin önünden geçerken Saman Pazarı yakınlarında Başkatibin hanında bulunan Alman askerlerince şehit edilmiştir.²⁷⁹ Buradan hareketle 1918 yılında Kapaklı Kahve isimli bir kahvehanenin olduğu bilgisi verilmiştir.

Kahvehaneler genellikle cami yakınlarında oluşturulmuştu. Şerafettin Cami'nin çevresinde kahvehane ile yanında hanlar, Yeni Hamam, mahkeme binası gibi kamusal alanlar oluşturulmuştur. Konya halkı evlerde, insanların yoğun olduğu çarşılarda ve farklı esnaf gruplarının kendilerine ait dükkanların sokak aralarındaki kahvehanelerde kahve tüketimi oldukça fazladır. Böylece Konya halkı için kahve vazgeçilmez bir ürün halini almıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi kahvehaneler ticaretin ve alışverişin yoğun olduğu mekanlarda toplanmıştır. Konya'da Sur İçerisinde çarşı bölgesi, At Kapısı ve çarşı yangının meydana geldiği Yüksek Cami civarında kahve tüketimi oldukça yoğundur.²⁸⁰

Konya'da kahvehane işleten kahveciler sosyal ve ekonomik hayatın merkezini teşkil ediyorlardı. Kahveciler kahvehane işletmekle beraberinde esnaflarla da iç içeydi. Bakkal, kasap, manav vs. gibi tüm esnafla yakın ilişki içindeydi. Kahveciler esnafla olan para alışverişini sağlıyorlardı. On dokuzuncu yüzyılda ayanlar Konya'da da belli bir nüfusa sahiplerdi. Bundan sebep Ayanlar esnaf ve kahveciler ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktaydı. Buna göre 1268/1852 yılına ait bir belgede Süleyman Paşa'ya bir arzuhal gönderilmiş olup Bakkal Peros'un takdim etmesiyle gönderilen yazıda Konya'nın eski ayanlarından Süleyman Bey'in eski vekil harcı Kahveci Ali'den bakkal ve kasaplardan olmak üzere bin sekiz yüz kuruşa alacağı vardır. Bu alacağın Kahveci Ali'den tahsis edilmesi için yazı yazılmıştır.²⁸¹

Yine Konya Valiliğine yazılan bir yazıda alacak ve soruşturma üzerine durulmuş olup Konya'nın Akşehir kazasında Akşehirli Derbentlioğlu Ahmet Ağa ile Akşehirli olup İranlı

---

²⁷⁸ Jülide Akyüz Orat, İbrahim Yılmaz, "20. Yüzyıl Başlarında Konya Polis Teşkilatı: Emniyet Tarihine Katkı", *Akademik Bakış Dergisi*, S.31, Kırgızistan, 2012, s.2.

²⁷⁹ Orat, Yılmaz, 2012, s.13.

²⁸⁰ Kaynakçı, 2020, s.167-168.

²⁸¹ A.MKT. DV, 53/40, 13-05-1268, (5 Mart 1852).

esnaf Mehmet adlı kişilerin Tömbeki²⁸², Duhan²⁸³ ve Kahve alacaklarına dair yazı Konya Valiliğine yazı yazılmış, yazılan yazıda cevap gelmiştir. Konya Meclisinin cevabi olumsuz olmuş kabul edilmemiş, ancak yazıyı yazan kişilerin isteklerin kabulü için bir zorlamak istemişlerdir. Ancak yine kabul edilmemiş olup kişiler para cezasına çarptırılmış ve borcun ödenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.²⁸⁴ Yukarıda isimleri geçen kişilerin duhan tömbeki ve kahve alacakları nedeniyle soruşturma başlatılmıştır. Tömbeki bir tütün çeşidi olup ülkemize 1687 yılında Hindistan ve İran'dan gelmiştir. İlk üretimi Bağdat ve Şam'da gerçekleştirilmiştir. Tömbeki tütünün nikotin oranı oldukça fazladır.²⁸⁵ Böylece zararlı olduğu için kahve ile birlikte tüketilen nargile türü tömbekinin dumanı zarar verdiği için yasaklanmış olmalıdır.

Ayrıca kahve ocakları da yaygınlaşmış ve ekonomik olarak önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Hükümet konaklarındaki ocaklar belirli meblağalar karşılığında kiraya verilerek gelir elde edilmeye başlanmıştır. Örneğin Konya Akşehir kazasında 1221/1806 yılında Hükümet Konağı'nda bir kahve ocağı miktarı üç yüz yirmi kuruşa kiraya verilmiştir.²⁸⁶ Yine Konya Akşehir'de hükümet dairesi dahilinde maliyeye ait ahşap bir kahve ocağının tahliye edilmesi gerekmiştir. 11 Ağustos'tan itibaren kahve ocağının icar bedelinin terkini yani kira bedeli üç yüz yetmiş kuruş olarak belirlenmiştir.²⁸⁷

Osmanlı toplumunda kahvehaneler bir taraftan kamuoyu oluşturma, sosyal gündemin canlı bir şekilde yaşandığı yerler olabildiği, hatta sosyal tepkilerin ve kalkışmaların, odağı olabildikleri gibi kendileri de çeşitli tepkilerin hedefi haline gelebiliyorlardı. Zaman zaman bazı kahvehaneler, içki, fuhuş, kumar gibi faaliyetlerin yapıldığı yerler haline gelebiliyorlardı. Sahiplerinin çeşitli suçlara karşıması durumunda sosyal tepkilere maruz kalabiliyorlardı. Bu durumda çevre halkı kahvehanelere saldırmakta ve onlara zarar verebilmekteydi. Örneğin Uluborlu Redif taburu kâtibi Muavini Ziya, Depo Memuru Başçavuş Tefik, birinci bölük başçavuşu Hüseyin ile birlikte berber esnafı Osman Çavuş'un dükkanında otururlarken Kahveci Hüseyin ile Sotta zade Tahsin isimli bu kişilerin halkı galeyana getirip dükkâna saldırılar. Olay Sotta zade Tahsin elinde sarığı ile "bunları biz buluyoruz" diyerek yüz kadar

²⁸² Nargile tütünü olarak isimlendirilen bu tür Türkiye'de sadece Hatay ili ile Konya'nın Hadim ilçesinde yetiştirilir. Tömbeki ekimi ve dikim işlemi, Türkiye'de uzun yıllardan yapılmaktadır. (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Tütün ve Tütün Mamulleri, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 1977, s.13.)

²⁸³ Duhan Arapça kökenli bir kelime olup duman çıkarmak ve tütmek anlamına gelmektedir. (Metin Yurdağür, "Duman", *İslam Ansiklopedisi*, C.9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s.546.)

²⁸⁴ HR. MKT, 567/45, 19-08-1283.(27Aralık 1866).

²⁸⁵ Eda Türkeli, "Osmanlı'da Tömbeki Tütünü ve Nargile Kültürü", *Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.5, 2018, s.105.

²⁸⁶ ML. EEM. 1187/15, 13-01-1332, (26 Mart 1916).

²⁸⁷ ML. EEM. 1275/33, 15-08-1334, (15 Ekim 1918).

kişiyi ayaklandırmış, sokağa dökmüştür. Halk ellerinde bulunan taşları yakınlarında bulunan dükkânın içerisine doğru atmışlar. Dükkânda bulunanlar ve bu ismi geçen kişiler saldırıya uğramışlardır. Bu konu ile ilgili Konya Valiliğine yazı yazılmıştır.²⁸⁸ Bu sefer yine başka bir kahveci lakaplı kişi Kayserili Kahveci Yovan bir zaman akli dengesi bozulmuş, sonrasında iyileşince Konya Ereğli'de yaşayan kardeş gibi gördüğü akrabası Bakkal Yovan'ın yanına arkadaşlık yapması için gönderildiği Konya Vilayet-i celilesine yazı ile bildirilmiştir.²⁸⁹ Diğer başka bir örnekte Konya'nın Ilgın kazası nahiyesinde bir kahvehanenin, birileri tarafından camları kırılmış, eşyalarını yağma etmişlerdir. Kahvehane sahibi Kahveci Ali Rıza Efendi zararlarının karşılanması için tazminat istemiştir. Durumu gerekli mecralara bildirmiştir.²⁹⁰ Yine bir başka örnekte Konya Akşehir Kaymakamlığından Konya Vilayetine yazılan yazıda, Akşehir Kaymakamı Rıfat Efendi, yakınlarda bir kahvehanede kahve içen insanlara bir yazı okumuştur. Yazıda Aka Gündüz ile önceleri Konya'da bulunan Hüseyin Komi tarafından hükümet aleyhinde nesir şeklindeki bir kitap okunmuştur. Kitabın kahvehanede halka karşı okutulmasında içeriğinde yanlış fikirler barındırdığı için ve durumun fesat çıkardığı gerekçesiyle okutulan, kitapla ilgili hakkında tahkikat yapılmış olup durum Konya Vilayetine telgraf çekmiştir.²⁹¹

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Konya ve kazalarında kaç kahvehane var ve başka neler bulunmaktadır. Bu konuya değinmekte yarar vardır.

Konya şehri içerisinde 1286/1869 yılına göre mahsulat-ı sınıaiyye yani sanayi ürünleri arasında kahve değirmeninden bahsedilmiştir.²⁹² Kahve değirmeni bugün kahve makinelerinin bir benzerleridir. Kahve çekirdeklerinin küçük parçalara ayrılması için dövme ve öğütülme işlemi oldukça önemlidir. Kahve çekirdeklerinin dövülmesi dibek denilen havanlarda dövülür. Öğütülme işlemi ise kahve değirmenlerinde yapılır. Osmanlı Dönemi değirmenleri daha çok evlerde silindir gövdeli, çarklı kollu el değirmenleridir. Kahvehanelerde ve büyük konaklarda tablalı değirmen türü de mevcuttur.²⁹³ 1869 yılına Ereğli kazasında dokuz tane kahvehaneden bahsedilmiştir. Kahvehanenin yanında dört han ile elli dokuz dükkândan bahsedilmiştir.²⁹⁴

²⁸⁸ DH. MKT, 689/58, 23-01-1321, (21 Nisan 1903).

²⁸⁹ ZB, 442/5, 28-01-13-1324, (10 Nisan 1908).

²⁹⁰ DH. MKT, 2685/73, 22-11-1326, (16 Aralık 1908).

²⁹¹ DH. ŞFR, 68/23, 19-11-1334, (17 Eylül 1916).

²⁹² *Konya Vilayet Salnamesi*, 1286/1869, s. 112.

²⁹³ Ela Yılmaz, "Adana Müzesi Eserlerinden Örneklerle Osmanlı Dönemi'nde Kahve Kültürü", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.32, S.2, Adana, 2023, s.812.

²⁹⁴ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1286/ 1869.s.120.

1288/1871 yılına göre Nevşehir kazasında 30 adet kahvehane ile kahvenin kavrulduğu yer olan bir adet tahmishane bulunmaktadır. Ayrıca 1248 adet dükkân, 10 adet handan bahsedilmiştir. Aynı yıl içerisinde Aksaray kazasında 5 adet kahvehane ile 150 dükkân bulunmaktadır.²⁹⁵ Yine aynı yılda Konya merkezinde yirmi beş kahvehane ile mahsulat-ı sınaîyye de kahve değirmeninden bahsedilmiştir²⁹⁶ Ereğli kazasında 9 adet kahvehane ile dört han, yüz elli dokuz dükkân bulunmaktadır.²⁹⁷

1289/1872 Konya yılına ait bir Konya kazasında yirmi beş kahvehane ile bin yüz altmış dükkân²⁹⁸ ile Konya’da bir kahve değirmeni olduğu belirtilmektedir.²⁹⁹ Yine aynı yılda Ereğli kazasında 1869 yıllıklarına göre Yani üç sene içerisinde kazada bulunan kahvehane sayısında han ile dükkânların sayısında da değişiklik olmamıştır.³⁰⁰ Yine aynı yılda Ereğli kazasında 9 adet kahvehane ile dört han, yüz elli dokuz dükkân bulunmaktadır.

1291/1874 yılına ait yine Ereğli’de dokuz kahvehaneden bahsedilmiş ve³⁰¹ aynı yılda Aksaray kazasında altı tane kahvehaneden de bahsedilmiştir.³⁰²

1292/1875 yılında İstanbul’a padişaha kahve gönderilmesi gerekliydi. Mısırdan Anadolu’ya getirilen kahvelerin ticaret yolu Konya üzerinden geçmekteydi. Alınan kahvelerin İstanbul’a ulaştırılması için Dersaadete yazı yazılmış ve yetkiler kahvenin dört deve ile yola çıkarıldığı yakında İstanbul’a ulaşacağı bilgisini vermişlerdir. Böylece kahvenin İstanbul’a ulaştırılması için 21 Haziran 1292 yılında Konya’dan yola çıkarılmıştır.³⁰³

1294/1877 yılına ait Konya yılında Ereğli kazasında daha önceki yıllıklarda 9 adet kahvehane olurken 1877 yılına ait yıllıkta bu sayı 8 olmuştur. Yani Ereğli’de 8 adet kahvehaneden bahsedilmiştir. Ayrıca yine aynı yılda Konya’nın Beyşehir kazasında yedişer kahvehaneden bahsedilmiştir.³⁰⁴

1293/1880 yılında ise sanayi ürünleri arasında Konya merkezi 5 adet kahve değirmeni hakkında bilgi verilmiştir.³⁰⁵

²⁹⁵ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1288/1871, s.122-123.

²⁹⁶ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1288/1871, s. 105- 106.

²⁹⁷ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1288/1871, s.122.

²⁹⁸ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1289/1872, s.84.

²⁹⁹ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1289/1872, s.84.

³⁰⁰ *Konya Vilayet Salnamesi*,1289/1872, s.89.

³⁰¹ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1291/1874, s.97.

³⁰² *Konya Vilayet Salnamesi*, 1291/1874, s.123.

³⁰³ TSMA. E, 541/12, 18-06-1292, (22 Temmuz 1875).

³⁰⁴ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1294/1877, s.115-116.

³⁰⁵ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1293/1880, s.115.

1302/1884-1885 yılına ait Konya kasabası olan Kadınhanı kasabasında altı adet kahvehane olduğu belirtilmiştir.³⁰⁶ Buradan hareketle XVIII. yüzyılın son dönemlerinde Konya'nın Ereğli kazasından başka hiçbir kaza ve kasabalarda bulunmazken, XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde kahvehaneler kasabalarda dahi yer etmiştir. Yine aynı yılda Sille Nahiyesinde altı adet kahvehanenin olduğu bildirilmiştir.³⁰⁷ Aynı yılda Konya'nın Espkeşan yani Cihanbeyli kazasında bir kahvehane bulunmuştur.³⁰⁸

1303/1885-1886 yılına Kadınhanı kasabasında altı kahvehaneden bahsedilmiştir.³⁰⁹ Konya'nın Kadınhanı kasabasında bir yıl içerisinde kahvehane sayısında bir değişiklik olmamıştır. Yine aynı yılda Kadınhanı kasabasında Said-ili Nahiyesinde altı kahvehaneden bahsedilmiştir.³¹⁰ Sille kasabasında altı kahvehaneden bahsedilmiştir.³¹¹

1303/1886 yılında Konya'da Yenice Kahvehanesi isimli bir kahvehanenin olduğunu kaynaklarda görmekteyiz. Bu kahvehanenin kapatılarak yerine zaptiye inşa edileceğinden kahvehanenin yüz elli kuruşa tamir edileceğine dair Konya'ya bir yazı yazılması istenmiştir.³¹²

1304/1886-1887 Konya yılına Beyşehir kazasında beş kahvehane olduğundan bahsedilmiştir.³¹³

1306/1888-1889 yılına ise Konya'nın Ereğli kazasında on adet kahvehane bilgisinden bahsedilmiştir.³¹⁴ Buradaki bilgiye göre Konya'nın vilayet salnamesinde daha önceki yıllıklara göre Ereğli kazasında kahvehane sayısı 5 veya 6 iken sayı 10'a çıkmıştır.

1307/1889-1890 yılına göre Kır-İli Nahiyesinde beş kahvehane hakkında bilgi verilmiştir.³¹⁵

İçinde kahvehanelerin de bulunduğu imar faaliyetleri hakkında yazılan bir yazıda da Merhum Esad Paşa'nın valiliği sırasında İptidai Mektebi yaptırılmış olduğu belirtilmişti. Bu mekteplerde çalışan öğretmen ve hademesi maaşlarını ve masraflarının karşılığı Maarif Bakanlığı yerine yedi mağaza, üç bab dükkân ile bir kahvehane, misafirhaneden gelen gelir ile bu masraflar karşılanıyordu. Ancak Sururi Paşa'nın bu misafirhanenin arkada bulunan boş arsaya yaptırılan hastane masrafları ve gelirleri için kullanılır olmuş ve maaşlarını alamayan

³⁰⁶ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1302/1884-1885, s.50

³⁰⁷ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1302/1884-1885, S.52.

³⁰⁸ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1302/1884-1885, s.78.

³⁰⁹ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1303/1885-1886, s.163.

³¹⁰ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1303/1885-1886, s.163.

³¹¹ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1303/1885-1886, s.165.

³¹² DH. MKT, 1353/85, 05-10-1303, (7 Temmuz 1886).

³¹³ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1304/1886-1887, s.87.

³¹⁴ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1306/1888-1889, 105.

³¹⁵ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1307/ 1889-1890, s.82.

muallim ve hademeler görevlerini yerine getiremediklerinden mekteplerin kapatılması durumu ile karşı karşıya gelmiştir. Durum Maarif Müdürlüğüne dahi yazı ile bildirilmiştir. Bu nedenle hastane masrafların mağaza, dükkân, kahvehane ve misafirhane gelirlerinden karşılanması duruma aykırı olduğu belirtilmiştir. Durumun eski haline getirilmesi için Konya Vilayetine yazı yazılmıştır.³¹⁶ Yine Esad Paşa'nın Valiliği zamanında hicri 1308 yılında Konya'da yedi mağaza, üç dükkân ve birer de kahvehanenin arkasında yedi İptida Mektebi yapılmış ve bu mektepte çalışan muallim, hademelerin maaşları mezkûr yapılardan karşılanıyordu. Ancak Sururi Paşa'nın yaptırmış olduğu hastaneye gelirlerin tahsis edilmesiyle İptida Mektebinde çalışanlar maaşlarını alamadılar ve iflas derecesine geldiler. Durumun eski haline getirilmesi için Konya Vilayetine bir yazı yazılmıştır.³¹⁷ Burada Esat Paşa'nın Valiliği zamanında İptida Mektepleri çalışanlarının maaşlarını kahvehane ile birlikte dükkân ve mağazalardan alınan gelirlerden karşılanmaktaydı.

Mevlevi Dergâhında türbedarlar ve görevlilerde maaşları ile ilgili sorunlar yaşamışlardır. 1282/1865 tarihli belgede Kapıaltı vergi dairesine kâtiplerin yazdığı bir yazıda memur maaşlarının tahsilinden bahsedilmektedir. Daha önceden beri verilen maaşların kesilmesi üzerine itiraz edilmiş olup tekrar ödenmesini istemişlerdir. Buna göre Mevlâna Dergâhı ve Şemsi Tebrizi dede zevatında 72 kuruştan, 370 kuruşa çıkarılmış olup, tüm dervişandan 30 kıyye kahve, 30 kıyye sabun Kapıaltı hasılatından seleflerine verilmiştir. Ayrıca Osman Gazi Han ile Mevlâna Dergâhında bulunan dervişlerin her birinin isimlerinin hazineyi maliyeye gelirlerin bildirilmesi 1882 senesinin Mart ayına kaldığı bildirilmiştir.³¹⁸ Mevlevi Dergâhına ait vergi geliri kalemlerinde kahvenin de ismi geçmektedir. Konya'da kahve gelirlerinin ve vergisinin dahi dergâha ait olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca kıraathane mektepleri içinde çalışanlar da maaşlarını alamamış olup bununla ilgili Maarif Bakanlığına gönderilen bir yazıda, Konya'nın Köprübaşı, Akçaşehir ve kıraathane mekteplerinde muallim hademelerin çalışanların maaşları yüz elli kuruş verilmekteydi. Ancak bu maaşların karşılığı mağazadan gelen gelirlerden karşılanmaktadır. Ancak mağazaların kaldırılması, yıkılması istemiştir. Bunun için komisyon oluşturmuş ve yüz bin kuruşa anlaşmış. Daha sonra bu komisyonda anlaşma iptal edilmiştir. Yeni komisyon için yazı yazılmış ve Konya Maarif Müdürlüğüne mektepler ile kıraathane için yeni çözüm getirilmesi istenmiştir.³¹⁹ Konya Akşehir de Maarif Nezaretine yazılan bir başka yazıda kahvehanelerin

³¹⁶ MF. İBT, 26/41, 18-03-1308, (1 Kasım 1890).

³¹⁷ MF. MKT, 122/55, 11-03-1308, (25 Ekim 1890).

³¹⁸ MVL, 716/14, 29-08-1282, (17 Ocak 1866).

³¹⁹ MF. MKT, 134/5, 19-05-1309, (21 Aralık 1891).

faydasız işlerinden dolayı mekteplerin bundan rahatsız oldukları belirtilmişti. Bu konuda çıkarılmış kanun ve yönetmeliklere rağmen mekteplerin yakınlarında bulunan kahvehanelerden rahatsızlık duyulması neticesinde gereğinin yapılması istenmiştir. Ayrıca Akşehir’de bulunan kahvehane sahipleri hakkında İrade-i Vilayet kanuna göre 74. Maddesine göre ahlaken dahi uygunsuz davrandıkları belirtilmiştir. Ayrıca yine Tedrisat iptidai kanununun 14. Maddesinde kahvehaneler hakkında yazılan yazıda kahvehanelerin tahliye edilmesi taşınması istenmiş, olup konu ile ilgili bilgi verilmiştir.³²⁰

Dahiliye Nezaretine yazılan bir yazıda hamam, kahvehaneler, meyhaneler ile ekmekçi, boyacı, helvacı ve fırıncılar ve taş ocaklarının mahrukat israfının çalı çırpı olması nedeniyle ticarethanelerden orman resmî belgesi alınması gerektiği Konya Vilayetine yazı ile bildirilmiştir. Buna göre 7 numaralı 1311 tarihli tezkirede bildirilmiştir. Ayrıca fırınlardan alınan mahrukat vergisi 95 tarihinde iradeye bildirilmiş olup orman hakkının korunması için fabrika ve taş ocakları ile meyhaneler, fabrikalar ile fırınlar dahi mahrukattan orman resmî belge alınması için yazı yazılmıştır. Kahvehane, boyacı ve helvacı dükkanlarının, ticaret yerlerinin durumu hakkında da orman resmî belge çıkarılması bildirilmiştir. Konya ormanlarının büyüklüğü nedeniyle mahrukat israfının önlenmesi gerektiğidir. Konya’da Hacı Hüseyin Efendi orman gelirlerinde fazla harcama yaptığından hakkında soruşturma başlatılmış ve işinden el çektirilmiştir. Konu ile ilgili orman sermüfettişi görevlendirilerek, 185 numaralı ve 18 Mayıs 1311 tarihli yazıda bildirilmiştir.³²¹ Buradan hareketle kahvehaneler ve ekmekçi, fırıncı gibi esnafların odun kömür gibi yakıtları israf ettiklerinden dolayı orman resmî belgesi vermeleri gerektiği hakkında Konya Valiliği’ne yazı yazılmıştır.

Ayrıca boş arazisi olan ve gelir getireceği düşüncesiyle mağaza ve kahvehane yaptırmak isteyen istasyon taraflarında oturan mutasarrıf Demircizade Mehmet Efendi 2575 arşın olan kendi arsasının üzerine bir kahvehane yaptırmak istemiş bunu için Konya Vilayeti ’ne bir yazı yazmıştır. Bu arazinin üzerinde alt katta mağaza, üst katta beş odası ve bir salonu olan bir bina yapılması için bir istida yazılmıştır. Mezkûr kahvehanenin inşası için ruhsat verilmiş olup, bedeli öşri senevi beş kuruş ve yirmi beş para alınması uygun görülmüştür. Kahvehane inşası için harita çizilmesi gerektiğinden Konya Vilayetine bildirilmiştir.³²² Nihayet yapılan harita gecikmemiş ve kendi arsasının üzerine kahvehane ile ev ve mağazada yaptırılmıştır. Büyükçe bir alan içerisinde çizilen planda en üstte olan şimdiki şehir tarafı, sol taraftaki

³²⁰ MF. İBT, 495/22, 30-05-1332, (26 Nisan 1914).

³²¹ DH. MKT, 2074/35, 13-11-1313, (26 Nisan 1896).

³²² ŞD, 1732/17, 12-05-1315, (9 Ekim 1897).

şeritte diğer şehir tarafı, sağ taraftaki şeritte istasyon tarafında olan şehir tarafı bulunmaktadır. Tam ortasında ise yapılacağı yer gösterilmiştir.³²³

1900'lere gelindiğinde Akseki kazası Tanzimat Döneminden sonra Konya Vilayetinin Teke Sancağına bağlanmıştır. 1901 yılında idari bir değişiklikle Antalya Konya eyaletine bağlı bağımsız bir sancak olmuştur.³²⁴ Kaynaklarda Akseki kazasında bir kahvehane inşasından bahsedilmektedir. 1901/ 1318 yılında Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıda Akseki kazasının merkezi olan Maruliyе kasabasında Maarif tarafından kahvehane, iki oda, bir Unkapanı inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.³²⁵

Kahvehaneler insanların boş vakitlerinde satranç, tavlа gibi oyunların oynandığı, kişilerin birbirleriyle sohbet edip eğlendikleri hoşça vakit geçirdikleri mekanlardı. İlk önceleri namaz vakitlerinin bekleyen burada hem kahvelerini içerler hem de sohbet mekânı kurulurdu. Ancak daha sonraları namazlarını ihmal eden insanlar camilere uğramaz olmuşlardır. Buralarda kumar, tavlа gibi oyunlar da oynanır olmuştur. Bu durum XIX. yüzyıl Konya'da da sık görülen bir durum halini almıştır. (1831-1903) Müftü Gevraki Hacı Abdülkadir Efendi kahvehanede boş oturan kişileri sevmezdi. Herhangi bir kahvehaneye girip boş oturan kişileri, özellikle gençleri elinde asasıyla kovalayıp sokağa çıkartırdı. Gençlerin kahvelerde vakit öldürmelerine kızardı. Konya halkı saygılarından dolayı Müftü Abdülkadir Efendi'yi kızdırmamak için elinden geleni yaparlardı.³²⁶ Topçuzade Mehmet Arif Bey'in Mezbaha-i Ahlakiyeler yahut Kahvehaneler isimli, Beyanü'l Hak Dergisi'nde çıkardığı makalede, insanların akın akın kahvehanelere koştuğunu ve bu mekanlarda kumar oynayan içki içen insanların dinen de ahlaken de yanlış olduğunu belirtmiştir. Tavlа gibi oyunlar ile kumar masalarında çoluk çocuğun rızkını kumar masalarında harcayanların dinen doğru olmadığını da vurgulamıştır.³²⁷ Ayrıca kahvelerde oynanan oyunlara verilen paraların yetimlere ve fakirlere verilmesi gerektiğinden bahseder. Hatta her kahvehanenin Darülfünun'a çevrilirse eğitime destek olunabileceğinden ve halka daha çok yarar sağlayacağından bahsetmiştir.³²⁸

İnsanlar toplu olarak kahvehanelerde birbirleriyle sohbet ederek kahve içerlerdi. Çayda en az kahve kadar çok tüketilen bir içecek halini alması ile Kahvehane gibi çayhaneler açılmıştı.³²⁹

³²³ İ.DF. E, 6/34, 03-06-1315, (30 Ekim 1897).

³²⁴ Halil Hadimli , "Akseki İlçesinin Coğrafyası " , (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum, 2008, s.191.

³²⁵ MF. MKT, 535/38, 17-07-1318, (10 Kasım 1900).

³²⁶ <https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/muftu-gevraki-haci-abdulkadir-efendi/> 30.06.2024

³²⁷ Ahmet Çelik ,” Mezbaha-i Ahlakiyeler Yahut Kahvehaneler”, *Akademik Sayfalar*, C.17, S.5, Konya, 2017, s.72-73.

³²⁸ Çelik, 2017, s.75.

³²⁹ Kasım Bilici, Demlikten Süzülen Kültür: Çay, akademiktarih.com, 27-06-2024.

Ayrıca kahve ile çayın tüketilmesi ile birlikte şeker de tüketilmeye başlanmıştır. Bununla ilgili 26. Emniyet Müdürlüğüne yazılan bir yazıda I. Dünya Savaşı sırasında Mekke ve Medine'den gizlice Anadolu'ya ve bu arada Konya'ya gelen kişiler yanlarında kahve ve şeker de getirdikleri, bu kişilerin takip edilerek haklarında -muhtemelen kaçakçılık sebebiyle- adli tahkikat başlatılması istenmiştir.³³⁰

4.3. KONYA'DA KAHVEHANE ÇEŞİTLERİ

4.3.1. Aşık Kahvehaneleri

Aşık kahvehaneleri XVI. yüzyıl veya XVII. yüzyılın ilk başlarında ortaya çıkmıştır. Anadolu'da Aşıklık geleneğinin XVI. yüzyılda başladığı düşünülerek aşık kahvehanelerinin bu yüzyıllarda başladığı kabul edilmiştir.³³¹

Aşık kahvehaneleri isminden de anlaşılacağı üzere aşıkların sazlarıyla şiirler okuduğu mekanlardır. Bu mekanlar halk edebiyatı ile tekke ve tasavvuf edebiyatının harmanlanması ile oluşmuştur. Aşıklık geleneği sözlü şiirlerin saz ile okunmasıdır. Aşık kahvehaneleri, yeniçeri kahvehaneleri ile aynı dönemde, on sekizinci yüzyıl içerisinde kurulmuştur. Ayrıca aşıklar hem kendi kahvelerinde hem de yeniçeri kahvehanelerinde de destanlar, koşma ve maniler okurdu. Aşıklar sadece lirik şiirler okumazdı. Yeniçeri kahvehaneleri etkisinde kaldıkları için siyasi temalı şiirler de okurlardı. 1826 Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra aşık kahvehaneleri yeniçerilerin etkisinden kurtularak kendi düzenlerini kurmuşlardır. Ayrıca Tanzimat'ın getirdiği batılılaşma ile farklılığa girmiştir.³³² On altıncı yüzyılda başlayan aşık kahvehaneleri on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru modernleşmenin başladığı bu dönemlerde eski ihtişamlı günlerini yitirmiştir. Ayrıca yirminci yüzyıl başlarında aşık kahveleri İstanbul'da kaybolmaya başlasa da Anadolu'nun diğer şehirlerinde Doğu ve İç Anadolu bölgelerinde kendini koruyabilmiştir.³³³

Halk Edebiyatının fonksiyonları arasında eğlenme, eğlendirme ve bilgi yatmaktadır. Bu işlemlerin yapılabilmesi için bu mekanlara ihtiyaç duyulmuştur. Kahvehaneler ise halkın birlikte sohbet ettiği, sosyal bir kamu alanı oluşturduğu mekanlardır. Halk edebiyatının kendine en uygun seçtiği ortam kahvehaneler olmuştur. Kahvehaneler halk edebiyatı ile birleşince eğlence ile bilginin oluşturduğu halk edebiyatı ürünleri oluşturulmuştur. Böylece

³³⁰ DH. ŞFR, 79/126, 30-11-1335, (17 Eylül 1917).

³³¹ Kılıç, 2015, s.63.

³³² Sökmen, 2016, s.40-41.

³³³ Şahbaz, 2007, s.58.

kahvehane tarzı aşık kahvehaneleri oluşmuştur. Aşıklar ellerinde sazlarıyla herhangi bir kahvehanede çalıp söylemişler, ya da bir kahvehaneye odaklanarak sadece orada söylemişlerdir. Kahvehaneye gelerek şiirler okuyan aşıklara Kahvehane Şairleri denir olmuştur.³³⁴ Sazını eline alıp aşık kahvehanesine giden bir aşık orada yer edinebilmek için bir dizi sınavlardan geçmesi gerekirdi. Bu sınavlar aşıklar için çok önemlidir. Çünkü aşık şiirini kahvehanede söylerken dinleyicilerinde onu dinlemesi gereklidir. Bu nedenle olması gereken söz, yaratıcı, musiki ve dinleyicidir. Bu dört ögenin olması ile aşık kahvehanede faslımı gerçekleştirebilirdi.³³⁵

Aşık kahvehanelerinde aşık fasılları olarak nitelendirilen şiirler akşam vakitlerinde yapılırdı ve dört veya beş saat sürerdi. Gündüzleri bu mekanalar halkın toplandığı sohbet ettiği mekanlar olmuştur. Aşık kahvelerinde fasılların yanında hikayeler okunur ve muamma çözme, deyişler söylenirdi. Etkinlikler ve programlar özel günler ve özel günlerin dışında olan günlerde de gerçekleştirilirdi. Ramazan aylarında ise gece teravih namazı kılındıktan sonra başlar, sahur vaktine kadar devam ederdi. Aşıklar kahvehanelerde koşma, mâni, türkü, destan gibi halk edebiyatının türlerini halka saz eşliğinde sunarlardı. Aşık kahvehanelerinde amaç halkın sosyal ortam içerisinde saz şairlerini dinleyerek eğlenmek ve hoşça vakit geçirmektir. Bu sayede aşık kahvehanelerin de iletişim ortamı kurulmuştur. Ayrıca aşık kahvehanelerinde aşıklar sadece şiir söylemezler, halk edebiyatımızın ünlü halk hikayeleri de bulunmaktaydı. Bu hikayeler; Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Aşık Garip gibi önemli hikayelerde dinleyicilere anlatılırdı.³³⁶ Aşık kahvehanelerine artan talep nedeniyle saz şairlerini yanında meddah ve karagöz oynatma geleneği yaygınlaşmıştır. Aşık kahvehanelerine ilk zamanlar beyefendi insanlar gelirken sonraki zamanlara doğru sıradan insanların uğrak mekânı haline almıştır.³³⁷

4.3.2. Konya’da Esnaf Kahvehaneleri

İstanbul’da esnaf kahvehaneleri olduğu gibi Konya’da da bulunmaktaydı. Konya şehrinin esnaf kahvehaneleri üzerinde durulması gerekirse; Konya şehri esnaf kahvehaneleri şehrin ticaret merkezinin olduğu çarşı ve pazarlarda kurulmuştur. Osmanlı Dönemi öncesi Konya çarşısında pazar yerleri farklılık göstermiş olup her sanat erbabının kendine has çarşısı

³³⁴ Uğur Durmaz, "Bir Mekân Anatomisi Halk Edebiyatı Ürünlerinin Yaratma ve İcra Ortamı Olarak Kahvehaneler", *Uluslararası Halk Bilim Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.4, Kocaeli, 2020, s.113-114.

³³⁵ Âdem Balkaya, "Mekân Poetikası Bağlamında Aşık Kahvehaneleri ve Aşık Üzerinde Kimi Fonksiyonları", *Turkish Studies*, C.8, S.1, Ankara, 2013, s.885.

³³⁶ Durmaz, 2020, s.114-115.

³³⁷ Balkaya, 2013, s.885.

bulunurdu. Örneğin dokumacılar, demirciler, debbağlar, kasaplar, ekmekçi ile terzilerdir.³³⁸ Konya’da toplamda 32 esnaf dalı bulunmaktaydı. Her bir esnaf dalının şeyh, yiğitbaşı ve kethüdası bulunmaktaydı. Osmanlı Dönemine gelindiğinde XVII. yüzyıla ait kayıtlara göre Konya’da esnaflar yoğun olarak bakkal, demirci, nalbant, kürkçü, ayakkabıcı, kuyumcu kalaycı, inşaat ustası, attar, fırıncı, berber ve kahveci gibi esnaf dallarından bahsedilmiştir.³³⁹

Diğer taraftan Aynı meslekten olanlar yan yana dükkanlarda çalıştıkları için buldukları sokak isimleri ile anılırlardı. Osmanlı döneminde ise pazar alanları ticaret amacıyla sur dışına kadar ilerlemiştir. Dışarıdan ticaret amacıyla gelenler ile daha iyi ticaret yapılması amacıyla pazar alanları daha geniş bir alana yayılmıştır. Sur içerisinde belli bir düzen hakimdi. Osmanlı Dönemi öncesinde olduğu gibi aynı meslekten olanlar kendilerine ait çarşılarda bulunurlardı. Kendilerine has çarşı ve pazarlarda çalışan esnaflar başka bir yerde çalışamazlardı. Kendilerine ait belirlenen bölgelerde çalışırlardı.³⁴⁰ Konya çarşısı ve pazar yerleri yan yana olmasına rağmen iç içe geçmemiştir. Selçuklu Döneminden Osmanlı Dönemine kadar Konya Çarşısı yer değişikliği yapmamıştır. At Pazarı kapısından Mevlâna Türbesi’ne oradan Hükümet Konağı’na oradan Kapı Camisi ile Aziziye Camisi’ne kadar geniş bir alanı kapsamıştır. Ayrıca XIX. yüzyılda dükkanlar kerpiç ve toprak sıva ile yapılmıştır. Kerpiç dükkanların çatıları toprak dam ile örtülmüş olup, dükkanların döşemeleri ahşaptandır. Dükkanların üzerleri tahta kepenklerle örtülmüştür.³⁴¹

4.3.3. Konya’da Seyyar Kahvehaneler

Konya’da İstanbul’da olduğu gibi Konya’da da seyyar satıcılara rastlıyoruz. Bunlar arasında seyyar kahveciler de bulunmaktadır. Seyyar kelimesi yeri olmayan ve sürekli yer değiştiren, insanlar arasında dolaşan kimselere denir. Seyyar kahveciler ise gelen müşterilerine kahve içmesi için ellerinde araç ve gereçleri bulunurdu. Seyyar satıcılar genellikle müşterilerin ayağına giderdi. Buldukları yer ise Konya çarşısı, parklar, mahaller ile okul önlerinde ve istasyon gibi yerlerde bulunmuşlardır. Seyyar kahveciler kapalı mekanlarda değil açık mekanlarda yukarıda bahsettiğimiz gibi insanların yoğun olduğu çarşıdaki dükkanların köşe başlarında konuşlanmışlardır. Seyyar kahveciler diğer seyyar satıcılardan farklı olarak gelen müşterilerine kahve sunardı. Çay kültürünün henüz başlamadığı dönemlerde seyyar kahveciler müşterilerine çay servisi yapmazlardı. Konya’nın çarşı esnafı işlerine başlamadan

³³⁸ Hüseyin Muşmal, “1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.32, S.1, Sivas, 2008, s.100.

³³⁹ Baykara, 2002, s.183.

³⁴⁰ Muşmal, 2008, s.100-101.

³⁴¹ Muşmal, 2008, s.103.

önce kuşluk vaktinde yemeklerinden sonra kallavi fincanlarında kahve tüketilirdi.³⁴² Kallavi fincanı kulpsuz ve olduğundan büyük fincanlara denilmektedir. Kahvenin normal kahve fincanlarından büyük ve kulpsuz fincanlarda sunulmasına kallavi ismi verilmiştir.³⁴³ Konya çarşısı esnafının yemeklerden sonra kallavi adı verilen büyük kahve fincanlarında kahve içtikleri anlaşılmaktadır.

4.4. KONYALI AŞIK ŞEM'İ VE DİĞER AŞIKLAR

Aşık Şem'i Konya Türbe Kahvesi ile Sulu Kahvede ismi geçen en önemli saz şairidir. Aşık Şem'i kimdir buna değinmek gerekir.

Aşık Şem'i veya Konyalı Aşık Şem'i, 1198/1783 tarihinde Konya'nın Piresat Mahallesi'nde doğmuştur. Babası dönemin meşhur helvacılarından Mehmet Ağa'dır. Aşık Şem'i'nin soyu Piresat Mahallesi'ne ismini verdiği Pir Esat Oğlu Hacı Hüseyin Ağa'dır. Aşık Şem'i'nin asıl adı Ahmet'tir. Şem'i ilk zamanlar babasının mesleği olan helvacılık işinde babasının yanında çalışmışsa da helvacılık işini istememiştir.³⁴⁴ Şiir söylediği için kendisine çevresini aydınlatan anlamına gelen Şem'i mahlası verilmiştir. Yaşının ilerlediği dönemlerde çırağı Silleli Sururi'den okuma yazma öğrenmiştir.³⁴⁵

Aşık Şem'i kahvehanenin evlerine ve babasının helvacı dükkanına yakınlığı sebebiyle bu mekâna gelmesi çok da zor olamamıştır.³⁴⁶

Aşık Şemi, Aşık Dertli'nin çalıştırdığı Türbeönü Kahvehanesi'ne yaşı küçük olduğundan ve bekar olduğu için giremiyordu. Ancak akşam olduğu zaman kahvehaneye girebiliyordu.³⁴⁷ 1816 yılında Aşık Şem'i Türbeönü Kahvehanesi'ne girme hakkını kazanmıştır. Şem'i Türbe Kahvesi'ne alınmasından sonra Aşık Ülfeti ile karşılıklı saz eşliğinde şiirler söylemişlerdir.³⁴⁸ Aşık Şem'i babasının vefatından sonra helvacı dükkanlarında dostlarına ve kendisini dinlemek için gelenlere dükkanlarının arka taraflarında bir yer ayarlayarak saz eşliğinde şiirlerini onlara söylemiştir. Aşık Şem'i genç yaşlarda okuma yazma bilmediğinden sadece şiirlerini söylemiştir. Kendi dükkanında herkese şiir söylediği mecliste okuma yazma bilenler şiirleri yazıya geçirilmiştir. 1817 yılında Mevlevi şeyhi Hemdem Sait Çelebi, Aşık Şem'i ile

³⁴² A. Sefa Odabaşı, *Konya İmajı (mekanlar-insanlar)*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2003, s.59.

³⁴³ Ebru Kavlak, Sibel Akova, "Y ve Z kuşağının Kahve Kültürünün Popüler Kültür Bağlamında Değerlendirilmesi", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, C.4, S.2, 2022, s.7.

³⁴⁴ Kendi, 1951, s.5.

³⁴⁵ Nurettin Albayrak, "Şem'i Konyalı", *İslam Ansiklopedisi*, C.38, TDV Yayınları, 2010, s.505.

³⁴⁶ Halıcı, 1982, s.4.

³⁴⁷ Kendi, 1951, s.8.

³⁴⁸ Kendi, 1951, s.21-22.

çırağı Aşık Sururi'yi konağına çağırmıştır. Yanında birçok Mevlevi şair ve neyzenlerden Niyazi Dede, Hulusi Dede ve Aşık Derviş Hasan ile birlikte bir saz alemi kurulmuştur.³⁴⁹ Hemdem Çelebi Aşık Şem'i'nin şiirlerini çok sevdiğinden Meram'daki konağında ağırlamak istedi. Şem'i'nin yanında bu sefer Türbe Kahvesi'nin işletmecisi Aşık Dertli'yi de çağırmıştır. Burada bir sanat meclisi kurulmuştur. Çelebi bu iki aşığı çok sevmiş, her türlü desteği sağlamıştır.³⁵⁰

Aşık Şem'i Hemdem Sait Çelebi ile yakın dostluğu ile bilinirdi. Çelebi'nin Mevlevi olması Şem'i'ninde Hz. Mevlâna hayranı olup Mevlevi olması kaçınılmazdı. Hz. Mevlâna için yazdığı bir de şiiri vardır.

“Arz-ı halim evvela evlad-ı Mevlana'ya hu

İntisabım ibtida evladı Mevlana'ya hu

İydinin kurbanıyım der her kime etsem sual

Bizde can ettik feda evlad-ı Mevlana'ya hu”

Aşık bu Konya şiirinde veciz bir şekilde dile getirir:

“Açtı candan yareyi guş-eyledi neyle kudüm

Biz anın dervişiyiz inkarımız yok bil-umum

Şah-ı kutbü'l-arifindir hazreti Molla-yı Rum

Şüphesiz makbul-i Haktır evliyası Konya'nın”

Mevlevi olduğunu daha kesin bir ifade ile şöyle söyleyecektir:

“Mevlevi'yim, Mevlevi'yim pirimiz Molla-yı Rum

Şah-ı Kutbü'l-arifindir ser-firaz-ı evliya”³⁵¹

Aşık Şem'i Konya'da çok sevilen bir kişi olmuştu. İstanbul'da bulunan Şem'i iki veya üç sefer İstanbul'da bulunmuştu. İstanbul'da ve söz meclislerine katılırdı. Bey ve paşa konaklarında meclisler kurulmuştu. Orada da Şem'i çok sevilen biri olmuştur. Yine İstanbul'da olduğu bir gün bir aşık kahvesine gider. Orda bulunanlar Aşık Şem'i'yi tanımazlar ve ona ait bir şiiri yani koşmayı söylerler. Aşık Şem'i söylenin elinden sazı alarak kendisi söylemeye başlar. Bunu görenler Aşık Şem'i'ye hayran kalırlar. İstanbul'da ünlene ve şöhret

³⁴⁹ Kendi, 1951, s.27-28.

³⁵⁰ Halıcı, 1982, s.5.

³⁵¹ Halıcı, 1982, s.5-6.

sahibi olan Aşık Şem'i'nin ismini padişah III. Selime kadar gitmiştir. III. Selim Şem'i'yi huzuruna çağırıp, saz eşliğinde şiirlerini dinlemiştir. Bu durumu Aşık Şem'i gazelinde şu şekilde yazmıştır.

"Dinlemez oldu şimdi dürr-i meknun söyleyen.

Şab iken elfazını Sultan Selim Han dinledi."³⁵²

II. Selim, Aşık Şem'i'ye bir görev vermek istemiştir. Konya'da "baş havalılığı" yani şehir içerisinde su Müdürlüğü görevine getirilmiştir.³⁵³ Padişah III. Selim Şem'i'ye İstanbul'da kalmasını söylemiş ama o kabul etmemiştir. Konya'da hayatının son dönemlerine kadar çarşı ağalığı görevini yapmıştır. Bu görev Şem'i için Konya halkı açısından daha çok saygı görmesine sebep olmuştur. Ölümüne yakın zaman içerisinde kendi mezarını kendi seçmiştir. Son şiirini ki şiiri şudur:

"Gönüller bâbında beysin paşasın / Mevlâm ömür versin binler yaşasın / Yetiş ey bi-vefâ helâllaşasın / Şem'i ecel câmin içti gidiyor." Yazdıktan sonra 1839'da 66 veya 67 yaşında vefat etmiştir. 200'e yakın şiirlerini Feyzi Halıcı derlemiştir. Aşık Şem'i şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Aşık Ömer adlı kişiden etkilenmiştir.³⁵⁴

Aşık Şem'i'nin mezarı bugün üçler mezarlığının tam karşısında Mevlâna Türbesi'nin güney tarafında giriş kapsının yanında yol kenarındadır.³⁵⁵

Aşık Şem'i'nin en yakın arkadaşı olana Aşık Dertli hakkında bilgi verilmelidir. Aşık Dertli asıl adı İbrahim'dir. Bolu'nun Reşadiye ilçesinde 1772 yılında Şahnalar Köyünde doğmuştur. Babası Karahüseyinoğulları'ndan Ali Ağa'dır. Çocukluk yılları çobanlık yaparak geçmiştir. Babasının ölümü üzerine köyün tanınmış kişilerinden Halil Ağa isimli kişi tarlalarını zorla ellerinden almış ve İbrahim bir akrabasının yanına gitmiş. Oradan İstanbul'a gitmiştir.³⁵⁶ 25 yaşlarında İstanbul'a gelen İbrahim burada barınmamış, oradan Konya'ya gelmiştir. Hacı Asım Usta'nın kahvehanesinde ocakçılık yapmıştır. Burada saz çalıp şiirler söylenmiştir. İbrahim'e "Lütfi" mahlası verilmiştir. Yine Konya'dayken Mevlâna Dergahının Postnişini Hemdem Sait Çelebi tarafından sevilmiş ve her zaman yanında olmuştur. Hemdem Sait Çelebi, yukarıda bahsettiğimiz gibi İbrahim ve diğer aşıklar ile neyzenleri Konya Meram'daki

³⁵² Halıcı, 1982, s. 6-7.

³⁵³ Ayva, 2022, s.155.

³⁵⁴ Albayrak, 2010, s. 505.

³⁵⁵ Ramazan Kamiloğlu, 53. *Konya Aşıklar Bayramı (Feyzi Halıcı ve Ali Berat Alptekin Anısına)*, Karatay Belediyesi, Konya, 2020, s.19.

³⁵⁶ Nuri Yüce, "Dertli", *İslam Ansiklopedisi*, C.9, TDV Yayınları, 1994, s.186.

konağında ağırlamış, fasıllara katılmıştır.³⁵⁷ Konya’da kaldığı sürelerde Türbe Kahvehanesi’nde yakın dostu Aşık Şem’i ve birkaç kişi ile birlikte otururlarken Aşık Dertli Hacı Bektaşî Veli’nin hikayelerinden bahsediyordu. Onun Bektaşî hikayelerini anlatması bir Bektaşî olduğunu göstermektedir.³⁵⁸ Aşık Dertli Konya’da Hemdem Sait Çelebi ile yakınlığı nedeniyle 1819 yılında Meram konağında bir aşk akademisi halini alan ve Aşık Dertli, Aşık Şem’i gibi diğer aşıklarında olduğu topluluk oluşturuldu. Mevlevî tarzında bir musiki meclisi ile başlandı. Sonra halk edebiyatından şiirler söylenildi. Aşık Dertli meclisin en yaşlısı olarak sazını eline alarak şu Semai’yi söylemiştir:

“Ey saki meyinde nedir bu esrar

Bir katrası eder mestane beni

Camı şarabında ne keyfiyet var

Söyledir efsane, efsane beni

Ref, et zülüflerin ey vech-i enver

Zulmeti gönlümüz olsun münevver

Şarab-ı la’lin lezzeti dilber

Gezdirir meyhane, meyhane beni

Aşıkın bin bela gelir başına

Tahammül gerektir adu taşına

Şem’i ruhsarının aşk ateşine

Yaktıkça yakar nirane beni

Bakmaz bu dertliye mahzundur deyu

Hakikat bahrine meşhundur deyu

Bir leylaya aşıktır mecnundur deyu

³⁵⁷ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dertli-ibrahim>, 22.06.2024.

³⁵⁸ Kendi, 1951, s.35.

*Yazmışlar divana, divane beni*³⁵⁹

Konya'dan sonraki durağı Mısır'dır. Mısır'ın Kahire şehrine gelmiştir. Burada Mehmet Ali Paşa tarafından himaye edilmiş, sarayda kahvecibaşılık yapmıştır. On yıl Mısır'da kalmıştır. Tasavvufu öğrenmiş ve aşık kahvehanelerinde ve konaklarda bu düşünceye göre şiirlerle eserler vermiştir. Diğer şehirleri dolaşan İbrahim İstanbul'a tekrar döner ve burada semai kahvehanelerinde sazıyla çalar ve söyler. Şöhreti artar, ismi dilden dile dolaşır.³⁶⁰ İstanbul'da kaldığı sürede eski Bolu Mutasarrıfı Hüsrev Paşa İbrahim'i yanına alarak "şamdan ağası" olarak görev yaptı. Yine onun döneminde II. Mahmut tarafından fes inkılabı zorunlu hale gelmiş, halk bu duruma karşı gelince Hüsrev Paşa İbrahim'e fes giymeyi teşvik edici "fes" redifli kaside yazdırmasını sağlamıştır. Sarayda yazdığı şiir neticesinde ilgiyle karşılanmış, kendisine Çağa âyanlığı verilmiştir. İçkiye düşkünlüğü ve toplanan vergileri zimmetine geçirdiği için görevinden alınmıştır. "Lütfi" mahlasından sonra kendisine "Dertli" mahlası verilmiştir. Daha sonraları Ankara'da Alişan Bey'in himayesine girmiştir. Orada 1845 yılında vefat etmiştir. Ölüm tarihi hakkında 1846 veya 1847 yıllarında vefat ettiği de söylenmiştir. Mezarı bugün Bolu'nun Yeniçağa ilçesinde Şahnalar Köyündedir. Aşık Dertli'nin Divan-ı Dertli isimli Ahmet Talat Haşim Nezihi Okay tarafından yayınlanan divanı bulunmaktadır.³⁶¹

Aşık Sururi Silleli Aşık Sururi olarak bilinir. Silleli Kurt Mehmedoğulları soyundan Osman isimli kişinin oğludur. Kendisinin adı da Osman'dır. Doğum yılı belli olmamakla birlikte Sille'nin Subaşı Mahallesi'nde doğmuştu. Eski adı Kârhane olarak geçmiştir. Genç yaşında saz çalarak şiirler okumaya meraklı olan Sururi Aruz Vezne ile başlayıp hece ile devam ettirmiştir.³⁶² Aşık Sururi, Hocası olan Aşık Şem'i'den dersler almış, onun öğrencisi olmuştur. Sururi okuma yazma bilen medrese eğitimi görmüş biriydi. Ancak sonradan medreseyi bırakmıştır. Böylece Aşık Şem'i'ye okuma yazma öğretmiştir. Ustası gibi sazıyla şiirler söyleyen Aşık Sururi'nin şiirleri herkes tarafından çok beğenildi. Ünü İstanbul'a kadar gelen Sururi, İstanbul'da padişahın huzurundan iyi bildiği şeyi saz çalıp şiirler okumuştur. İstanbul'da büyük bir yer edinmiştir. Aşık Sururi şiirlerinde Fuzuli'yi örnek almıştır.³⁶³ Ayrıca Memleketi Konya Sille'de Leyla isimli bir kızı seviyordu. Kızın ailesi kızı Sururi'ye vermemişlerdir. Bu nedenle Sururi İstanbul'a gitmiştir. Çok sevdiği Leyla'sını hiçbir zaman unutamamış, şiirlerinde "*Şehr-i zindanda geçen günler*" olarak belirtmiştir. Sururi Kayseri'ye

³⁵⁹ Kendi, 1951, s.40-41.

³⁶⁰ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dertli-ibrahim>, 22.06.2024.

³⁶¹ Yüce, 1994, s.187.

³⁶² Saim Sakaoglu, "Aşık Sururi", *Konya Ansiklopedisi*, C.1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2012, s.290-291.

³⁶³ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sururi-osman>, 22.06.2024.

de uğramış, Kayseri'nin Develi ilçesinde dönemin en ünlü aşıklarından Seyrani ile dost olmuş, memleketi Sille'ye döndüğünde Seyrani ile görüşmüştür. Ölüm tarihi hakkında bilgi bulunmazken İstanbul'da bulunduğu sıralarda bazı kıskanç aşıklarca zehirlenerek öldürülmüştür. Ancak bir şiirinde 1878, 93 tarihi Halit Paşa'dan bahsettiğinden Sururi'nin ölüm tarihi bu yıl olabilmektedir.³⁶⁴ Hemdem Sait Çelebi Aşık Şemi, Aşık Dertli gibi Aşık Sururi'ye de desteklerini esirgememiş, Konya Meram'daki konağında Aşık Şem'i'nin yanında Aşık Sururi'yi de çağırmıştır.

Aşık Ömer XVII. yüzyıl saz şairlerindedir. Doğum yeri ve tarihi hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Konya'nın Hadim ilçesinin Gözleve köyünde doğduğu söylene de Karadeniz sahilinde Sayfiye şehri ile Aydın şehri olabileceği de düşünülmektedir. Aşık Ömer şiirlerinde verilen bilgiler göre Osmanlı-Rus savaşlarına katılmış ve birçok şehir gezmiştir. Şair şiirlerinde IV. Mehmet'ten başlayarak diğer dört padişaktan da bahseder. Onun için II. Ahmet çok önemlidir. Aşık Ömer Arapça ve Farsça bilmekte olup Hz. Mevlâna'nın Mesnevi'sini incelemiştir. Aşık Ömer Türk musikisiyle alakalı olup, bugün Aşık Ömer Divanı Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³⁶⁵

Aşık Fahri, Konya'nın mahallerinden Zencirli Kuyu sokağında Çilekeş Dedegandan İsmail Fethi Dede'nin oğludur. 1718 yılında doğan Aşık Fahri'nin adı Mustafa'dır. Konya'da bulunduğu yerde Zencirli Medresesi'nde eğitim görmüş, ancak yarıda bırakmıştır. Ayrıca Aşık Fahri Hemdem Sait Çelebi'ye yakınlık ve arkadaşlığı neticesinde yine Çelebi'nin teşvikiyle meşhur Sulu Kahvehane'yi yaptırmıştır. Aşık Fahri'de kendisi de bir âşık olduğundan kurduğu Sulu Kahvede bulunmuştur. Kısa zamanda burası Aşıklar Akademisi olmuştur. Bu kahvenin ünü her yere yayılmış, yabancı aşıklarda Sulu Kahvehane'ye gelir olmuşlardır. Yerli aşıklar Sulu Kahve'de sazlarını çalarak şiirlerini karşılıklı söylerlerdi.³⁶⁶

Seydişehirli Aşık Mehmet Kıl, 1892 tarihinde Konya'nın Seydişehir ilçesinin Sofuhane Mahallesi'nde doğmuştur. Babasının adı Nuri olan Mehmet Kıl, aşıklardan olup sazını alarak diyar diyar gezmiştir. Kendisi "Âşık Zamani" mahlasını kullanmıştır. Kendi zamanında Sultan Reşat, padişah Mehmet Reşat'ın sarayda askerlik görevini yerine getirmiştir. Mehmet Kıl Saz

---

³⁶⁴ Sakaoğlu, 2012, S.291.

³⁶⁵ Ali Berat Alptekin, Saim Sakaoğlu, *Türk Saz Şiiri Antolojisi, Akçağ Yayınları*:14-21.yüzyıllar, Ankara 2006, s.43.

³⁶⁶ İbrahim Kendi, "Şairler Aşıklar Şair Fahri", *Konya Halk Evi Kültür Dergisi*, S.120-121, Konya, 1948, s. 37-38

çalmakta usta olmuş ve sesi de güzel bir kişiydi. Kahvedeyken Sesinin güzelliğini kıskananlar içtiği kahvenin içine sesinin güzelliği gitmesi için bir şeyler karıştırmışlardır.³⁶⁷

Konya’da bir gelenek halini alan ve her yıl kutlanan Aşıklar Bayramı Feyzi Halıcı’nın halk şiirleri ile halk türkülerinin aşıklık geleneğinden geldiğini düşünerek, bu güzel şiirleri ve türkülerin hep dinlenmesi için 27-29 Ekim tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın da teşvikiyle Türkiye Aşıklar Bayramı ilk kez Konya’da ilan edilmiştir. Konya’da başlatılan Aşıklar Bayramı diğer illerde de yapılmış ancak varlığını uzun süre koruyamamıştır. Sadece Konya bu geleneği sürdürmeyi başarmış ve halen deva etmektedir.³⁶⁸

4.5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KONYA’DA KAHVE VE KAHVEHANE

I. Dünya Savaşında kaybeden Osmanlı Devleti yıkılmış, Osmanlı toprakları işgal edilmiştir. Yurdun dört bir tarafı İtilaf Devletlerince işgale uğramıştır. Yapılan gizli anlaşmalarda Osmanlı toprakları paylaşılmış, Konya ve çevresi ise İtalyanlara verilmiştir. Anadolu’da büyük bir direniş başlamış. Kurtuluş Savaşı’nda Mustafa Kemal’in yürüttüğü muharebelerin kazanılmasıyla Anadolu düşmanlardan temizlenmiştir. Millî Mücadele döneminde sonra 29 Ekim 1923 yılında Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Türkiye monarşiden cumhuriyet rejimine geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra yeni bir kanun çıkarılmıştır. 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu hazırlanmıştır. Ancak 1924 yılında yeniden hazırlana Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun 91. Maddesi vilayetler ile ilgili olmuştur. “*Teşkilatı Mülkiye Komisyonu*” kurularak sancaklar vilayetlere dönüştürülmüştür. 30-05-1926, 877 sayılı kanunla Konya Vilayetine bağlı Cihanbeyli Çumra ve Hadim ilçe statüsüne geçmiştir. 1928 yılında 1282 sayılı kanun ile Konya Vilayeti içerisinde yeni ilçeler kurulmuştur. Konya merkez olmak üzere Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çumra, Ermenak, Hadim, Ilgın, Karaman, Karapınar, Kadınhanı, Seydişehir kazalarının da ayrı ayrı nahiyeleri bulunmaktadır.³⁶⁹

1928 yılında Lâdik ve Cihanbeyli Konya’nın bir ilçesi olmuştur. Yine 1953 yılında Akşehir’e Bağlı Yunak Nahiyesi Konya Vilayetine bağlanmıştır. Bundan bir sene sonra 1954 yılında Cihanbeyli kazasına bağlı Kulu, Konya Vilayetine bağlanmıştır. 1957 yılında ise Akşehir kazasına bağlı Doğanhisar nahiyesi Konya Vilayetine bağlanmıştır.³⁷⁰

³⁶⁷ Raşit Usman, “Seydişehirli Aşık Mehmet Kıl”, *Halk Evi Kültür Dergisi*, S.74-77, Konya, 1944-1945, s.9.

³⁶⁸ Kamiloğlu, 2020, s.20.

³⁶⁹ Akandere, 2016, s.24-25.

³⁷⁰ Akandere, 2016, s.26.

Cumhuriyet Dönemi sonrasında Konya hızla gelişen ve büyüyen şehir olarak Cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusu 50.000'i geçmemiştir. Şehrin merkezini daire şeklinde olan Alaaddin Tepesi oluşturmaktadır. Şehir büyük bir alana yayılmıştır. Batıda Zindankale, doğuda Kapı Camii, güneyde Sahip Ata Camii, kuzeyde Hatuniye Medresesi bulunmaktadır. Konya'nın gelişimi için 4 yıllık imar faaliyetleri uygulanmıştır. Birinci imar planı 1946-1954 yılında Larende Caddesi, İstasyon ile İhsaniye Caddelerine doğru batıya yönelik ilerlemiş, yeni evler yapılmıştır. Ayrıca 1954 yılında Konya'nın en büyük fabrikası Şeker Fabrikası kurulmuştur. İkinci imar planı 1954-1960 yılında batıya yönelik şehirleşme yapılırken, güneye doğrudan şehirleşme yapılmıştır. 1960-1966 yıllarında üçüncü imar planı hayata geçirilmiştir. Üçüncü imar planında şehir gelişimi kuzey ve kuzeybatı yönünde gelişmiştir. 1958 yılında yem fabrikası ile 1963 yılında çimento fabrikası kurulmuş olup endüstri alanında şehir büyük bir gelişme göstermiştir. Dördüncü imar planı 1960'larda planlansa da 2000'li yıllarda hayata geçirilmiştir. Şehir demiryolunun batısı ile kuzeybatısı şeklinde gelişme göstermiştir. Selçuk Üniversitesi yerleşkesi de bu yönde kuzey – kuzeybatı yönünde gelişmiştir.³⁷¹

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında eski adı Tefikiye Caddesi olan bugünkü adı Sarraflar Caddesi'nin Garanti Bankası'na bitişik olarak yer alan Tahir Ağa'nın kahvesi bulunmaktaydı.³⁷² Garanti Bankası bugün Saray Çarşısı denilen çarşıda bulunmakta olup kahvehane bankanın altında bulunmaktaydı. Bina iki katlı yarı ahşap olup binanın zemin katı tamamıyla kahvehanenin sahibi Tahir Ağa'ya ayrılmıştır. Tahir Ağa'nın kişiliği ile ilgili olarak, sağlam dostluğu bulunmuş olup insanlarla iyi geçinen, herkesçe sevilen başkalarının duygularına değer veren bir kişiydi. Sağlam kişiliği ve herkes tarafından sevilmesinden dolayı kahvehane dolup taşıyordu. Ancak ayak takımından insanlar değil okuryazar, eğitilmiş, edip ve şair olan kişiler ile emekli yaşını başını almış kimseler gelirdi.³⁷³ Bu kişiler arasında Ermenekli Hasan Rüştü, Naci Fikret, Namdar Rahmi, Ahmet Bilge, Memduh Yavuz Süslü gibi dönemin aydın kişileri bu kahvehanede toplanırlardı. Bir taraftan kahvelerini içerler, bir taraftan da edebi sohbetlerini gerçekleştirirlerdi.³⁷⁴

Ayrıca bu kahvehaneye Konya'nın Cumhuriyet Dönemi halk şairi 1879 yılında doğan Göçülü Aşık Mehmet Yakıcı Tahir Ağa'nın Kahvesi'nin müdavimlerden olup çok sık gelirdi. Tahir Ağa'nın Kahvesi'ne hitap ettiği bir şiirinde

“Dinleyin sözümü Konya'nın halkı

³⁷¹ Metin Tuncel, “Bugünkü Konya”, *İslam Ansiklopedisi*, C.26, TDV Ansiklopedisi, Ankara, 2002, s.187-188.

³⁷² Odabaşı, 1998, s.111.

³⁷³ Işık, 2020, s.271.

³⁷⁴ Odabaşı, 1998, s. 111.

Başka kahveciler hep çaysız kaldı

Millet de işini Mevla 'ya saldı

Tahir Ağa Kahvesi 'ne gelsinler

Alamadım ben gönlümün gamını

Orada iyi alıyor çayın demini

Hesap etmezler masrafın cemini

Tahir Ağa Kahvesi 'ne gelsinler

Bunun için yoktur gam ile keder

Garsonlar çok güzel hizmet eder

Aklı olmayan başka kahveye gider

Tahir Ağa Kahvesi 'ne gelsinler

Kimse Bilmez bu kahvenin huyunu

Kahvenin de karnında yok oyunu

Seyredin havuzun suyunu

Tahir Ağa Kahvesi 'ne gelsinler”³⁷⁵

Şiirde başka kahvehanelerde çay servisi bulunmadığı Tahir Ağa Kahvesi'nde sadece kahve servisinin yanında çay servisi olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet Döneminde yavaş yavaş kahvehanelerde kahve yanında çay içilmeye başladığı anlaşılmıştır. Yine şiirde Tahir Ağa Kahvesi'nde müşterilerin çok olmasından dolayı olsa gerek garsonların çalıştığını görmekteyiz. Yine şiirde havuz suyunu seyredin olarak geçen mısrada kahvehanenin bir havuzu olduğundan bahsedilmiştir. Kahveye gelenlerin su sesiyle rahatlamaları için havuz bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bir diğer kahvehane ise Hükümet Meydanı yakınlarında Şahin Oteli'nin bulunduğu yerde Büyük Hilal Kahvesi bulunmaktaydı. Bu kahvehane 3 Eylül 1948 yılında kapatılmış, başka

---

³⁷⁵ Işık, 2020, s.271-272.

birine satılmıştır. Ayrıca Başak Oteli yakınlarında bir Küçük Hilal Kahvesi bulunmaktaydı. Konyalı kahvecilerce bilinen Dayı lakaplı Akkipriğin İsmail isimli kişi Konya’da birçok kahvehane açmıştır. Bu kahvehanelerden en çok bilineni Kayıklı Kahve’dir.³⁷⁶ Kayıklı Kahve bugün Melike Hatun Çarşısı’nın kuzey tarafında olan İstanbul Caddesi’nin başlangıcı ile Selimiye Caddesi’nin birleştiği yerde bulunmuştur. Kahvehane Konya’nın tanınmış eşrafından olan Konya Müftüsü Abdullah Ulubay’ın kayınpederi Abaoğlu olarak bilinen Abaoğlu Mustafa Efendi’ye aittir. Sadece kahvehanenin olduğu bina değil, çarşının tamamı Abaoğullarına aittir. Kayıklı Kahve ismi, bina kayık şeklinde olduğundan bu isim verilmiştir.³⁷⁷ Kahvehanenin güneye bakan tarafı üçgen şeklinde olduğundan kayığa benzetilmiştir.³⁷⁸

Kahvehane iki katlı olup üst katı kahvehane olarak işletiliyordu. Alt katta ise dükkanlar bulunmaktaydı.³⁷⁹ Kahvehaneye sokak içerisinde tahta merdivenler ile çıkılıyordu. Binanın üst katı kahvehaneydi. Alt katında çeşitli esnafların dükkanları bulunurdu. Bu dükkanlar birbirlerine çok yakındı. Kahvehaneyi çalıştıran Akkipriğin İsmail Ağa, işinde dikkatli ve titizlikle yürütürdü. Ciddi ve otoriter bir kişiliğe sahip olan İsmail Ağa çalıştırdığı kahvehanede herhangi bir olay çıkmasına izin vermeyen bir kişiliktir. Mekân gece yatsı namazından sonra faaliyete geçer, Konya’nın bilinen saz sanatçıları burada saz çalarak şarkılar ve türküler söylerlerdi. Herkes tarafından beğenilen bu mekâna gelen misafirlere garsonluk yapması için İstanbul ve diğer büyük şehirlerden bayan garsonlar getirtilmiştir.³⁸⁰ Kayıklı Kahve 1940’lara kadar varlığını sürdürebilmiş olup 1940 yılının sonlarında bina bakımsız ve harabeye döndüğünden yıkılması kararlaştırılmıştır. Nihayet Ocak 1948 yılında Konya Belediyesi tarafından istimlak edilmiş, yıkım kararı ile bina yıktırılmıştır. Ancak yıkılan binanın sahipleri ile Belediye arasında bir anlaşmazlık çıkmış, enkaz kaldırma çalışmaları bir yıl sonra Mart 1949 yılında ortadan kaldırılmıştır.³⁸¹ Bundan bir yıl sonra 1950 yılında belediye ekiplerince çarşı içerisinde yol genişletme bahanesiyle tamamıyla ortadan kaldırılmıştır.³⁸²

---

³⁷⁶ Odabaşı, 1998, s.111.

³⁷⁷ Mehmet Ali Uz, “Kayıklı Kahve”, *Konya Ansiklopedisi*, C.5, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2013, s.134.

³⁷⁸ Taşkın, 2009, s.49.

³⁷⁹ Uz, 2013, s.134.

³⁸⁰ Odabaşı, 1998, s.176.

³⁸¹ Işık, 2020, s.270.

³⁸² Mehmet Ali Uz, *Konya Mahalleri Tarihi Sephavan Sebephan*, 13, Konya Büyükşehir Belediyesi, Kültür Yayınları, Konya, 2018, s.40

Ayrıca Kayıklı Kahve'nin faaliyet gösterdiği dönemlerde kahvede gece yatsı namazından sonra müzik topluluğu oluşturulur, sazlı sözlü bir eğlence mekânı kurulurdu. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kahvede müşteri yoğunluğundan dolayı kadın garsonlar getirilmiştir. Buranın adı Kızlı Kahve'ye çıkmıştır.³⁸³ Bu kadın garsonlar büyük şehirlerden, İstanbul'dan getirilmiştir.³⁸⁴ İl dışından İstanbul'dan ve büyük şehirlerden getirilen bu kızlar sadece garsonluk değil oyuncu ve okuyucu olarak görev alırlardı. Bu kadınlar zamanla kahvehanenin kadrosuna dahil edilmişlerdir.³⁸⁵ Burada müzik eşliğinde dans gösterileri de olmuştur. Bu oyunlardan “*Arap Rakkase*”, “*göbek oyunları*” gibi oyunlar oynatılırdı. Hatta “*kemiksiz kız bel kırmaktır.*” Yapılan dans oyunlarında ücreti elli kuruş olarak verilir, garsonluk yaptığından ücret arttırılarak elli beş kuruşa çıkarılmıştır.³⁸⁶ Kızlı Kahve, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Konya'nın en ünlü eğlence mekânı olmuştur. Buna benzer Konya'da farklı mahallerde birçok yerde Kızlı Kahveler açılmıştır. Bu mekanlara İstanbul'dan kızlar getirilmiş olup, “*Beyoğlu kaldırımlarından tutulup getirilen kızlar güya şarkı söylerdi.*” Gibi söylentiler meydana çıkmıştır. Konya'da eğlence mekanları olarak Kızlı Kahveler dışında gizli oturak alemleri de bulunmuştur. Ancak buralarda kız kaçırma, adam yaralama, silahlı çatışmalar meydana geldiğinden polis denetimi altına alınmış, eğlence polis gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Bu kahveler barların ve pavyonların oluşmasında önce bulunmuş, bar ve pavyonların gelmesiyle bu kahveler ortadan kalkmıştır.³⁸⁷

Cumhuriyet Döneminden sonra Konya'da bulunmuş, günümüzde var olamayan diğer Kızlı Kahveler şunlardır:

Selimiye Cami'sinin batısında Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin yakınlarında Konya'nın yerli sanatçılarından İbalı Çavuş'un Kahvesi vardı. Kapı Cami'sinin batı tarafında At Pazarı'nın olduğu yerde bir kahvehanene vardır. İstanbul Caddesi'nin üzerinde, bugün var olamayan İtalyanlar tarafından açılan makarna fabrikasının yakınlarında kahvehane vardı. Yine Yusuf Ağa Kütüphanesi yakınlarında bugün var olmayan muvakkithanenin yanında Latif Çavuş'un Kahvesi bulunmuştur. Alaaddin Tepesi'nin güneybatı tarafında Gençler Birliği Lokali'nin üstünde bir kahvehane vardır.³⁸⁸

---

³⁸³ Odabaşı, 1998, s.111.

³⁸⁴ Odabaşı, 1998, s.176.

³⁸⁵ Işık, 2020, s.271.

³⁸⁶ Caner Arabacı, Kahveler, Otel-Han, Karatay Tarih Kültür- Sanat, *Karatay Belediyesi Kültür Yayını*, C.1, Konya, 2012

³⁸⁷ Vedat Çakır, “Konya'nın Geleneksel Eğlence Kültürü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.17, Aralık 2005, s.361-362.

³⁸⁸ Işık, 2020, s.271.

Kızlı Kahveler ile ilgili olarak Celalettin Keşmir'in "Kızlı Kahveler" adlı bir gazete yazısında şunlardan bahsetmiştir. Celalettin Keşmir bir arkadaşının musikiyi çok sevmesinden dolayı meşhur olan Kızlı Kahve'ye gitmek istemiştir. Çok ısrar ettiğinden oda arkadaşını kırmayarak kabul etmiş. Ancak kabul ettiğinde pişman olmuştur. Çünkü Kızlı Kahve'nin ahlaksızlığından bahsetmiştir. Kavganın ve dövüşün eksik olmadığından bahsetmiştir. Ayrıca işlerine göre çalıp söyledikleri ve musikiyi işlerine göre kullandıklarından bahsetmiştir.³⁸⁹

Cumhuriyet döneminde Kayıklı Kahve'yi Akkipriğin İsmail Ağa çalıştırmıştı. Onun Konya'da çalıştırdığı birçok kahvehaneler vardır. Bunlardan diğer iki tane daha kahvehane işletmiştir. Bunlardan biri yukarıda bahsettiğimiz At Pazarı'nın bulunduğu yerde olan kahvehanenin ismi Hacıkaymakların Kahvesi'dir. Şerafettin Cami'sinin önünde taksi meydanının bulunduğu yerde havuzun etrafında bulunan Kır Kahvesi vardı.³⁹⁰ Diğer Kır Kahvelerini sayacak olursak; en eski Kır Kahvesi 1921 yılında Gazi Lisesi'nin bulunduğu yerde Halk Bahçesi denilen yerdedir. Daha sonra bu bahçe yıkılmış, yerine Devlet Tiyatrosu inşa edilmiştir. Kır Kahvesi bugün Devlet Tiyatro'sunun bulunduğu yerdedir. Bir diğeri Alaaddin Tepesi'nin tam üzerinde havuzu bulunan Kır Kahvesi'dir. Şu an halen faaliyette olup³⁹¹ günümüz statüde devam etmektedir.

Ayrıca Türbeönü'nde de bir kahvehane Latif Çavuş'un Kahvesi vardı. Başarılı Çarşı'nın üzerinde gençlerin bulunduğu ve devamlı gelip gittikleri kahvehane vardır. Bu kahvehane bilinen ün sahibi kişiler gelirdi. Bunlardan biri Selamet isimli biridir. Selamet Kırım Tatarlarında olup modern kahveciliği Konya'ya getirmiştir. Bu kahvelerden biri Selamet Otelinin altında olan, bugün Türk Ticaret Bankası'nın olduğu yerdedir. Diğer kahvehane ise Hayat Apartmanı'nın altında bulunmuştur.³⁹²

Bu kahvehaneler 1940-1950'li yıllara gelindiğinde Türbeönü'nde doğu-batı yönünde bulunan tüm binalar yıkıldı. Burada bulunan Havuzlu Kahve ismiyle bilinen tüm kahvehaneleri yıktılar. Bugün kütüphane ve üniversite bölümlerinin yeni cadde açılması için bu binaları geri plana atmışlardır. Kahvehanelerin yıkıldığı gibi Hükümet Meydanı'na giden yoldaki tüm eski yapıları, yüzlerce yıllık evleri yıkmışlar, sokakları ikiye bölmüşlerdir.³⁹³

Celalettin Keşmir'in Cumhuriyet sonrası Konya mahalle kahvehaneleri hakkında şu bilgileri vermiştir. Mahalle aralarında kahvelerin 1960'lardan önce daha fazla olduğu, her mahalle

³⁸⁹ Celalettin Keşmir, Kızlı Kahvelerimiz, *Yeni Konya*, 9 Kasım, 1950.

³⁹⁰ Odabaşı, 1998, s.111.

³⁹¹ Odabaşı, 1998, s.112.

³⁹² Odabaşı, 1998, s.111.

³⁹³ Osman Koçkuzu, *1944-1950 Yılları Arasında Konya'da Türbe Önü*, (Haz. Ahmet Köseoğlu), Türkiye Yazarlar Birliği Konya Şubesi, Konya, 2004, s.222.

arasında bulunduğundan, dönemin gençlerinin sık geldiği yerlerdi. Buralarda her türlü ahlaksızlıkların yapıldığını belirtmiştir. Polis ve jandarmanın da geldiği haberin alınmasıyla bir panik havası yayılmış. Birde Bu kahvelere karşı orta yaşlı erkeklerin bulunduğu kahvehanelerde vardır. Bu kahvehaneler daha sakin ve düzgün mekânlardır. Türbeönü'ndeki kahveler ile Tahir Ağa'nın Kahvesi ve tarihi değeri yüksek olan Kayıklı Kahve'dir. Celalettin Keşmir Kayıklı Kahve'nin yıkıldığına ve restore edilmediğine çok üzülmüştür. Kayıklı Kahve'nin yıkılmasıyla kahvede şakacı ve sohbeti güzel insanların kalmadığından bahsetmiştir. Yine Kayıklı Kahve ve Tahir Ağa'nın Kahvesi'nde çaya ve kahveye olan özlemine belirtmiştir. Bu durumu yazdığı yazıda dile getirmiştir.³⁹⁴

4.6. KONYA'DA KIRAATHANE

Kelime anlamı okuma evi anlamına gelmektedir. Kitap, şiir, günlük gazete ve dergilerin büyük kahvehanelerde okunduğu mekanlara kıraathane denilmiştir. Kısaca kıraathane ile kahvehane arasındaki farkı şu şekilde tanımlamak doğru olmaktadır.

Dinlenmek amacıyla oturlan ve sohbet ederek kahve içilen mekanlara kahvehane ismi verilirdi. Kitap, dergi, gazete okunuyorsa bu mekanlara da kıraathane ismi verilir. O halde kıraathaneler kahvehanelerin farklı bir versiyonudur denilebilir.³⁹⁵ Bu mekanlarda okuma eylemi yapıldığından birçok kitap, dergi, gazete bulunduruldu. Bu sebeple sayıca okuma odaları vardı.³⁹⁶ Kıraathaneler ilk XIX. yüzyıl Tanzimat Döneminde ortaya çıkmıştır. Kahvehanelerde kitap dergi vb. okuma materyalleri haricinde geleneksel oyunların sergilendiği gösteriler yapılırdı. Bu gösteriler Karagöz Hacivat ve ortaoyunu gibi oyunlar halkın ilgisini çeker ve gösterileri izlemek için kahvehanelere gelenler olurdu. Genellikle ramazan gecelerinde gerçekleştirilirdi. İstanbul'da açılan ilk kıraathane 1857 yılında Divan yolunda Sarafim Kıraathanesi'dir.³⁹⁷ Bu kıraathane üç katlı, giriş kısmı depo ile matbaa bölümü yer alırken, ikinci katında okunacak kitaplar, dergiler ve gazeteler ile okumak için uygun alan olarak okuma salonları içerisinde kahve veya çay gibi içecek hizmeti de verilmiştir. Üçüncü katta ise gelen misafirler için kalacakları odalar bulunmuştur.³⁹⁸ Sarafim Kıraathanesi'nde okuma materyalleri yanında kitap satışları da yapılmıştır. Ramazan gecelerinde burada edebi sohbetlerin tartışmalar yapılırdı. Adnan Adıvar, Halit Ziya, Ahmet

³⁹⁴ Celalettin Keşmir, *Konya Yazıları*, (Haz. Mustafa Özcan), Tablet Kitabevi, Konya, 2004, s.431.

³⁹⁵ Tunç, 2014, s.77-78.

³⁹⁶ Çağlayan, 2012, s.108.

³⁹⁷ Tunç, 2014, s.79.

³⁹⁸ Çağlayan,2012, s.108.

Rasim, Namık Kemal gibi önemli isimlerin toplandığı edebiyat, şiir, Siyasi ve sosyal alanlarda sohbetler yapılır, akademik alanlarda konuşmalar gerçekleştirilirdi. Adnan Adıvar Sarafim Kırathanesi'nde tavla, iskambil gibi oyunların yasaklandığını burada sadece kırathanenin zengin kütüphanesinden yararlanması gerektiğinden bahsetmiştir.³⁹⁹ İstanbul'da buna benzer birçok kırathaneler açılmıştır. Konya'da açılan ve varlığını devam ettiren kırathaneler vardır.

Konya'da ilk kırathane olarak söyleyebileceğimiz Perikles'in Kahvesi Birinci Dünya Savaşı sonu ile Mütareke yıllarında faaliyette bulunmuş olan kahvehanedir. Hükümet Konağı'nın kuzeydoğu tarafında daha sonra yol ile meydana dahil edilmiştir.

Konyalılar tarafından bilinen ve çok ünlü olan tarihi bir kırathanedir. Bu kırathane ünlü olmasıyla birlikte duvarları ayna ile kaplanmış, lüks bir kırathanedir. Konyalı aydınların toplandığı bir mekandır. Millî Mücadele döneminde kapatılmıştır.⁴⁰⁰ 1930'lu yıllarda, Uluşahin Oteli denilen yerin Terkenli Hanı'na kadar uzanan bu yerde birçok kerpiç evler bulunurdu. Kerpiç evler haricinde Şevket Eskiil'in mücellithanesi ile Meram Gazetesi'nin sahibi olan Ülkü Basımevi bulunurdu. Bu binalar zamanla dönüştürülmüş, bu binaların yerine Uluşahin Oteli yapılmıştır.⁴⁰¹

Konya' da diğer kahveler ise biri İplikçi Cami yakınında Merkez Kırathanesi vardı. Diğeri ise Alaaddin Tepesi karşısında Serçe Ahmet isimli kişinin çalıştırdığı Taksim Kırathanesi bulunmuştur. Ayrıca Taksim Kırathanesi'nde bilardo masaları bulunurdu. Bilardo oynamak isteyenler buraya gelirler ve bilardo oynayanlar birbirleriyle adeta yarışmasına oynadıkları belirtilmektedir. Ayrıca Hayat Kırathanesi de vardı. Taksim Kırathanesi'nde bulunan bilardo masalarının aynısı Hayat Kırathanesi'nde bulunurdu.⁴⁰²

Diğer bir kırathane ise Millet Kırathanesidir. Millet Kırathanesi bugün Kültür Park alanının içerisinde Dede Bahçesi olarak bilinen yerin yanındadır. Dede Bahçesi XVII. yüzyılın ortalarında Konya eşrafından Şeyh Hasan Efendi bahçeyi satın almıştır. Satın aldığı bahçeyi birkaç düzenlemelerden geçirdikten sonra (1644-1705) Mevlevi Dergâhı postnişini Bostan Çelebi Efendi'ye hediye etmiştir. Bahçe Mevleviler tarafından kullanılır olmuştur. Bundan sonra da adı Dede Bahçesi olarak anılmış, Mevlevi Dergâhı bahçeyi yazlık olarak kullanmıştır. Daha sonra (1858-1907) Postnişin Abdülvahit Çelebi bahçeye ek olarak köşk ile

³⁹⁹ Tunç, 2014, s.79.

⁴⁰⁰ Mehmet Ali Uz, "Perikles'in Kahvesi", *Konya Ansiklopedisi*, C.7, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2018, s.188.

⁴⁰¹ Mehmet Ali Uz, *Konya Mahalleri Tarihi Şereşirin*, Konya Büyükşehir Belediyesi, 24, Konya, 2015, s.31.

⁴⁰² Odabaşı, 1998, s.111.

geniş bir havuz yaptırmıştır. Mevleviler yazın burada havuzun etrafında oturarak meclis oluşturulur, ney ve kudüm sesleriyle sema ayinleri yapılırdı. Ayrıca bahçede büyük bir çınar ağacı bulunmakta olup 200 veya 300 yaşında olduğu da tahmin edilmektedir.⁴⁰³ Tarihi Dede Bahçesi bugün aile çay bahçesi olarak işletilmekte, isteyen çay, kahve gibi içecekler içilebilmektedir. Dede Bahçesi içerisinde havuz ve köşk de bulunmaktadır.

Dede Bahçesi'nin yanında bulunan kıraathane 2018 yılında faaliyete geçmiştir. Millet Kıraathanesi bugün Alaaddin Tepesi'nin kuzeybatı tarafında olup, 750 m uzaklığında Kültür Park içerisinde bulunmaktadır. Kıraathanenin bulunduğu Kültür Park alanı 1979 yılında fuar olarak hizmet vermiş, 2008 yılında günümüz halini, Kültür Park olarak varlığını sürdürmektedir. Yapı tek katlıdır. Mimari açıdan Selçuklu kümbetlerine benzetilmektedir. İçerisinde girişte güvenlik görevlisi vardır. Okuma ve çalışma mekanları olarak masa, sandalye gibi oturacak yerler belirlenmiştir. Tek kişilik çalışma alanları bulunmaktadır. Pencerenin önünde sedirler bulunmakta olup çay içmek isteyenler çay ocağında çay alabilmektedirler. Kıraathanenin içerisinde, 5.000 kitap bulundurulmakta olup pazartesi cumartesiye kadar saat 9.00 ile 22.00'a kadar açıktır.⁴⁰⁴

4.7. CUMHURİYET'TEN SONRA KONYA YEREL GAZETELERİNDE KAHVE VE KAHVEHANE

Konya yerel gazetelerinde kahve fiyatları ile çay fiyatlarının düşüşe geçmesi ve yükselmesi hakkında haberler verilmiştir. Ayrıca Konya'nın ilçelerinde bulunan köy kahvelerinde kumar yüzünden ve bıçaklı yaralamalar ile ilgili haberler yapılmıştır. Hatta kan davasında çıkan yaralama ve adam öldürme haberleri de yapılmıştır. Konya Belediyesi'nin kahvehaneler için aldığı birtakım tedbirler alınmış, bu tedbirler gazete haberlerine yansımıştır. Zamanla kahvehaneler popülerliğini yitirerek yerini çay bahçeleri ve kafeteryalara bırakmıştır. Bu haberlerden kısaca bahsedelim.

Bir habere göre 1950 Yeni Konya Gazetesi'ne göre kahve fiyatlarında düşüş yaşandığından bahsedilmektedir. Kahve fiyatlarında 5 ila 120 kuruş kadar düşüş meydana geldiğini, diğer taraftan gümrüklerde 20 bin çuval kahve bulunduğundan bahsedilmiştir. Stoklarda bekleyen

⁴⁰³ Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1962, s.438-439.

⁴⁰⁴ Tuğba Özudoğru, Hüseyin Samet Aşıkutlu, Latif Gürkan Kaya, "Mekânsal Tipoloji Açısından Kıraathanelerin Sosyal Fonksiyonları: Selçuklu Millet Kıraathanesi, Konya", *PEYZAJ -Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, C.5, S.1, Konya, 2023, s.48-49-50-51.

kahvenin artmasıyla fiyatlarda düşüşün daha da artacağından bahsedilmektedir.⁴⁰⁵ Bundan iki sene sonra 1952 yılında kahve fiyatları artmıştır. Brezilya'daki kahve mahsulleri geçen seneye göre düşüşte olan kahve fiyatı sabit olarak 430 sterlidir. 3 numaralı kahveler 745 kuruş, 5 numaralı kahveler ise 735 kuruş olmuştur. Kahve fiyatlarında bir iniş bir yükseliş yaşanmıştır. 3 numaralı kahveler yükselirken 5 numaralı kahveler ise 735 kuruş olmuştur. 3 numaralı kahve yükselirken 5 numaralı kahvelerde biraz düşüş yaşanmıştır. Kahve fiyatlarında düşüş yaşanması piyasayı etkilemiştir.⁴⁰⁶ Başka bir fiyat artış veya yükseliş haberinde 1962 yılında kahve ve çay ithalatı düşüyor başlıklı yazıda kahvelerde kahvenin yanında alternatif olarak içilen çayın yanında kahvenin de ithalat gelirlerinin düştüğü belirtilmiştir. Buna göre 749 ton yani 9,5 milyon liraya kadar gerilemiştir. Buna sebep ise yerli çay mahsullerinin ilerlemesinden kaynaklanmaktadır. Kahveye gelecek olursak, kahve ihracatının da düştüğü görülmektedir. Çiğ kahve fiyatlarını yüksek olması sebebiyle kahve sürümü yüzde seksen oranında düşmüştür. Ayrıca kahve fiyatının yüksekliğinde dolayı yurt dışından kara ve deniz yoluyla ülkemize kaçak kahve girişi yapılmıştır.⁴⁰⁷ Bir kaçakçılık haberi de trafik kazası sonucunda ortaya çıkmıştır. Gaziantep'ten yola çıkan bir pikap, Konya'nın Ereğli ilçesine gelirken Karapınar ilçesinde Ziraat Deneme Fidanlığı denilen yerin yakınlarında araba şarampole yuvarlanmış, içerisinde bulunan kahveler dökülünce emniyete haber verilmiştir. Emniyet ekipleri beş çuval kuru kahve ele geçirmiştir. Beş çuval kuru kahvenin 200 bin lira civarında olduğu tahmin edilmiştir.⁴⁰⁸ Konya iline kaçak kahve girişi yapılmış ancak trafik kazası sonucunda kaçak kahveler yerine ulaşmadan emniyet güçlerince ele geçirilmiş oldu. Buna benzer bir başka haberde bir kaçak çay haberi, Urfa'dan Konya'ya yola çıkan kamyon kaçak çay taşıdığı öğrenilmiş ve Konya'nın Karatay Müzesi yakınlarında bulunan kamyon içerisinde üç çuval, 120 kilo kaçak çay ile yanında fincanlar, masa saatleri ele geçirilmiştir.⁴⁰⁹ Bir diğeri ise ülkemizde çay tüketiminin arttığından bahsedilmiştir. Tekel Bakanlığı tarafından idare edilen çay tüketiminin yıllara göre rakamları verilmiştir. 1950 yılında 1.726.302 kilo satılmış, 1951 yılında 1.904.949 kiloya yükselmiştir. 1952 yılında diğer yollara göre daha artarak 2.133.364 kilo olacağı söylenmektedir. Bu durum 1950'lerde artan nüfusla tüketime olan ihtiyacı göstermektedir.⁴¹⁰ Bir diğer benzer haber ise kahve ile ilgilidir. İstanbul limanında "Necat" vapuruyla Türkiye'ye 130 ton kahve getirilmiştir. Bu kahvelerin bir kısmı İstanbul, bir diğer kısmı da Türkiye'nin diğer şehirlerine ulaştırılacaktır. Vapur 30 ton kahve

⁴⁰⁵ *Konya Gazetesi*, 17 Kasım, 1950.

⁴⁰⁶ *Babalık Gazetesi*, 17 Ocak, 1942.

⁴⁰⁷ *Yeni Konya*, 13 Nisan, 1962.

⁴⁰⁸ *Yeni Konya*, 17 Temmuz, 1967.

⁴⁰⁹ *Yeni Konya*, 3 Nisan 1971.

⁴¹⁰ *Babalık Gazetesi*, 28 Mart, 1952

İzmir limanına bırakılmıştır.⁴¹¹ Bir diğeri 1960 yılında Belediyenin 3320 dükkân, otel, han, lokanta, kahvehane gibi halka açık alanların sineklerden temizlenmesi için ilaçlama yaptığından bahsedilmiştir. Ayrıca diğeri toplu mekanlarda olan itfaiye ile Konya cezaevlerinde de ilaçlama yapılmıştır. Kişisel alanların bazı evlerde bulaşıcı hastalıklara karşı dezenfekte işlemi yapılmıştır.⁴¹² 1960 yılında Konya'da bulaşıcı hastalıkların önüne geçilmesi için ilaçlama faaliyeti yapılmış, Bu faaliyetlerden halka açık olması sebebiyle ilaçlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde Konya Belediyesi yasaklara uymayan esnaflar hakkında işlemler yapılmıştır. Bu esnaflar kahveci, lokantacı, otelci, bakkal, manav ve kasap yer almaktadır. Ruhsatsız oyun oynatan 32 kahvehane işleten kahveci esnaflar için ve ayrıca diğeri esnaflar içinde haklarında idari işlemler yapılmıştır.⁴¹³ Konya'nın Ereğli ilçesinde kahvehanelerde polis ekiplerince yapılan aramalar sonucunda Kadir Yavuz adlı kişinin kahvehanesinde arama yapılmış, 9 deste kaçak kâğıt ele geçirilmiştir.⁴¹⁴

Konya'da sıcak havalarda gazoz fiyatlarının düşmesinden dolayı kahvecilerin soğuk gazoz bulundurmadıklarından bahsedilmiştir. Sadece kahveciler değil gazino ve tatlıcılarda dahil soğuk gazoz bulundurulmadığı aksine gazozları buzdolabında koyamadıklarından müşterilere sıcak geldiğinden bahsedilmektedir. Bu durumun bir an önce düzeltilmesi istenmiştir.⁴¹⁵ Başka bir haberde Kahve, çay ve gazoz başlıklı yazıda gazozun içilmemesi gerektiği tadının çok kötü olduğu ve zararlı olması açısından sağlık ekiplerce denetlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Kahve ve çay ile ilgili olarak Konya'nın ilçelerinde içecek fiyatlarının uygun olduğu hakkında, burada kahvehanelerde çay fiyatı 25 kuruşken ilçelerde 15 kuruştur. Kahve ise 20- 25 kuruş olarak verilmiştir. Konya merkezinin kazalarına göre pahalı olması, masraf ve kazanç bakımından kaynaklanmaktadır. Ancak haber bu durumun biraz fazla olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁶

Konya'da kahvehaneler ile ilgili alınan bir habere göre Hilal Kahvesi sahipleri ile otobüsler birliği anlaşarak otobüslerin Hilal Kırathanesi önünden kalkmasına karar vermiştir. kırathanenin bir bölümü acentacılığa ayrıldı. Böylece Hilal Kırathanesi kendi işletmeciliğinin yanında acentacılıkta yapabileceklerdi.⁴¹⁷ Kırathane ile ilgili bir başka haberde dört kahvehane okuma odası haline getirtildi başlıklı habere göre Konya Kızılviran

---

⁴¹¹ *Yeni Meram*, 9 Ocak, 1961.

⁴¹² *Yeni Meram*, 9 Ocak, 1961.

⁴¹³ *Yeni Meram*, 23 Ocak, 1961.

⁴¹⁴ *Yeni Konya*, 10 Aralık, 1967.

⁴¹⁵ Böcüoğlu, Gazino, Kahvehane ve Tatlıcılarda Soğuk Gazoz Bulunmuyor. *Yeni Konya*, 28 Temmuz, 1950.

⁴¹⁶ Mustafa Ataman, Kahve, Çay ve Gazoz, *Yeni Meram*, 7 Haziran, 1961.

⁴¹⁷ *Yeni Konya*, 11 Kasım, 1950.

ilçesinin Çiftlikközü köyünde genç yaşında imamlık yapan Bağcı isimli kişi kahvehanenin okuma odası haline getirmesini istemiştir. Okuma salonu haline getirilmesi için masaların okuma masaları haline getirilmesi, kitaplar için dolaplar ve kütüphane yaptırılması gerektiğinden bahsetmiştir. Genç imam kahvehaneyi okuma salonuna dönüştürmek için okul müdürü, bucak müdürü ve halk da maddi ve manevi desteklerini hiç esirgememişlerdir. Tavla ve iskambil kâğıtları yakıldıktan sonra bir kıraathane olarak faaliyet göstermiştir.⁴¹⁸ Haber Konya'nın bir köyünde kendi çabasıyla dört kahvehaneyi yararlı işler yapılması için kıraathaneye çeviren bir köy imamından bahsedilmiştir.

Kahvehanelerde çıkan kavgalar sonucu yaralama öldürme vakaları yaşanmıştır. Yine kahvehanede işlenen suçlar, hırsızlık ve kumar oynatma gibi haberler verilmiştir. Bu haberler şunlardır.

İlki iki köy kahvehanesinde silah aranmıştır. Konya'nın Kadınhanı ilçesinde Kurthasanlı nahiyesinde Mahmudiye ile Atlandı köylerinde kahvehanede silah aranmıştır. Mahmudiye Köyünde 15 cm uzunluğunda kama bulunmuş, Atandı Köyünde ise ruhsatsız tabanca bulunmuştur. Polis ekiplerince suçlular tevkif edilmiştir.⁴¹⁹ Buna benzer bir olay da Ilgın ilçesinin Çiğil köyünde bir kahvede arama yapıldı ve beş bıçak ile bir tabanca bulunmuştur. Olay sonucunda iki kişi yakalanmıştır.⁴²⁰

Bir diğeri kahvede yaşanan hırsızlık olayıdır. Konya'nın Hadim ilçesinin Aladağ nahiyesinde kahvehane işleten Fahri Özmen ile Kemal Şimşek isimli kişilerin kahvehanesine hırsız girerek kahvehanede bulunan radyo, lüks lamba ile bir miktar para ve çay bardaklarını da almayı ihmal etmeyerek oradan uzaklaştıkları belirtilmektedir.⁴²¹ Yine bir hırsızlık olayı da Konya'da Çıkrıkçılar İçinde iki kişi bir kuru kahveci dükkanında 51 bin lira para çalmışlardır. Emniyet güçlerince iki suçlu yakalanarak gözüaltına alınmıştır.⁴²² Konya'nın Doğanhisar nahiyesinde Karaağa köyünde çay parası nedeniyle iki arkadaşın kavga etmeleri nedeniyle biri diğerini yaralamıştır.⁴²³ Yine bir kumar oynatma vakasında Mustafa Görgülü isimli kişinin kahvehanesinde kumar oynayan dört kişi kumar oynarken yakalanmışlardır. Ayrıca kahvehane sahibi Mustafa Görgülü ve diğer dört kişi yakalanarak adalete teslim edilmiştir.⁴²⁴

---

⁴¹⁸ *Yeni Konya*, 20 Mayıs, 1962.

⁴¹⁹ *Yeni Meram*, 4 Şubat, 1961.

⁴²⁰ *Yeni Meram*, 15 Kasım, 1961.

⁴²¹ *Yeni Meram*, 25 Nisan, 1961.

⁴²² *Yeni Meram*, 16 Aralık 1982.

⁴²³ *Yeni Meram*, 1 Kasım, 1961.

⁴²⁴ *Yeni Meram*, 12 Mart, 1963.

Başka bir habere göre Selçuk Budak 'ta gece 3.30 da kahvehanede kumar oynayan yedi kişi polis ekipleri tarafından yakalanmıştır.⁴²⁵

Buna benzer bir olay da Karaman ilçesinin Kazımkarabekir bucak merkezinde kahvede beş kişi kumar oynarken yakalanmıştır.⁴²⁶ Bu haberde Doğanhisar ilçesinin Uncular köyünde Bir kahveci, kahvehanesinde bulunurken kimliği belirlenemeyen kişiler tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür.⁴²⁷ Yine bir kahvede oyun oynarken çıkan olay anlatılmaktadır. Ereğli ilçesinin Alhan köyünde kahvede iki kişi oyun oynarken çıkan kavgada biri diğerine ustura ile yaralamıştır.⁴²⁸ Başka bir yaralama vakası ise Çumra ilçesinin İçeri Çumra kasabasında bir kahvehanede iki arkadaş tavlada oynarken arkadaşlardan biri diğerini tavlada yenmiş, yenilen kişi bu durumu hazmedemediğinden arkadaşını elindeki Torna vida ile göğsünden ağır yaralamıştır.⁴²⁹ Bir başka haberde kumar yüzünden öldürme vakasında Yunak ilçesinde Kuzuören köyünde kahvede amcasının oğlu ile kumar oynarken aralarında kavga çıkmıştır. Bunun üzerine amcasının oğlunu yanında bulundurduğu tabancasıyla üç el ateş ederek öldürmüştür.⁴³⁰ Yine bir cinayet vakası işlenmiş olup Bozkır'ın Tepebaşı köyünde bir köy kahvehanesinde üç kişi kahvehanedeyken kan davaları nedeniyle öldürülmüştür.⁴³¹ Yine Ilgın ilçesinde bir kişi kahvehaneye giderken aralarında husumet olan biri tarafından kahvehanede tabancayla vurulma vakası meydana gelmiştir.⁴³² Cihanbeyli ilçesinde de köy kahvehanesinde bu sefer pişpirik oynarlarken eski bir husumetleri yüzünden tartışma yaşamıştır. Üç kişi oynadıkları arkadaşlarını ateş ederek öldürmüşlerdir.⁴³³

Kahvelerde sadece oyunlar oynanmıyordu. Günlük siyasi olaylar konuşuluyordu. Kıbrıs meselesi nedeniyle halk kahvehanelerde bu konuyu konuşur olmuştur. Daha sonra birbirine giren kişiler tekmeler, sopalar ve bastonlar havada uçuşmuştur.⁴³⁴

Yukarıda bahsettiğimiz kahvehanelerde çıkan olaylar, oynanan oyunlar yüzünden yaralama ve öldürülme vakaları oldukça fazladır. İnsanların kahvehanelerde boş işlerle ilgilenerek tavlada, pişpirik ve kumar gibi zararlı oyunlar oynamışlardır. Sonuç ölümle sonuçlanmış veya hastanede devam etmiştir.

---

⁴²⁵ *Yeni Meram*, 1 Ocak, 1963.

⁴²⁶ *Yeni Meram*, 12 Ocak, 1963.

⁴²⁷ *Yeni Konya*, 21 Ocak, 1971.

⁴²⁸ *Yeni Konya*, 1 Şubat, 1971.

⁴²⁹ *Yeni Meram*, 5 Ağustos, 1982.

⁴³⁰ *Yeni Konya*, 17 Ekim, 1967.

⁴³¹ *Yeni Konya*, 27 Kasım, 1967.

⁴³² *Yeni Konya*, 21 Aralık, 1967.

⁴³³ *Yeni Konya*, 21 Aralık, 1967.

⁴³⁴ Ramiz Arda, Kahvede Çıkartma Yapıldı, *Yeni Konya*, 19, Aralık, 1967.

Bir habere göre Türk Kültür Derneği açık oturum düzenlemiş olup açık oturumda halkın isteği yazılı olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre kahvehaneler ile ilgili olarak kahvehanelerin eğitilmesi istenmiş, kahvehanelere ekipler gönderilerek halkın aydınlatması istenmiştir.⁴³⁵

Kahve ile ilgili Konya'da dönemine göre verilen gazete reklamları şu şekildedir.

1950 yılında Aziziye Camisi'nin doğusunda Saf Kahve Bakkaliye ve Kuru Kahve Evi bulunmuştur.⁴³⁶ 1961 yılında Larende Caddesi Ünal Kırathanesi'nde Yeni Kuşçu Kahvesi'nden bahsedilmektedir. Kahvede her cins kuşun satışının olduğundan da bahsedilmiştir.⁴³⁷ Bir başka reklam ise yorgunluğu bir fincan Has Kahve çıkarabilir. Sloganıyla Alaaddin Caddesi Babalık Sokak içerisinde Salim Kurukahveci ismiyle bir kahve dükkanı açılmıştır.⁴³⁸

4.8. CUMHURİYET'TEN SONRA GÜNÜMÜZ KONYA'DA KAHVE-KAFE DEĞİŞİMİ

Zamanın değişimi ile birlikte eski kahvehaneler de değişime uğramıştır. İlk açılan kahve İstanbul Tahtakale'de 1554 yılında Hakem ve Şems isimli iki tüccarın açtıkları kahvehaneden sonra Anadolu'ya yayılmış, Anadolu'dan Avrupa'ya yayılmıştır. İlk mahalle kahvehanelerinin ardından kahvehane sayıları ve çeşitleri artmıştır. Kahvehane ile başlayarak Cumhuriyet döneminden sonra yakın dönemde çayhane veya çay ocağı ismini alırken günümüzde kafe olarak ismi değişmiştir. Kafe mekanlarının kökenleri kahvehaneye dayanmaktadır. Ayrıca kafe isimleri İngilizce isimler veya Kahve Dünyası gibi yerli isimlerde koyulmaktadır.

Günümüzde kahvehane ismi popülerliğini yitirerek kafe ismiyle yeni mekanlar açılmıştır. Eski kahvehanelerde kahve ve çay içilen mekanlar iken günümüzde kahve çeşitleri artmış, kahve haricinde çay, meyve suyu gibi içecekler ile yanında tatlı ve pasta sunulmaktadır. Günümüzde kafelere genellikle gençler gelmektedir. Bu yüzden kafeler genellikle üniversiteye yakın yerlerde konumlanmışlardır. Konya'da günümüzde birçok kafeler bulunmaktadır. Bu kafelerin mekanları neredeyse aynıdır.

---

⁴³⁵ *Yeni Konya*, 13 Mart, 1962.

⁴³⁶ *Yeni Konya*, 7 Ağustos, 1950.

⁴³⁷ *Yeni Meram*, 3 Ocak, 1961.

⁴³⁸ *Yeni Konya*, 5 Ocak, 1971.

Günümüzün kahve mekanları batı etkisiyle tasarlanmıştır. Konya'da bulunan kafe mekanları şu şekildedir. Konya'da kafeler üniversitelerde gençlerin bulunduğu ortamlarda bulunmaktadır. Genellikle Meram ilçesinin Meram Yeniyol Caddesi ile Melikşah Caddesinde yoğun olarak bulunmaktadır. Bu kafeler şunlardır. Meram Yeniyol Caddesinde Kocatepe Cafe, Kronotrop Cafe; Melikşah Caddesinde Espressopark Coffee, Kaffa Khaldi Coffee, Arabica Coffee'dir.⁴³⁹ Bu kafelerin yakınlarında Necmettin Erbakan Üniversitesi bulunmasının büyük etkisi vardır.

Ayrıca Meram İlçesi haricinde Selçuklu ilçesinde de bulunmaktadır. Selçuk Üniversitesi çevresinde konumlanmıştır. Otogar, Kule Site Alışveriş Merkezi'nin içerisinde birçok kafe mekanları bulunmaktadır.⁴⁴⁰

Konya'da bir diğer kafe örneği Selçuklu ilçesinde bulunan Tarihi Medrese Kahvehanesi, kahvehane mekân bakımından tarihi bir atmosfer sunuyor. İçeriye girildiğinde sade ve güzel bir nezih aile ortamları oluşturulmuştur. Gençlere göre de oturma yerleri bulunmaktadır. Mekânın 12 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Yine aile salonları ile erkeklere ait ortamlar da bulunmaktadır. Yine nargile salonlarının bulunduğu bu mekânda tavla ve okey gibi oyunlar oynatılmamaktadır. Kahvehanede yabancı içeceklere yer verilmemiş sadece yerli ürünlere yer verilmiştir. Müşterilere közde pişirilen kahve servis edilmekte ve yanında da leblebi tozu ikram edilmektedir. Ayrıca kaybolmaya yüz tutmuş değerlerimizi gün yüzüne çıkarmak için Ramazan gecelerinde müşterilere Hacivat, Karagöz, Ortaoyunu gibi oyunlar sergilenmektedir. Karagöz Hacivat oyunları dışında önemli şahsiyetlerden Mehmet Akif Ersoy ile Abdülhamid Han'ı canlandırmalar yapılmaktadır. Kahve içmek için gelen müşterilere tarihi bir ortam oluşturulması için antik radyo eşliğinde müzik dinlemek isteyenlere sunuluyor. Kahve çeşitleri ise şu şekildedir:

Türk Kahvesi, İzmir Dibek Kahvesi, Mardin Dibek Kahvesi, Cilveli Kahve, Süryani Kahvesi, Menengiç Kahvesi, Damla Sakızlı Kahve, Tatar Kahvesi, Enderun Kahvesi, Mırza Kahvesi, Şükrübol Kahvesi, Süvari Kahve ve Babaanne Kahvesi. Bulunmaktadır.⁴⁴¹

---

⁴³⁹ Merve Dedeoğlu, Rabia Köse Doğan, "Kahve Kültürü ve Kahve-Kafe Mekanları Üzerine Bir Analiz: Konya Örneği", *International Design and Art Journal*, C.3 S.1, Konya 2021, s.137-138.

⁴⁴⁰ Dedeoğlu, Doğan, 2021, s.139.

⁴⁴¹ Serkan Sertçakar, Tarihi Medrese Kahvehanesi Görüşmesi, 2023, sözlü görüşme.

5. SONUÇ

Her şey bir kahve ağacı ile başlamıştı. Şazeli'nin öğrencisi Kaldi kahve ağacının meyvesinin yiyerek kahveyi keşfetmişti. Kahve ile ilgili birçok rivayetler vardır. Hz. Süleyman, Hz. Muhammed, Şazeli isimli derviş, Derviş Ömer ile ilgili olan bu rivayetler dini nitelikte olup dervişlerle ilgili olan rivayetlerde dervişlerin zikir ayinleri sırasında kahve içerek uyanık kalmışlardır. Bu sayede ibadetlerini daha rahat uygulamışlardır. Böylece kahveyi ilk bulan dervişler dini ayinler için kullanmışlardır.

Kahvenin üne kavuşması Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamıştır. Peçevi'nin Peçevi Tarihi eserinde Halep'ten gelen Hakem ile Şam'dan gelen Şems isimli iki kişi İstanbul Tahtakale'de bir kahvehane açmışlardır. Kahvenin Osmanlı topraklarına gelişi işte böyle başlamıştır. Tahtakale'de açılan kahvehaneye gelen müşterilerin sayısı artmaya başlayınca kahvehanenin şöhreti arttı. Daha sonra başka kahvehaneler de açılmaya başlandı. İstanbul'da kahvehaneler zamanla artmaya ve kahve tiryakileri artınca kahve yasaklarını da beraberinde getirdi. Namazlarını ihmal ederek kahvehanelerde vakit öldürenlere din adamları itiraz ettiler. Ayrıca kahvenin kavrulduğu için ve rengi siyah olduğundan sağlığa zarar verdiği gerekçesiyle haram olduğunu savundular. Kahveye karşı düşmanlıklar baş göstermiş ve kahvehanelerin kapatılmasına sebep olmuştur. Elbette kahvenin renginin siyah olması ve kavrulması gibi gerekçelerin hiçbir savunması olmamalıdır. Kahvenin kapatılmasına sebep olan sadece bu değildi. Kahvehanelerde asılsız konuşmalar, dedikodular ve devlet büyükleri hakkında dahi söylemler Osmanlı Hükümetini rahatsız etmiş, Osmanlı Hükümeti kahvehaneler ile ilgili bir dizi önlemler almışlardır. Bu önlemler içerisinde kahvehane sahipleri uyarı cezaları almıştır. Uymayanların kahvehaneleri kapatılmıştır.

Kahvehaneler Osmanlı tarihi içerisinde en şiddetli yasaklamayı IV. Murat döneminde yaşanmıştır. IV. Murat İstanbul'daki büyük yangını hedef göstererek tüm kahvehaneleri kapattırılmış, kurala uymayanları da idam ettirmiştir. Kahve ile birlikte tütüne de yasak getirmiştir.

Kahvehaneler Müslümanların geldiği mekanlardı. Burada içkiye yer verilmezdi. Bu sebeple kahvehaneler meyhanelerden ayrılmaktadır. Sadece kahve satışının yapıldığı kahvehanelerde kahve içmenin yanında kahvehanede sohbet ve muhabbet ederler, satranç, tavla gibi oyunlarda oynanırdı. Ayrıca okuma yazması olan kişi kahvehanede etrafındakilere sesli bir

şekilde okuyarak dinleyiciler adeta mest olurlardı. Destan, halk hikayeleri gibi hikayeler okunurdu.

İstanbul'da başlayan kahve diğer Anadolu şehirlerinde de görülmüştür. Burada Konya üzerinde durulmalıdır. Konya tarihi oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Konya tarihi ile Konya kahvehaneleri tarihin tozlu sayfalarında gizlidir. Konya kahvehanelerini Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve Cumhuriyet'ten sonra olarak detaylı şekilde incelenmiştir. İbrahim Aczi Kendi'nin Aşık Şem'i Konuşuyor isimli eseri Osmanlı Dönemi kahvehaneleri açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Aşık Şem'i'yi anlatan eser Hemdem Sait Çelebi'nin yardımıyla açılan iki kahvehaneden bahseder. Konya'nın en önemli mekânı olan Türbeönü yakınlarında Türbeönü Kahvehanesi açılmıştır. Tüm aşıklar bu mekâna toplanırlardı. Aşıkların sazlarıyla söyleştiği Türbeönü Kahvehanesi'ni Aşık Dertli işletmiştir. Mekânın küçük olması sebebiyle Sulu Kahve ismiyle yeni kahvehane açılmıştır. Havuzlu olduğundan ismi Sulu Kahve olarak kalmıştır. Konya şehrinde kahvehaneler genellikle mahalle içerisinde cami yakınlarında ve esnafların yoğun olduğu yerlerde açılmıştır. Osmanlı dönemi Konya'da kahvehane dükkanının kahve ocağından gece mangal ateşinin söndürüldüğü düşünülerek alev alması sonucunda tüm çarşı yanmıştır. Tarihe çarşı yangını olarak geçmektedir. Yangının büyümesiyle kahvehanenin yanında bulunan dükkanlar ve bugün yerine Aziziye Cami inşa edilen Yüksek Cami ile birlikte Kapı Cami'sinin tavanı çökmüştür.

İncelenen Osmanlı yıllıklarında Konya'nın kazalarında da kahvehaneler bulunmuştur. Ereğli, Kadınhanı, Aksaray, Nevşehir, Cihanbeyli gibi kazalarda o yıla ait kahvehane sayıları verilmiştir. Ayrıca Konya'da ise bir tahmishane de vardı.

Cumhuriyet Döneminde Kayıklı Kahve ile Kızlı Kahve önemli kahvehanelerdir. Sazlı sözlü eğlencelerin yapıldığı bu mekanlarda önce Kayıklı Kahve açılmıştır. Binanın kayık şekline benzetilmesi sebebiyle mekâna Kayıklı Kahve denmiştir. Daha sonra İstanbul'dan kadın garsonların getirilmesi ile mekânın adı Kızlı Kahve'ye çıkmıştır. Konya'da birçok Kızlı Kahveler açılmıştır. Bu kahvehaneler imar faaliyetlerinde dolayı kaldırılmıştır.

Cumhuriyet Döneminden sonra yerel gazetelerde Konya kahvehanelerinde, kazalarında ve merkezinde birçok öldürme, yaralama vakalarına rastlıyoruz. Kumar yüzünden arkadaşını yaralayan veya öldüren, kan davalısını kahvehanede öldüren gibi haberlere rastlanır. Yine gazete haberlerinde kahvehanenin kıraathane olarak dönüştürülmesi haberi yer almış, köy halkı bu durumdan çok memnun olduğunu dile getirmişlerdir. Birçok yerel gazete haberleri

Konya Kahvehanelerine ışık tutmuştur. Bir fincan kahve ile başlayan yolculuk günümüz kafelerine dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (MF. MKT), 122-55,134-5, 535-38

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî Evrakı (DH. MKT), 689-58, 2685-73, 1353-85, 2074-35

Maarif Nezareti İbtidai Evrakı (MF. İBT), 495-22, 26-41

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH. ŞFR), 79-129, 68-23

Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD), 1732-17.

Maliye Nezareti Emlak-i Emiriye Müdiriyyeti (ML. EEM), 1187-15, 1275-33

Zabtiye Nezareti Evrakı (ZB), 442-5

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî Evrakı (HR- MKT), 567-45

Sadaret Mektubî Kalemî Deâvî Evrakı (A}MKT. DV), 53-40

İrade Defteri Hakani (İ.DFE), 6-34

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA. E), 541-12

Maliye Nezareti (ML), 716-14

Vilayet Salnameleri

Konya Vilayet Salnameleri (1869/1286), C.2, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1871/1288), C.4 (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1872/1289), C.5, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1874/1291), C.7, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1877/1294), C.10, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1880/1293), C.8, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1884-1885/1302), C.18, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1885-1886/1303), C.19, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1886-1887/1304), C.20, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1888-1889/1306), C.22, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Konya Vilayet Salnameleri (1889-1890/1307), C.23, (Yay. Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2007.

Rapor

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Tütün ve Tütün Mamulleri, zel İhtisas Komisyon Raporu, 1977.

Gazeteler

Arda, Ramiz. Kahvede ıkartma Yapıldı., *Yeni Konya*, 19, Aralık, 1967.

Ataman, Mustafa. Kahve, ay ve Gazoz, *Yeni Meram*, 7 Haziran, 1961.

Bcoğlu. Gazino, Kahvehane ve Tatlıcılarda Soğuk Gazoz Bulunmuyor, *Yeni Konya*, 28 Temmuz, 1950.

Kemir, Celalettin. Kızlı Kahvelerimiz, *Yeni Konya*, 9 Kasım, 1950

Babalık Gazetesi; 17 Ocak 1942, 28 Mart 1952

Yeni Meram; 3 Ocak 1961, 9 Ocak 1961, 9 Ocak 1961, 23 Ocak 1961, 4 Şubat 1961, 15 Kasım 1961, 25 Nisan 1961, 1 Kasım 1961, 1 Ocak 1963, 12 Ocak 1963, 12 Mart 1963, 5 Ağustos 1982, 16 Aralık 1982

Yeni Konya; 7 Ağustos 1950, 11 Kasım 1950, 13 Aralık 1967, 13 Mart 1962, 13 Nisan 1962, 20 Mayıs 1962, 27 Kasım 1967, 17 Temmuz 1967, 17 Ekim 1967, 10 Aralık 1967, 21 Aralık 1967, 21 Aralık 1967, 1 Şubat 1971, 5 Ocak 1971, 21 Ocak 1971, 3 Nisan 1971.

Konya Gazetesi; 17 Kasım 1950

Araştırma Eserler

Alptekin, Ali Berat. Sakaoglu, Saim. *Türk Saz Şiiri Antolojisi*, Akçağ Yayınları:14
21.yüzyıllar, Ankara, 2006.

Akandere, Osman. *Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine Konya*, Eğitim Kitabı 2016.

Arabacı, Caner. *Kısa Konya Tarihi*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Konya, 2016,

Arabacı, Caner, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya Ticaret Odası
Yayınları, Konya 1999.

Ayva, Aziz. *Konya'da Aşıklık Geleneğini Besleyen İki Kaynak: Türbeönü'nde Aşık Kahve ve
Aşık Meclisleri*, (Haz. Muammer Ulutürk), Karatay Belediyesi Kültür Yayınları,
Konya, 2022.

Baykara, Tuncer. *Türkiye Selçuklu Devletinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara,
1985.

Birsel, Salah. *Kahveler Kitabı*, Sel Yayıncılık, 2002.

Çaksu, Ali. *18.Yüzyıl Sonu İstanbul Yeniçeri Kahvehaneleri*, (Haz. Ahmet Yaşar), Kitap
Yayınevi, İstanbul, 2018.

Doğan, M. Sabri. *Öteki Konya*, Çizgi Yayınları, Konya, 2018.

Emecen, M. Feridun. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Emeksiz, Abdülkadir. *İstanbul Kahvehaneleri*, Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul, (Haz. Filiz Özdem), C.2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

Fotoğraflarla Geçmişte Konya. (Haz. Haşim Karpuz), Konya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 1996.

Halıcı, Feyzi. *Aşık Şem'i Hayatı ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Hattox, S. Ralph. *Kahve ve Kahvehaneler-Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Çeviri: Nurettin Elhüseyni), İstanbul 1996.

Işık, Ali. *Türbeönü'nde Aşıkların Er Meydanları: Türbe Kahvesi ve Sulu Kahve*, (Haz. Muammer Ulutürk), Karatay Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2022.

Işık, Ali. *Konya'da Kültürel Hayat*, Çizgi Kitabevi, Konya,2020.

Kamiloğlu, Ramazan. 53. Konya Aşıklar Bayramı (Feyzi Halıcı ve Ali Berat Alptekin Anısına), Karatay Belediyesi, Konya, 2020.

Kendi, İbrahim Aczi. *Aşık Şem'i Konuşuyor*, Yeni Kitap Basımevi Konya 1951.

Kırlı, Cengiz. *Kahvehaneler: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kamuoyu*, (Haz. Ahmet Yaşar), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018.

Keşmir, Celalettin. *Konya Yazıları*, (Haz. Mustafa Özcan), Tablet Kitabevi, Konya, 2004.

Koçak, Raşit. *Türk Kahvesi Pişirme Kapları* (Haz. Emine Gürsoy Naskali, Salih Mehmet

- Arçın), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.
- Koçu, Reşat Ekrem. *Tarihimizde Garip Vakalar*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971.
- Koçkuzu, Osman. *1944-1950 Yılları Arasında Konya'da Türbe Önü*, (Haz. Ahmet Köseoğlu), Türkiye Yazarlar Birliği Konya Şubesi, Konya, 2004.
- Odabaşı, A. Sefa. *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya, 1998.
- Odabaşı, A. Sefa. *Konya İmajı (mekanlar-insanlar)*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2003.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyıl*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Önder, Mehmet. *Mevlâna Şehri Konya*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1962.
- Özkoçak, Selma Akyazıcı. *Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri*, Kitap Yayınevi, (Haz. Ahmet Yaşar), İstanbul, 2018.
- Peçevi, İbrahim. *Peçevi Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1992.
- Sökmen, Cem. *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.
- Toros, Taha. *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Tuş, Muhittin. *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya 1756-1856*, KTO Konya Ticaret Odası, Konya, 2001.
- Uz, Mehmet Ali. *Konya Mahalleri Tarihi Sephavan Sebephan*, 13, Konya Büyükşehir Belediyesi, Kültür Yayınları, Konya, 2018.

Uz, Mehmet Ali. *Konya Mahalleri Tarihi Şerefşirin*, Konya Büyükşehir Belediyesi, 24, Konya, 2015.

Yaman, Talat Mümtaz. *Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler*, Kitabevi, (Haz. Fatih Tıǧlı), İstanbul, 2011.

Yaşar, Ahmet. *Erken Modern Osmanlı’da Kahvehane Yasaklamaları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018.

Zoroǧlu, Levent. *Konya Adının Kaynağı Hakkındaki Dokümanlar*, (Haz. Feyzi Halıcı), Güven Matbaası, Ankara, 1984.

Sürelî Yayınlar, Tezler ve Konferans

Akarçay, Erhan. “Kâh Kahvehane Kâh Cafe: Küreselleşen Eskişehir’de Kahve Tüketimi Üzerine Kuramsal Bir Giriş”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, S.2, 2014, s.181- 202.

Akbulut, Uğur, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehanelerden Kaynaklanan Sosyal Sorunlara Dair Bazı Tespitler”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S.54, Erzurum, 2015, s.561-583.

Aktaş, Gözen Güner. “Anadolu’da Toplumsal Yaşamın Mekânsal İzleri”, *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü*, C.1 S.7, Haziran 2011, s. 55-68.

Altı, Aziz. “Bektaşilerin ve Yeniçerilerin Yaşantısından Bir Kesit:’ Yeniçeri Kahvehaneleri’”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2018, s.219-230.

Arabacı, Caner. Kahveler, Otel-Han, Karatay Tarih Kültür- Sanat, *Karatay Belediyesi Kültür*

Yayını, C.1, Konya, 2012.

Ayyıldız, Esat. “Kahve Sözcüğünün Etimolojisi ve Arap Literatüründeki Yansımaları”,

Uluslararası Anadolu Kahve ve Kakao Konferansı, Malatya, 2021, s.61-68.

Balkaya, Adem. “Mekân Poetikası Bağlamında Aşık Kahvehaneleri ve Aşık Üzerinde Kimi

Fonksiyonları”, *Turkish Studies*, C.8, S.1, Ankara, 2013, s. 881-889.

Çağlayan, Savaş. “Anadolu’nun İlk Kamusal Mekânı: Kahvehane”, *Muğla Sıtkı Koçman*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.29, 2012, s. 95-110.

Çakır, Vedat. “Konya’nın Geleneksel Eğlence Kültürü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat*

Araştırmaları Dergisi, S.17, Aralık 2005, s. 355-382.

Çaycı, Ahmet. “Osmanlı Seyyahların İzlenimleriyle Konya ve Çevresi”, *Necmettin Erbakan*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.21, S.21, 2006, s.115-146.

Çelik, Ahmet. “Mezbaha-i Ahlakiyeler Yahut Kahvehaneler”, *Akademik Sayfalar*, C.17, S.5,

Konya, 2017, s.72-73.

Dedeoğlu, Merve. Doğan, Rabia Köse. "Kahve Kültürü ve Kahve -Kafe Mekanları Üzerine

Bir Analiz: Konya Örneği", *International Design and Art Journal*, C.3 S.1,

Konya 2021, s.132-145.

Durmaz, Uğur. "Bir Mekân Anatomisi Halk Edebiyatı Ürünlerinin Yaratma ve İcra Ortamı

Olarak Kahvehaneler", *Uluslararası Halk Bilim Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.4,

Kocaeli, 2020, s. 110-129.

Erdinçli, İhsan “Yasaklardan Modern Denetime: Osmanlı Devleti'nin İçki Tüketimine ve

Meyhanelere Yaklaşımı”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.31, 2020,

s.1-32.

Eren, Firdevs Yönet. Sezgin, Aybüke Elif Ceyhun. "Kültürel Miras Açısından Türk Kahvesi",

Turkish Studies, 2018, C.13, S.10, s.697-712.

Göktaş, Erbil. "Osmanlı Döneminde Kahvehaneler, Kırcaathaneler ve Bunların İşlevleri",

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.11, 1999, s.67-80.

Hadimli, Halil. "Akseki İlçesinin Coğrafyası ", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum, 2008.

Karacaoğlu, M. Faruk. "1765-1768 Yılları Arasında Konya 'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (59

Numaralı Konya Şer 'iye Siciline Göre)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi

Bilim Dalı, Konya, 2008.

Karaçeper, Ecem İnce. "Osmanlı Dönemi Kahve Kültürünün Gastronomi Açısından

İncelenmesi", *Journal of Recreation and Tourism Research*, C.11, S.3, 2024, s. 16-35.

Karhan, Jale. "Toplumsal ve Kültürel Bir İçecek: "Türk Kahvesi", *Karadeniz Uluslararası*

Bilimsel Dergisi, C.52, 2021, s.149-165.

Kavlak, Ebru, Akova, Sibel. "Y ve Z kuşağının Kahve Kültürünün Popüler Kültür

Bağlamında Değerlendirilmesi", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek*

Yüksek Okulu Dergisi, C.4, S.2, 2022, s.1-33.

Kaynakçı, Ahmet Gökhan. "18.Yüzyılın İlk Yarısında Konya", (Yayımlanmamış Doktora

Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara,

2020.

Kendi, İbrahim. “Şairler Aşıklar Şair Fahri”, *Konya Halk Evi Kültür Dergisi*, S.120-121,
Konya, 1948, s. 37-40.

Kılıç, Ramazan. “*Osmanlı toplumunda kahvehaneler*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans
Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
Anabilim Dalı, 2017,

Kırlı, Cengiz. “Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal
Kontrol,” *Toplum ve Bilim*, S.83, 2000, s.58-79.

Kuzucu, Kemalettin. “Türkiye’de Çaycılığın Tarihi Gelişimi”, *Türk Kültürü İncelemeleri
Dergisi*, S.8, İstanbul, 200. s.75-95.

Küçükdağ, Yusuf. Arabacı, Caner. Yenice, Serhat. “Tarihi Süreç İçinde Konya Şehrinin Fiziki
Gelişimi”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.5, Konya, 2020, s.1-38.

Muşmal, Hüseyin. “1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi”,
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.32, S.1, Sivas, 2008,
s.97-116.

Muşmal, Hüseyin. “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair
Bazı Tespitler”, *Selçuk üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.20, Konya,
2006, s.201-232.

Orat, Jülide Akyüz. Yılmaz, İbrahim. “20. Yüzyıl Başlarında Konya Polis Teşkilatı: Emniyet
Tarihine Katkı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.31, Kırgızistan, 2012, s.1-18.

Öcal, Tülay. “Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu”, *Türk Bilimi
Araştırmaları*, S.19, 2006, s. 401 – 435.

Özüdoğru, Tuğba. Aşıkutlu, Hüseyin Samet. Kaya Latif, Gürkan. “ Mekânsal Tipoloji Açısından Kırathanelerin Sosyal Fonksiyonları: Selçuklu Millet Kırathanesi, Konya”, *PEYZAJ- Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, C.5 S.1, Konya, 2023, s. 40-54.

Safi, İsmail. "Cumhuriyet Dönemi Kahvehanelerin Mekânsal İşlevselliği ve Siyasal Figür Olarak Kahvehaneleri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2, 2018, s.293-304.

Sankır Hasan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kamusalılığın Oluşumu Sürecinde Kahvehanelerin Rolü Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.13, 2010, s.185-210.

Sarıçay, Aybige Ebru. Cansever, Belgin Arslan. “Tanzimat Döneminde Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine”, *Sosyoloji Dergisi*, S.41-42, 2021, s. 285-300.

Şahbaz, Selin. “Geçmişten günümüze kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Hayattaki Yeri ve Önemi: Aydın Merkez Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Aydın, 2007

Taşkın, Ersin. “Türk Kahve Kültürü, Kahvehaneler ve Konya Kahvehaneleri, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Konya, 2009.

Taştan, Yahya Kemal. ‘Sufi Şarabından Kapitalist Metaya Kahvenin Öyküsü’, *Gazi Akademik Bakış*, C.2, S.4, 2009, s.53-86.

Temel, Eşref. “İstanbul Tahmishanesi (1590-1836)”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C8, S.2, 2021, s. 373- 401

Tutal, Osman. “Kırk Yıllık Hatırın İletişim Mekânı Olarak Kahvehaneler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C, 14, S.3, 2014, s 151-166.

Tutar, Yürekli Ayşe. “16 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1083-1083/ 1672-1673) Değerlendirme ve Transkripsiyon” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2018.

Tunç, Şafak. “Osmanlı Payitahtında Kahve ve Kahvehane Kültürünün Yeri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2014.

Türkeli, Eda. “Osmanlı’da Tömbeki Tütünü ve Nargile Kültürü”, *Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.5, 2018, s.104-106.

Türker, Ahmet. “19.Yüzyılda Yabancı Seyyahlara Göre Osmanlı Devleti ’nde Kahvehaneler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez), Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Gümüşhane, 2019.

Usman, Raşit. “Seydişehirli Aşık Mehmet Kıl”, *Konya Halk Evi Kültür Dergisi*, S.74-77, Konya, 1944-1945, s.9.

Ünver, Süheyl. “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”, *Türk Etnografya Dergisi*, S.5, Ankara 1962, s 39-84.

Üremiş, Ali. “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, *Selçuk*

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.28, Konya, 2010, s. 295-328.

Ürer, Harun. “Osmanlı'da kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli'den Bir kahvehane Örneği Himaye-i Etfal” , *Sanat Tarihi Dergisi*, C.19, S.2, 2010, s.1-26.

Yaşar, Ahmet. “Osmanlı Şehir Mekânları: Kahvehane Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3 S.6, 2006, s.237-256.

Yardımcı, Mehmet. “Geleneksel Kültürümüzde Kahve”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C.2, S.4, 2014, s.85-98.

Yılmaz, Ela. “Adana Müzesi Eserlerinden Örneklerle Osmanlı Dönemi'nde Kahve Kültürü”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.32, S.2, Adana, 2023, s. 805-820.

Yörük, Doğan. XVI. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar, Konya Ticaret Tarihi, *İpek Yolu Dergisi*, C.16, Konya, 2018.

Ansiklopediler ve Sözlük

Albayrak, Nurettin. “Şem'i Konyalı”, *İslam Ansiklopedisi*, C.38, TDV Yayınları, 2010, s.505.

Ayva, Aziz. “Aşık Kahveleri”, *Konya Ansiklopedisi*, C.1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2012, s.281-282.

Baykara, Tuncer. “Konya”, *İslam Ansiklopedisi*, C.26, TDV Yayınları, Ankara, 2002 s.189
193.

Bostan, İdris. “Kahve”, *İslam Ansiklopedisi*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s.202-205.

Canpolat, Türkçe Sözlük, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu*, C.2. Ankara, 1988.

- Gündüz, İrfan. “Beyt”, *İslam Ansiklopedisi*, C.6, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s.86.
- Matlubi. “Çarşı Yangını Destanı Şiir”, *Konya Ansiklopedisi*, C.2, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2011, s.299.
- “Kahve”. *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, C.4, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1982, s.1834-1835.
- Karpuz, Haşim. “Mevlâna Külliyesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV Yayınları, Ankara, 2004, s. 448-452.
- “Konya”. *Rehber Ansiklopedisi*, C.10, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.216-242.
- Öney, Hüseyin. “Koltuk Meyhaneleri”, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, (Editör: Nazmi Kozak), Ankara, 2020.
- Öngören, Reşat. “Mevlâna Celaleddin-i Rumi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV Yayınları, Ankara, 2004, s.441-448.
- Özcan, Abdülkadir. “Asesbaşı”, *İslam Ansiklopedisi*, C.3, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s.464.
- Sami, Şemseddin. *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tuncel, Metin. “Bugünkü Konya”, *İslam Ansiklopedisi*, C.26, TDV Ansiklopedisi, Ankara, 2002, s.187-189.
- Uz, Mehmet Ali. “Kayıklı Kahve”, *Konya Ansiklopedisi*, C.5, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2013, s.134.
- Uz, Mehmet Ali. “Perikles’in Kahvesi”, *Konya Ansiklopedisi*, C.7, Konya Büyükşehir

Belediyesi, Kùltür Yayınları, Konya, 2018, s.188

Uz, Mehmet Ali. “At Pazarı”, *Konya Ansiklopedisi*, C.1, Konya Bùyükşehir Belediyesi, Konya, 2012, s.300.

Yaşar, Ahmet. “Kahvehane”, *İslam Ansiklopedisi*, C.3, TDV Yayınları, Ankara, 2019.

Yurdagùr, Metin. "Duman", *İslam Ansiklopedisi*, C.9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s.546-548.

Yùce, Nuri. “Dertli”, *İslam Ansiklopedisi*, C.9, TDV Yayınları, 1994, s.186-187.

İnternet Kaynakları

Bilici, Kasım. Demlikten Sùzùlen Kùltür: Çay, akademiktarih.com.27.06.2024.

Işık, Ali. “Bekçi Teşkilatı” *Konya Ansiklopedisi*,
<https://www.konyapedia.com/makale/685/bekci-teskilati>, 05-07-2024.

Uz, Mehmet Ali. “Kayıklı Kahve”, *Konya Ansiklopedisi*,
<https://www.konyapedia.com/makale/1794/kayikli-kahve>, 08-07-2024

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dertli-ibrahim>, 22-06-2024.

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sururi-osman>, 22-06-2024.

<https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/muftu-gevraki-haci-abdulkadir-efendi/>
30.06.2024

Kurukahveci Mehmet Efendi, Yemen’de, mehmetefendi.com/kahve- ve- tarihi/kahvenin tarihsel- yolculuğu/Yemen’de, 15-12-2024.

EKLER

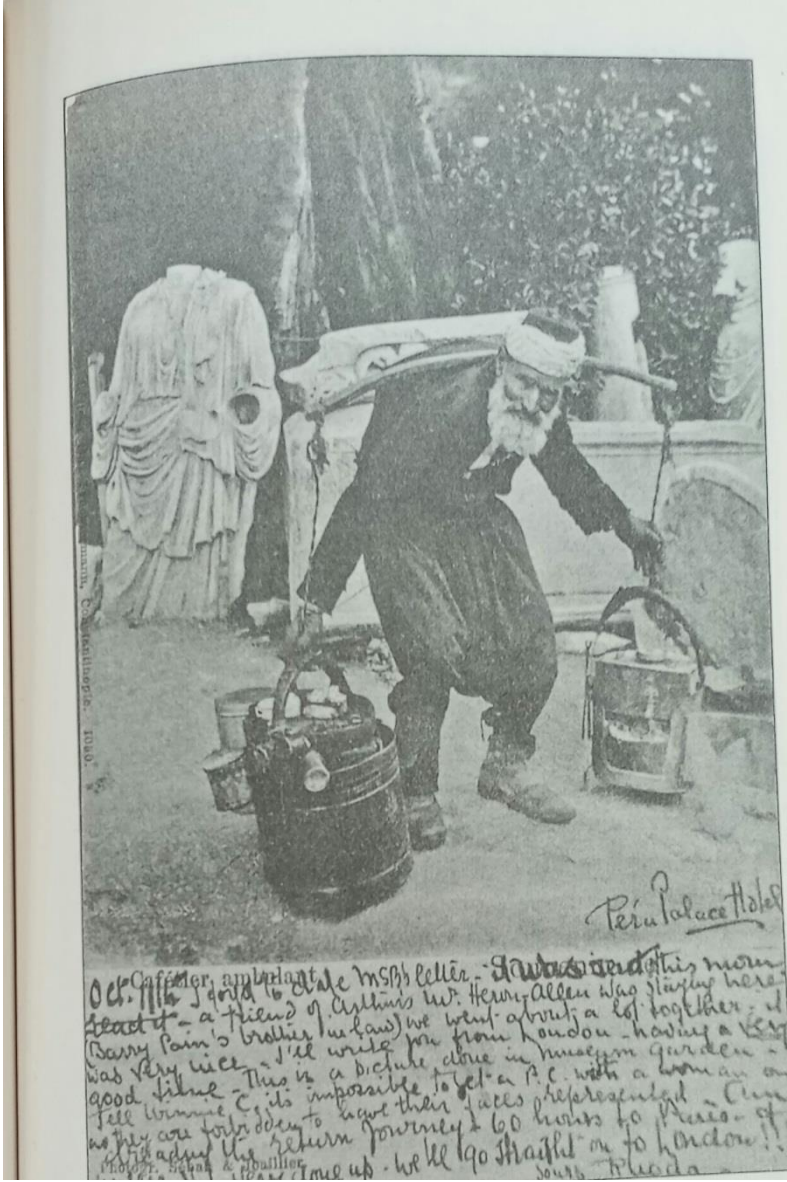

Ek.1. Bir kahvehane. (Toros,1998, s.82-83).

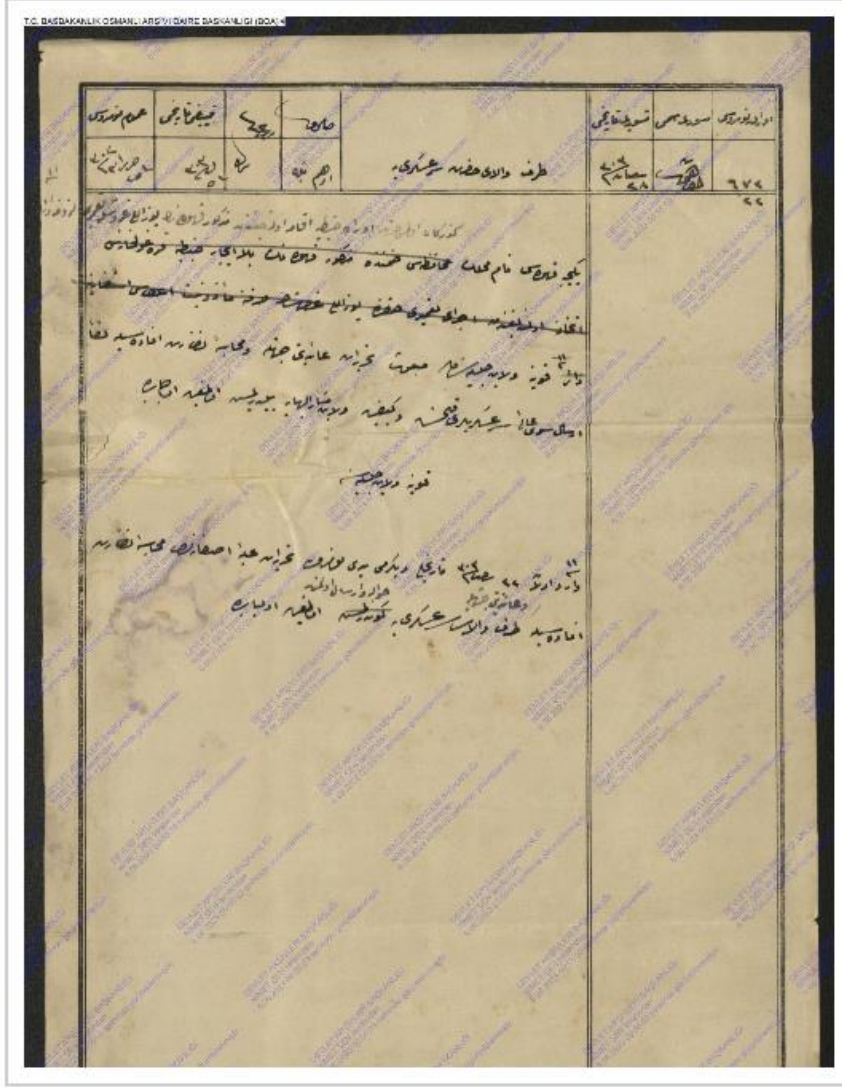
Ek.2 Duvar dibinde seyyar kahvehanesi olan bir seyyar kahveci (Raşit Koçak, Türk Kahvesi Pişirme Kapları, (Haz. Emine Gürsoy Naskali, Salih Mehmet Arçın), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s.94.

Fotoğraf: Özkan Arıcantürk.

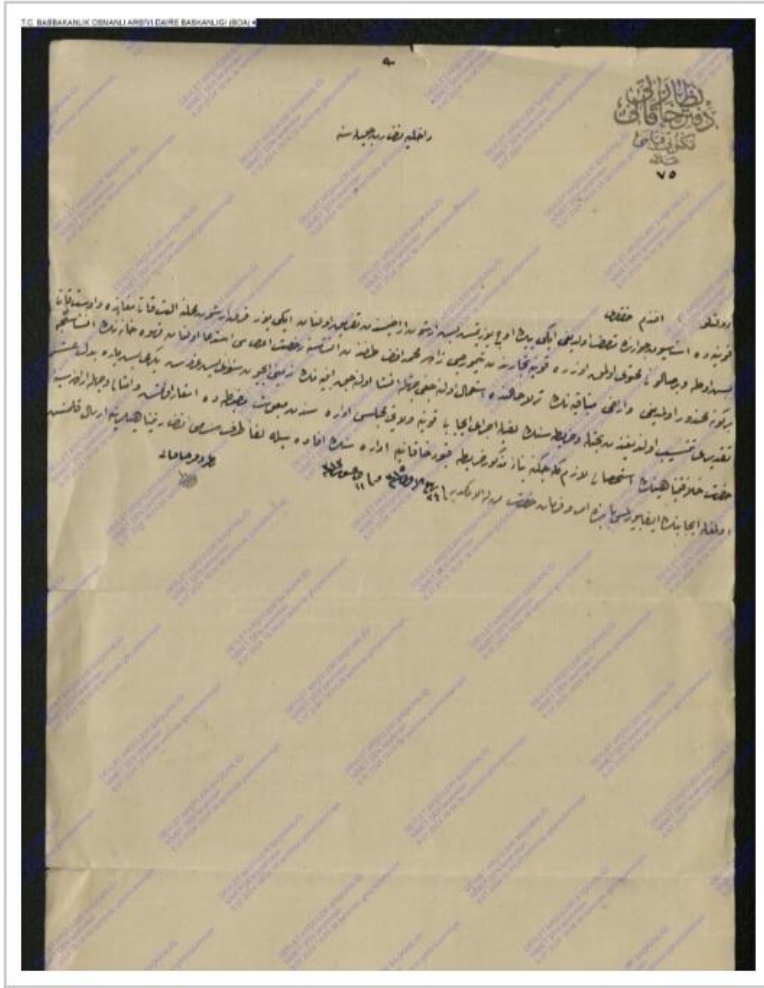

Ek.3 13 Ocak 1902 yılında postaya verilen, sokakta kahve satmaya çalışan bir seyyar kahveci. (Koçak, 2017, s.95).

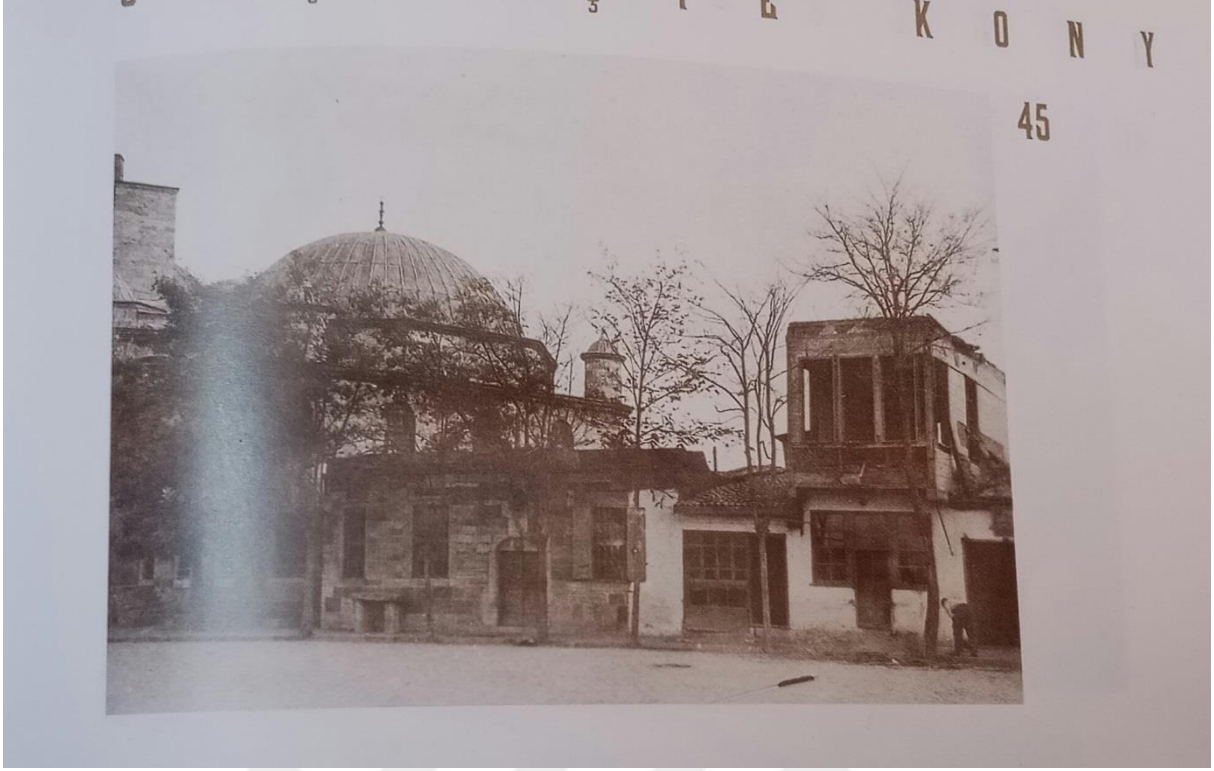
Fotoğraf: Özkan Arıkantürk

Ek. 4 1303/1886 yılına ait belgede Konya Yenice Kahvehanesinin bulunduğu yere bir Zaptiye Nezareti inşa edileceği ile ilgili Konya Vilayetine yazılmıştır. (DH. MKT,1353/85, 05-10-1303).

Ek.5 Demircizade Mehmet Efendi isimli kişi Konya'da İstasyon yakınlarında oturmaktadır. Arazisinin üzerine kahvehane inşa ettirmek istemiştir. Arazisinin alt katına mağaza, üst katına beş odası ve bir salonu olan bina yapılması için Konya Vilayetine yazıyla gönderilmiştir. (ŞD, 1732/17, 12-05-1315).

Ek.6 Konya'nın meşhur Türbeönü, Mevlâna Müzesi'nin bulunduğu yer. Yusuf Ağa Kütüphanesi, Muvakkithane ve Türbe Hamamı Türbeönü alanının önemli mekanlarıdır. Yusuf Ağa Kütüphanesi haricinde diğer mekanlar günümüzde bulunmamaktadır.

(Fotoğraflarla Geçmişte Konya, (Haz. Haşim Karpuz), Konya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 1996, s.45).

Ek.7 Kayıklı Kahve. Yan tarafı görünmektedir. (Odabaşı,1998, s.177).

Ek.8 Kayıklı Kahve'nin ön taraftan görünüşü. Resimde görüldüğü gibi bina kayık şeklinde olduğu için Kayıklı kahve ismi verilmiştir. Alt katında dükkanlar bulunmaktadır. Üst katında dış muayenehanesi bulunmakta olup fotoğraf çektirmek isteyen insanlar bulunmaktadır.

(Mehmet Ali Uz, “Kayıklı Kahve”, Konya Ansiklopedisi, <https://www.konyapedia.com/makale/1794/kayikli-kahve>, 08-07-2024).

Ek.9 Bir saz topluluğu. Resimdeki kişiler şunlardır:

Sol başta bulunan elinde def olan kişi ini Mehmet, beşinci divan sazıyla Silleli İbrahim, elinde cura bulunan Murat Tiftik, bir diğer elinde cura olan Gl Mehmet Ağa, divan sazı ile opur İsmail Ağa, nde ortada bulunan kaşıkla oynayan Kürt Hasan Ağa bulunmaktadır.

(Fotoğraflarla Geçmişte Konya, 1996, s.105).

Ek.10 Tarihi Medrese Kahvehanesi

Ek.11 Tarihi Medrese Kahvehanesi giriş kısmı

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Nimet Şen
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0009-0004-7051-4477
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10708752
Lise	KONYA DOKTOR ALİ RIZA BAHADIR İ.H.L
Lisans	KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ
Yüksek Lisans	ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH BÖLÜMÜ
Akademik Çalışmalarım	MEVLÂNA AİLESİ VE SELÇUKLU SULTANLARI (LİSANS BİTİRME TEZİ)